

Жамоатчилик кенгаши раиси:
Абдулла ОРИПОВ

Жамоатчилик кенгаши:
Нажмиддин ЖИЯНОВ
Азамат УМАРОВ
Минҳожиддин МИРЗО
Феруза МУҲАММАДЖОНОВА
Аҳмад ОТАБОЕВ
Шухрат СИРОЖИДДИНОВ
Аҳмад УСМОНОВ

Бош муҳаррир:
Собир ЎНАР

Бош муҳаррир ўринбосари:
Луқмон БЎРИХОН

Масъул котиб:
Ақбарали МАМАСОЛИЕВ

Таҳрир хайъати:
Муҳаммад АЛИ
Иқбол МИРЗО
Абдусайд КЎЧИМОВ
Сирожиддин САЙИИД
Алишер НАЗАР
Ўрозбой АБДУРАҲМОНОВ

Саҳифаловчи: Фиёсиддин ОМОН ўғли
Ушбу сон "Ёшлик" журнали таҳририятининг
компьютер марказида саҳифаланди.

Манзилимиз:
Тошкент, ш.
Ўзбекистон шоҳ кўчаси, 16-а" уй.

E-mail: yoshlik-xatlar@rambler.ru

Tel/faks: (8371) 227-0-227,
245-5-793, 245-0-552

© "Ёшлик" №3 (275) 2014 й.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси,
"Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати муассислигидаги
ёшларнинг адабий-ижтимоий журнали
1982 йилдан чиқа бошлаган.

МУНДАРИЖА

АДИБ ХОНАДОНИДА

Ойдин ҲОЖИЕВА. Йўлимдаги чироқлар. 2

ДРАМАТУРГИЯ

Кўчқор НОРҚОБИЛ. Заминдан олис кетма. 8

НАСР

Гулчеҳра АСРОНОВА. Орзулар осмонга бошлайди. Ҳикоялар. 25

Рисолат ҲАЙДАРОВА. Дарахт мева тугганда. Ҳикоя. 34

НАЗМ

Ойдин ҲОЖИЕВА. Тириклик бу тансиқ байрамдир. 6

Ибодат РАЖАБОВА. Меҳроблардан гул терди Мажнун. 30

Баҳор илҳомлари. Мушоира. 41

ХОТИРА

Собир ЎНАР. Кибрисиз одам. 21

АДАБИЁТШУНОСЛИК

Адҳамбек АЛИМБЕКОВ. Қўшиққа айланиб қолган шоир. 38

Азмиддин НОСИРОВ. Руҳий изтироблар талқини. 61

МУШОҲАДА

Зулфия ҚУРОЛБОЙ қизи. Англашнинг олис йўллари. 32

ЖАҲОН ҲИКОЯЧИЛИГИ

Алис МУНРО. Юз. Ҳикоя. 50

ПУБЛИЦИСТИКА

АХТАМҚУЛИ. Ажиб дамлар экан болалик. 54

БИРИНЧИ УЧРАШУВ

Санжар ТУРСУНОВ. Оқ овулнинг озодаси... Ҳикоя. 58

ТОМОШАБОФ

Томошабоф. 63

Босишга 25. 03. 2014 йилда рухсат берилди. Қоғоз формати 60x84 1/8. Нашриёт ҳисоб тобоғи 8,7. Индекс 822.
ISSN 0207-9137. Журнал 2007 йил 4 майда Матбуот ва Ахборот агентлиги томонидан № 0253 рақами билан рўйхатга олинган.
Журналдан кўчириб босилганда "Ёшлик"дан олинди" деб изоҳланиши шарт.
"HILOL-MEDIA" МЧЖ матбаа бўлимида чоп этилди. Буюртма № 26. Адади 5750 дона.
Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, Шараф ва Тўқимачи кўчалари кесишмаси.

ЙЎЛИМДАГИ ЧИРОҚЛАР

Болаликнинг хотиралари нурли чироқдай доим инсон йўлларини ёритиб туради. Ким билади, балки бекинмачоқ ўйнаб юрган кезларинг, дугоналар билан “тўптош”, “бештош” ўйнаган пайтларингдаги беғуборликлар шеърнинг дарагига ўшар. Қишлоқ тўйларида Сарвар хола, Робия холаларнинг юракни сел қиладиган термаларидан кўнгилга шеърятнинг шуъласи тушгандир.

*Чироқ ёнар ёғ билан,
 Бағрим тўла доғ билан.
 Ўйнамадим, кулмадим
 Ўзим севган ёр билан.*

Ойдин
ҲОЖИЕВА

Ўзбекистон Халқ шоири. 1942 йилда Бухоро (ҳозирги Навоий) вилоятининг Қизилтепа туманидаги Хожайи Бўстон қишлоғида туғилган. ТошДУнинг филология факультетини татомлаган (1960-65). Биринчи шеърини китоби – «Шабнам» (1971). «Манзиллар» (1971), «Онам севган кўшиқ» (1972), «Орзу гули» (1974), «Тароват» (1976), «Достонлар» (1980), «Мушфиқ онажон», «Хушхабар» (1983), «Чашмаларни излайман» (1986), «Тамал тоши» (1988), «Ишонч юлдузлари» (1989), «Кўзимнинг оқ қораси» (1996), «Паноҳим» (1998) каби асарлар муаллифи. «Эл-юрт ҳурмати» ордени билан тақдирланган (1999).

Бу дардли мисраларни далаларда сизир боққаннимизда дугоналар билан такрорлаб юрардик. Оналаримиз қалдирғочлар, лайлаклар келганда уларни олқишлаб шеър айтишни ўргатишарди. Қаҳратон қиш кечалари, декабрнинг сўнги тунларида чойхоналарда кўлларимиз музлаб кўрак чувирдик. Одамлар ухлаб қолмаслиги учун Файзулла тоға “Кунтуғмиш”дан, “Юсуф ва Зулайҳо”дан ўқирди. Қизиқчи Рўзи бобо хўроз бўлиб қичқирар, турли қушларнинг овозини ўхшатиб “сайрарди”. Достондаги оҳанглар қулоғимизга сурнай товушидай қуйилиб қоларди. Ўша достонлардаги шеър парчаларини ёдлаб, аёллар даврасида такрорлаб юрардим. Бир ўғлини бўри олиб қочиб Гуркижон, бирини балиқ ютиб Моҳижон аталганини айтаётганимда аёллар кўзда ёш билан тинглардилар. Ўшанда беш-олти ёшларда эдим.

Мактабга борганимда мен мўъжизалар оламини топдим. Муаллима Раҳима Салоева ҳар бир дарсининг охирида мендан ёдлаган шеърларимни айтиб беришни сўрарди. Шеърни ифодали ўқишни ўргатар, барча мажлисларга мени кунт билан тайёрларди. Учинчи синфдалигимда қиш кунлари шоир Уйғун билан учрашув бўлган. Туманнинг катта маданият клубида тумонат одам. Мусиқа ўқитувчимиз Шариф Аҳмедовнинг ғижжаги бундай тадбирларга шавқ ва ҳаяжон, файз қўшарди. Қалам қошли, сочлари этаги билан баробар Муҳаббат Шойимова опамиз “Дилхирож”га, Ибодат опамиз “Жонон” куйига рақсга тушганида кўкдан фаришталар ёғилгандай, мухташам бино чарақлаб кетарди. Ёшлик завқи, жозибаси, қизларнинг нафис ва чиройли ҳаракатлари, бармоқларидан сочилган нур, қора кўзларидан таралган иболи ишвалардан ҳайратланиб томоша қилардилар. Ана шундай завқли дақиқалардан сўнг шеърга навбат келди: учинчи синф ўқувчиси (мен) шоир Уйғуннинг “Мен қушларга дон бердим” шеърини дон-дон қилиб ўқиб бераётганда... бирдан тўхтаб қолди ва кетма-кет икки-уч марта аксириб юборди. Кичкина қизалоқ ўзини йўқотмасдан кафтлари билан бурнини артди-да, шеърни давом эттирди. Ана шу ҳолат Уйғун бобода ажиб таассурот

қолдирган бўлса керак, шоир Тошпўлат Ҳамидга қизалоққа устозлик қилишни тайинлади.

Қиш ўтиб, баҳор келди. Бўстон қишлоғининг толзор, жийдазор, акас дарахтлари шовуллаб турган кўчаларидан қувониб-қувониб, қушдай учиб мактабга борадиган бўлгандим. Кўрганлар мени алоҳида самимият билан кўрсатиб, Уйғунга шеър ўқиб берган қизча келаяпти, дейишарди. Бибиражаб опам менга бир сидра янги усти-бош, кавушча олиб бердилар. Ана шундай кунларнинг бирида мактабга борсам, Тошпўлат Ҳамиднинг аёллари мени четга имладилар. У киши рус тилидан дарс берардилар. Туманимизнинг икки бетли газетасида менинг “шеърим” чиқибди. Муаллима менга тайинлаб айтдилар: “Ким сўраса, ўзим ёздим дегин”. Мактабдаги очиқ майдончада йиғилиш бўлди ва мени “шеърим” билан қутлашди. Дарс туғаши билан халқ маорифи идорасига чақиришди. Бино чорбоғнинг ичида эди. Дарахтзор оралаб бинога кирдим. Деворлари қордай оппоқ, чиройли, узун даҳлиздан ўтиб, Тошпўлат Ҳамид ўтирадиган кабинет остонасида тўхтаб қолдим. Кўлмак йўлларда кавушчам лой бўлган эди. Остонада ечиб қолдирдим ва ийманиб ичкарига кирдим. Менинг бундай одобимдан завқи келибми, хурсандчиликданми, у киши мени яхши кутиб олдилар ва ўтиришга таклиф қилдилар. Ҳинд актёрларига ўхшаган сочлари жингалак, кўзлари катта-катта, кўркам, салобатли киши эканлар.

– Оббо, сен-ей, шеър ёзибсанми? – дедилар кулиб.

– Ўзим ёздим, – дедим муаллима тайинлаганидай.

У киши бирданига қаҳ-қаҳа отиб кулдилар. Тиззаларига уриб, “оббо, сен-ей”, деб мени ҳайратга солардилар. Ниҳоят кулишдан тўхтаб, дедилар:

– Бу шеърни сенинг номингдан мен ёздим. Сен кўп шеърларни ёд биласан, дostonлардан ҳам ёдаки ўқийсан. Бир уришиб кўр, қофиялар топсанг, ўқитувчинг туроқни ўргатса бўлди, шеър ёзаверсанг бўлади, – деб маслаҳат бердилар.

Ўша лаҳзалардан бошлаб менинг мурғак онгимда ўзим ҳам англаб етмаган бир орзу куртак ёзди. Бибиражаб опам паҳса деворли уйнинг бир бурчагига кичкина столча қўйиб бердилар. Кеча-ю кундуз қоғоз қоралай бошладим. Нимасидир шеърга ўхшамасди уларнинг. Лекин мактаб “линейка”ларида, ёбонда аёллар даврасида ўқиб берардим. Бутун туманга “мухбирча” бўлиб доврўғим кетди.

Ҳар йили май ойида қўшиқлар байрами бўлар, бу гўзал тадбирларда қўшиқлар ва шеърлар жарангидан юракларимиз жунбушга келар, чорбоғ саҳни ёшлик ва болаликнинг қувноқ гурунгу мушоирасидан Эрам боғига айланарди гўё. Ғафур Ғулом, Уйғун, Зулфия, Қуддус Муҳаммадий шеърларидан гумбурлатиб ўқирдик. Мактабимиз М. Горький номи билан аталарди, шуҳрати баланд эди. Дарахтлар шохига, ён-атрофдаги пастак уйларнинг томларига чумчуқлардай терилиб томоша қиларди бола-бақра.

Ўша йиллар ҳаяжонлари мени шеърятга шайдо қилган экан энди билсам. Новача тўпариди кич-

кинагина кутубхона бўларди. Захгина, нимқоронғу икки хонадан иборат эди. Қиш кунлари мактаб, дала ва уй ишларидан ортиб кутубхонага киришга вақтим бўлмасди. Ёруғ ёзда кутубхона олдидаги ҳовуз бўйи шийпон вазифасини ўтарди. Қизлар кашта тикишса, мен кутубхонадан китоб танлаб чиқиб, мук тушиб ўқирдим. Пушкиннинг эртаклари, ўзбек халқ эртак ва дostonлари, шарқ халқларининг афсонаю ривоятларини бош кўтармай ўқир, баъзиларини уч-тўрт бор такроран кўздан кечирардим. Мактаб таътили пайтида она тили ва адабиёт ўқитувчимиз Мурод Холмуродов дарслиқдаги асарлар рўйхатини берардилар. Қишлоқ кутубхонасидан топмаган китобларимни Бўстондаги асосий кутубхонадан олардим. Муаллим Шариф Аҳмедовнинг кўркам, хуштабиат

рафикаси Гулчеҳра опа менга қизиқ китобларни тавсия этарди.

Ёзда юлдузлар сайрини томоша қилиб ҳовлимиздаги баланд супада ухлардик. Ойнинг ёруғида алла-махалгача китоб ўқирдим. Эртақлардаги қаҳрамонларим қисмати юрагимга ҳам азоб, ҳам фахр соларди. Тонггача эртақлар дунёсида яшардим. Онамнинг эртақлари эса ҳеч тугамас, сигиримиз пахтани еб, ипга айлантириб беришини кутардим. Отасининг кўзига малҳам излаб кетган Кенжа қизнинг саргузаштлари мени ҳали-ҳамон сеҳрлаб келади. Ўзини кулликдан озод қилган халоскорининг мушқулига яраш учун “лаббай” деб гўрдан чиқиб, кафанини бўйнига илиб юрган қулнинг ҳимматлари таърифини тинглаб, дилимда эзгулик гуллари очиларди. Шеъриятнинг сеҳргар хаёллари билан яшардим. Ана шундай туйғулар менга журъат бағишлаган ва шундай жасорат билан қишлоғимдан биринчи бўлиб Тошкентга ўқишга келганман.

Миллий университет дарсхоналари чинакам ижод оламига олиб кирди ва машқларимни илк бор таҳририятга – “Ўзбекистон хотин-қизлари” журнаliga олиб бордим. Гулчеҳра опа шеърларимни анча сайқаллаб, 1961 йили ҳозирги “Саодат”нинг август сонидида чоп эттирди. Ўша шеъримни ҳар гал ўқисам, юрагим нурга тўлади. Зулфиядай буюк устознинг имтиҳонидан ўтганимга суюниб юраман. Талабчан

устоз Озод Шарафиддиновнинг “Замон. Қалб. Поэзия” китобини қайта-қайта ўқирдим, саҳифалари ёд бўлиб кетган эди. Миртемир домланинг “Мен сени”, “Онагинам” шеърлари, “Сурат” тилимиздан тушмас эди. Шухратнинг “Ишқингда ёниб” ва “Сенинг севгинг” шеърый китоблари доимий ҳамроҳимиз эди. Ижод ва ҳаётда уларнинг кўп меҳрибонликларини кўрдим. Уйғун домла ўша учрашувдан сўнг ўн йил ўтгач, шеърларимни матбуотда ўқиб қолиб, шоир Барот Бойқобилов орқали мени топиб, биринчи “Оқ йўл”ни ёзиб бердилар. Шундан сўнг ўзимга бўлган ишонч мустаҳкамланди.

Биринчи дostonим “Келинчак” 1967 йили “Шарқ юлдузи” журналичада чоп этилгач, севимли устоз Зулфияга манзур бўлди. Илк китобим “Шабнам” 1971 йили дунё юзини кўрди. Ҳаётимнинг энг оғир кунларида мен учун унутилмас байрам бўлди. Онам китобнинг илк нусхасини кўзларига суриб йиғлаб юбордилар.

– Отангиз ўғилларим ўнтаси ҳам ерга ем бўлди, қизларим бировнинг хасми, отим қолмайди, деб армон қилган эди. Мана энди Ҳожи бобонинг номи ўчмайдиган бўлибди, ўргилай сиздан, – дегандилар.

Ҳаётда машаққатлар гирдобидида қолган кезларим меҳрибон Зулфияхоним ўз фарзандидай паноҳига олди. У кишидан бошимни баланд тутиб яшашни, ўз қадрим учун курашишни ўргандим. Миртемир домла ҳар гал шеърим матбуотда чиққанида гоҳи мақтаб, баъзан оталарча койиб, сабоқ берганларини, Шухрат ака таҳрир қилишни, сўз устида кунт билан ишлашни ўргатганларини, Лазизхон Қаюмов доно ўғитлар бериб кўнглимни кўтарган кунларни унутмайман. “Шарқ юлдузи” журналича мен учун чинакам ижод мактабини ўтади. Муаллифларнинг асарларини меҳр билан, сўзимни қизғанмай таҳрир қилишни шоир Ҳусниддин Шариповдан ўргандим. Азиз Саидхонимнинг меҳри, донишманд Тўхтасин Жалоловнинг ҳафтада икки бор ишхонамга келиб, “қизим, бугун қандай янги шоира топдингиз”, деб хушхабар кутишлари ҳеч эсимдан чиқмайди.

Шу кунгача 29 та тўпламим чиқди: шеърлар, ҳикоялар, мақолалар, таржималар, бадиалар. Албатта, уларнинг мазмун-мундарижаси, савияси ҳар хил. Кўнглим тўлмаганларини ҳам ўзимнинг инжиқ боламдай қадрлайман. Айниқса, “Сайланма” китобимни дасталаётганда кўнглим тўлмаганлари ўз ўзидан мундарижага кирмай қолди. 14 та дoston ва балладаларимдан 7 таси шу китобимга кирмади. Баъзилари мавзуси боис, баъзилари эса бўш кўрингани учун.

Ҳа, адабиёт халқни уйғотувчи қудратга эга. Ўнлаб қарорларнинг кучи етмаган ишларни биргина шеър, биргина қўшиқ билан амалга ошириш мумкин. Адабиётдан йироқ одамнинг юрагини пўпанак босади. Давраларда зиёли одам билан китоб кўрмаганнинг суҳбатини дарров фарқлайди киши. Халқимиз орзу-умидларини, келажакини, буюк шижоатини китобларда, буюк қаҳрамонлар тимсо-

лида кўрган. Халқ Алпомишлару Гўрўғлиларни, қахрамонлик ва мардлик завқига тўла эртақларни бежизга ўйлаб топмаган. Эртақлари бўлмаган халқнинг ерда илдизи бўлмайди. Адабиёт халқ учун ҳаёт булоғи, тафаккур манбаи, шундай бўлмаса, бундай халқнинг руҳи ўлади. Адабиёт она каби мураббий вазифасини ўташи даркор. Адабиёт – миллатнинг уриб турган юраги. Яхшигина эсламан: ўзбек тили қатағонга учраган йиллари боғча болаларининг тилидан “Ўзбегим”, “Ўзбекистон” тушмасди. Уруш йиллари жангчиларнинг кўкрак чўнтақларида “Қўлингга қурол ол”, “Сен етим эмассан”, “Сурат”, К. Симоновнинг “Мени кутгил” шеърлари тумордай сақланиб келган.

Адабиёт миллий қадриятларнинг бардавомлиги, миллатнинг ўзликни англаш йўлидаги саъй-ҳаракатлари қарор топиши, халқнинг маънавий-ахлоқий қатламларини мустаҳкамлаш учун хизмат қилиши керак. Шеъриятда Ҳамид Олимжон, Зулфия, Усмон Носир, Миртемир аънаналарига ҳозирги ёшлар амал қилишларини орзу қиламан. Модерн шеърлар деб шакли-шамойили йўқ, совуқдан-совуқ мисраларни ўқувчига тақдим этаётган ижодкорларни қабул қилолмайман. Бир йилда уч-тўрт китобини қалаштириб ташлаб, ўқувчининг дидини бузаётган “ёзувчинамо”, “шоирнамо”лар ижод эркидан масту мустағрақ бўлиб, кеккайиб юришганидан ҳайрон бўласан киши. Назмларда сўзбозлик, икки томчи сувдай бир-бирига ўхшаган, мазмуни пўкак шеър-

лар кўпайиб кетганидан хавотирдаман. Деҳқон хирмон кўтарганда яхшилаб совуради, ғалвичигил қилади. Дони-донга, пучаги-пучакка ажралади. Буғдойга тушган қорамуғни битталаб теради деҳқон. Назаримда, ҳар бир ижодкор ўз асарларини мана шундай саралаб, кейин ўқувчига тақдим этиши керак. Бунинг учун ижодкорга, у ким бўлишидан қатъи назар, кучли масъулият туйғуси зарур. Адабиёт халқ ҳаётининг, у босиб ўтган машаққатли йўллар тарихининг бадиий кўзгуси бўлсагина, келажак авлодга хизмат қилади.

Оиламиз ҳақида сўз юритсам, икки ижодкор бир ёқа, бир енг бўлиб ижод қиламиз. Бир-биримизнинг ютуқларимиздан илҳомланамиз. Биринчи ўқувчим, баҳо бергувчим ҳам Иброҳим ака бўладилар.

Болалигимда муаллимларим, “Ойдин математикани сув қилиб ичган, математик бўлади”, деб юришарди. Мени сўз сеҳри ўз оламига мафтун қилди. Қизимиз Малоҳатхон рақамлар поэзиясига мафтун бўлди, у техника фанлари доктори. Набиралар ҳам унинг йўлини танлади. Балки шажара дарахтининг қайсидир новдаларида шоирми, бахшими туғилар! Бу ёғи Яратганга аён.

Матбуотда чиққан илк шеърим “Тонгни қаршилаб” сарлавҳали эди. Унда “умр бўйи юртим тонглари бедор кузатай”, деган сатрлар бор эди. Бедор ўтган тунларимдан, меҳнат ва изланишда кечган кунларимдан топган шодликларим, тақдир насибам учун шукрона айтаман.

Тириклик бу тансиқ байрагидир

ВАТАН

Жамалаксоч қизча эдим,
Қирларда ўйнаб
Бойчечаклар терар эдинг
Ёнимда, Ватан.
Болаликнинг қўшиғига
Жўр бўлиб қуйлаб,
Севги бўлиб уйгондинг сен
Жонимда, Ватан.

Мени йўллар ўз измига
Олди кун сайин,
Тиним билмас сайёҳ каби
Елдим, югурдим.
Қўша-қўша севинч топдим,
Йўқотдим қўш-қўш,
Бахтдан сархуш, гамдан нохуш
Онимда – Ватан.

Кафтларимнинг қадоғига
Офтоб сочди дон,
Юрагимга бир аланга
Тушди ҳаётдан.
Кўзларимнинг қароғига
Жо бўлди осмон,
Еру кўкни қамраган –
Имконимда – Ватан.

Шохларида тилло бешик
Келтирди Бугу,
Ва мен айтдим оналарнинг
Буюк алласин,

Ирмоқлари ҳад-ҳисобсиз
Дарёдай тошдим.
Ҳаяжоним, тошқинли
Тугёнимда – Ватан.

Сочларимга оқ тоғларнинг
Бўёғи кўчди,
Иззат-обрў ўтрусида
Кечди бор умрим.
Шукронамнинг дарахтлари
Тугди тар мева,
Элдан топган дуойи
Достонимда – Ватан.

СИЗГА

Сизга мендай меҳрибон йўқ,
Менга Сиздай – соябон.
Сизга мендай вафодор йўқ,
Менга сиздай – ҳаводор.

Кўксингизга отилса ўқ,
Мендайин балогардон йўқ.
Кўнгил айтар: то ўлгунча
Биздай дўсти қадрдон йўқ.

Менга Сиздай ҳабиб йўқдир,
Сизга мендай табиб йўқ.

ЮРАГИМГА

Чап қовурғам остини гашлаб
Куйдиради симиллаб бир чўғ.

Қафасини синдириб ташлаб,
Чиқаман деб тунлар қилар дўқ.

Чирмаб олди гамлар қуюни,
Юрагим, не чоҳларга тушидик.
Чирпиратди тақдир ўйини,
«Борса-келмас» роҳларга тушидик.

Аста-секин таъсир қилгувчи
Оғу каби дардларни кўрдик.
Ёлғиз Аллоҳ ўзи билгувчи,
Бугдой экиб, гоҳ арпа ўрдик.

Уясига илон дориган
Қушдай гоҳо қолдик чирқиллаб.
Етмиши йил қўш ҳайдаб ҳориган
Бўлсак ҳамки, турибмиз гуллаб.

Тарк этмагин, юрак, лошимни,
Ҳали борар йўлимиз йироқ.
Тошдан дедим бу бардошимни,
Бўлса ҳамки қалбим минг қуроқ.

Ҳали борар йўлимиз йироқ...

МАНЗАРА

Тизза бўйи қор кечиб борар
Қуш излари,
Онам излари.
Сувлоқ сувин қаймоққа қорар
Онамнинг бол каби сўзлари.

Тонг саҳарлаб ариқ бошида
Лампаишиаларни ювади.
Офтоб тушиб кўзу қошидан
Шиша қурумларин қувади.

Оқшом уйнинг эшиклариди
Чарақлайди осма фонуслар.
Фонусларнинг пиликлариди
Жам бўлади гуж-гуж юлдузлар.

Токчадаги ҳар нур, сояни
Липиллатиб ўйнайди хаёл.

Ташқарида – гўзапоянинг
Ғарамида ухлайди шамол.

Кавушчалар тўла кенг айвон
Тунни ҳайдаб, туради ушлаб.
Тун хонага киролмай ҳайрон,
Саҳаргача чалади ҳуштак.
Эртак айтар осма фонуслар.

ҒАНИМАТ ДАМЛАР

Бу дунёга ҳамма ганимат,
Ҳеч ким бўлмас дунёга устун.
Гар мол-мулкат бир пулга қиммат,
Жонинг сабил тириклик учун.

Рўзгор – горнинг чувалган тўри
Ўраб ташлар оёқ-қўлингни.
Гоҳ тулкисан, гоҳида бўри,
Йўқотасан юрар йўлингни.

Қўлларингда сайраган торинг
Чертилмаса тоб ташлар, тинар.
Чўққиларда чарх урган соринг
Ўлжа қувиб, қаноти синар.

Тун кечалар сукунатидан
Тополмайсан сеҳрли эртак.
Зим-зиёлик кўзинг оларкан,
Юлдузлар ҳам овутмас андак.

Қучогингда ойдай тўлганлар
Фарзандларинг осмондай йироқ.
Болаликда ёққан гулханлар
Оловида бўлма исинмоқ.

Жунжикасан, бўм-бўш бағрингда
Бурқсиб ётар куз хазонлари.
Инио битар сенинг тўғрингда
Хаттот кузнинг зар мезонлари.

Иниоларнинг хулосасида
Бахтми ёки ранжу аламдир...
Мен ўқийман куз нафасида:
Тириклик бу тансиқ байрамдир!

Драматургия

Драматургия
Драматургия

Кўчқор НОРҚОБИЛ

Расмларни Оловиддин Собир ўғли чизган.

Кўчқор
НОРҚОБИЛ

ЗАМИНДАН ОЛИС КЕТМА

Драма

Иштирок этувчилар:

1. Тўра – Бадавлат. Риёкор, зўравон. 50 ёш.
2. Беғам – Тўранинг югурдаги. Баднафс. 40 ёш.
3. Раҳим – Оромгоҳ раҳбари. Иродаси мўрт. Уқувсиз фермер.
4. Лола – Тўранинг қизи. Гўзал ва оқила. Ёш ши-фокор. 26 ёш.
5. Толиб – Тележурналист. 25 ёшда.
6. Гўзал – Оромгоҳда тарбиячи. Ўқитувчи. Ёлғиз аёл. 35 ёш.
7. Олим – Ҳардамхаёл, ғалати феъл-атворли. 45 ёшда.

Сухондарё вилоятининг Олтинсой туманида туғилган. Тошкент Давлат университети (ҳозирги ЎЗМУ)нинг журналистика факультетини тахсил олган. “Дарё ортидаги йиғи”, “Ўн саккизга кирмаган мен бор”, “Дераза раҳидаги гул”, “Қуёшни ким уйғотади” каби қатор насрий, шеърӣ тўпламлар, бир неча драматик асарлар муаллифи. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси.

БИРИНЧИ САҲНА

Тоғ биқинидаги қишлоқ. Кўркам ва баҳаво манзара. Баланд чўққи этагида жойлашган, қуёқ дарахтзор қуршовидаги болалар оромгоҳи. Ҳамон тўс-тўполон, қий-чув, бульдозернинг гуриллаган овози, мотоаранинг тариллаши тутиб кетади. Осмондан тушади-ми, ердан чиқадими, саҳнадаги баланд чинор ёнида кўлида мотоарра тутган Беғам пайдо бўлади. У чинорни кесмоққа шайланади. Қасур-қусур, гувиллаган, тариллаган товушларга қоришиқ саҳнага Гўзал югуриб кириб келади, дарахтга арра солган Беғамга тармашади, кенг қулоч ёйиб, чинорни ҳимоя қилган бўлади.

Гўзал: – Кесма! Кесма-а-а! Худодан кўрқ! Тўхта-а-а!

Беғам: – Қоч, жиннимисан!

Гўзал: – Аввал мени ўлдир! Мени тилкала! Сўнг чинорни кесасан!

Беғам уни дарахт биқинидан итариб ташламоқчи бўлади. Гўзал қаршилиқ кўрсатади. Беғам кўл кўтарди, лекин уролмайди. Гўзал йиғлаб қарғанади.

Гўзал: – Боғнинг уволидан, болаларнинг заволидан кўрқ. Сенларни қарғиш уради.

Беғам: – Қоч! Боғ бизники, нима қилсак қиламиз. Сенга нима?

Гўзал билагидан ушлаб тортқилаётган Беғамнинг кўлини тишлаб олади. Беғам бақириб юборади.

Сўнг кўлидаги аррани ташлаб, Гўзалга мушт ўқталади. Шу маҳал тадбиркор Раҳим пайдо бўлади. Беғамнинг кўлидан ушлаб уни силтаб ташлайди.

Раҳим: – Номард! Кучинг ожизага етдими? Бунчалик пасткаш эканларингни билмабман.

Беғам: (Раҳимнинг кўлидан юлқиниб чиқади-да, унга мушт туширади) – Сен номардсан. Ўзинг айтиб, ўзинг қайтдинг, мана сенга (яна мушт туширмоқчи бўлади).

Раҳим: – Мени алдадинглар. Бўлди, сенлар билан орамиз очик.

Беғам: (Ўзича ёқаси, ён-верини тузатган бўлиб, Раҳимга ижирғаниб қарайди). – Шунақами?! (Сўнг дарахт танасига суяниб ҳиқиллаб буларни кузатиб ўтирган Гўзалга назар ташлаб, Раҳимга кесатади) – Сен ҳам бошингга рўмол ўраб олсанг бўларкан. Садқай эркак кет!

Раҳим: (Хезланади) – Аёлга кўл кўтарган нокас эркакми?

Беғам: – Ҳам айтдинг, ҳам қайтдинг. Сотдинг, лекин, манавининг (Гўзалга ишора қилиб) макри зўр келдими, дейман. Қийшанглаб қолдинг.

Раҳим: – Оғзингга қараб гапир! (У ён чўнтагини кавлаб қоғозга ўралган пул ўрамни олиб Беғамнинг юзига қарата отади) – Ма, ол! Тамом, ора очик.

Беғам: (Ерда ётган ўрамни олиб) – Йўқ, ора очикмас! Орада (атрофни кўли билан кўрсатиб) мана шу боғ турибди, орада лафз турибди. Агар лафзингдан қайтсанг, каттагина уруш-жанжал кутиб турибди. Томошани энди кўрасан (Гўзалга кинояли боқиб). Бузоқнинг чопгани оғилхонагача...

Гўзал: – Оромгоҳни сенга ўхшаганларга бериб қўймаймиз.

Беғам: (Кулиб) – Макиёнга тож чиқса бошига оғирлик қилади, дерди отам. Сендай тождор хотиндан ўргилдим. Оромгоҳинг ўзингга буюрсин! Болабақранинг каталақдай катаги кимга керак. Фақат оромгоҳ атрофидаги боғ, кўлнинг бир қисми аллақачон бизники бўлган! Ҳа, бизники!

Гўзал: (Ҳайрат билан Раҳимга қарайди) – Нима деяпти, бу?

Раҳим: (Хижолатли) – Сиз хавотир олманг! Ҳаммаси яхши бўлади.

Беғам: – Йўқ, яхши бўлмайди. Пул зарурлигида боғни сотиб, сўнг чўнтагининг йиртиғи ямалгач, айниб қолдинг. Қонун биз томонда.

Гўзал: – Нима деяпсан?

Беғам: (Елкасини қисиб, мазах қилиб) – Шу деганим. Яъниким, боғ ва кўл қонун муҳри билан бизга ўтиб бўлди. Оҳ, десанг ҳам, воҳ, десанг ҳам, бўлар иш бўлди, бўёғи синди. Яъниким, боғ ва кўл ўз эгасини топди. Оромгоҳингдан холи ҳудуд. Оромгоҳни ҳам кўшиб олганимизда нима қилардиларинг! Сенларга ҳокимнинг қарори-ю, нотариуснинг муҳри ўйинми?

Гўзал: (Раҳимга ҳайратланиб тикилади). – Сотдим денг! Сотган экансиз, айтмайсизми?

Раҳим: (Беғамга ўқрайиб қараб) – Йўқ, булар мени алдашди. Буларнинг тили бошқа, дили бошқалигини энди билдим... Булар оромгоҳга ёрдам берамиз, болаларимизнинг келажаги учун биз ҳам қайғураяпмиз, бу ерда болалар учун чўмилиш ҳовузлари, ошхона қурамиз, янги ўйингоҳ бўлади, шу жойнинг ўзида ёрдамчи хўжалик ташкил қиламиз, керак бўлса, замонавий даволаш маскани қурамиз, оромгоҳ вилоятдаги болалар дам оладиган энг зўр жой бўлади, ҳамкорлик қиламиз, дейишди. Энди билсам...

Беғам: (Кинояли илжайиб) – Нима “энди билсам”? Нима демоқчисан?

Раҳим: (Ғазабланиб) – Энди билсам, сенлар бу ердаги улкан чинорларни кесиб пулламоқчисанлар, юзлаб теракларни кесиб сотмоқчисанлар, болалар ошхонаси эмас, балки кафе-бар, тўйхона барпо этмоқчисанлар. Ҳаммасини билдим. Сенларни болалар қизиқтирмайди, сенлар келажагимизни ўйламайсанлар. Мен... Мен... Сенлар билан...

Беғам: (Хезланиб) – Гапир... Гапир. Гапинг ичингда қолмасин!

Раҳим: (Уф тортиб, оғир хўрсиниб) – Сенлар фақат ўзингни, чўнтагингни ўйлаб яшайсанлар! Мен... Мен хато қилдим... Сенлар савоб, яхшилиқ, деган туншунчадан узоқ эканликларинг хаёлимга келмабди.

Беғам: (Кўлидаги қоғозга ўралган пулни кўрсатиб) – Унда манавини нега олдинг. Авлиёлик қиласан. (Қоғоз ўрамни унинг юзига яқинлаштиради.) – Бошидан, деб олдинг-ку. Хўш, бунга нима дейсан?! Ҳе-ей, ўргилдим сендай савобталабдан. Ўзингни Худо урган-у, бошқага ақл бўламан дейсан.

Раҳим: – Тўғри, олдим. Оромгоҳни таъмирлайман, томини тузатаман, сув қувурини ишга соламан, деб олдим.

Гўзал дарахт танасига елка тираб, ерга маҳзун тикилиб ўтирибди. Саҳнага лаҳзалик сукут чўмади.

Шу чоғда юриш-туриши телбанамо, пала-партиш кийинган, сочлари түзгін, күзойнагига ип ўтказиб олган, алмисоқдан қолган эски портфель кўтарган, ёқавайрон бўйнига галстук ҳам тақиб олган Олим пилдираб ўтиб қолади. У буларнинг олдидан зипиллаб ўтиб кетади, таққа тўхтаб, ортига қайтади. Буларнинг ёнига келиб ҳар бирига ғалати қараш билан назар солади. Сўнгра ерда ётган аррага қарайди. Унинг ёнига бориб айланиб ўтади. Ўзича бош чайқайди.

Олим: – Ҳимм... Кесаёписизларми? (Уларга яна бир қараб қўяди ва күзойнагини олиб, галстуги билан артган бўлади, сўнгра күзойнакни қаншарига кўндириб, кўрсаткич бармоғини ҳавога ниқтайди) – Яхшимаа-а-ас. (Туйкус дўқ уради) – Яхшимас! Бир одам умри мобайнида ўз эҳтиёжи учун 200 та дарахтнинг бошига етади. Агар у етмиш йил яшаса, қоғоз, бошқа анжомлар, бинолар учун шунча дарахт кетади. Туғилганидан бошлаб ҳар йили биттадан дарахт экиб кўпайтирса ҳам одам боласи, табиат олдидаги қарзини узолмайди. (У портфелини ерга қўйиб, иккала қўлини мушт қилиб кўксига олиб боради.) – Айрим давлатларда дарахтларнинг танасига медаль илиб қўйишаркан. Улар бизни қутқаради, ҳимоя қилади деган маънода эъзозлашаркан. (Сўнг Беғамга юзланиб, илжаяди) – Улар бизни, сизни қутқаради. (Беғам бир сесканиб тушади.)

Беғам: – Ким қутқаради.

Олим: (Унга яқинроқ бориб) – Дарахтлар...

Беғам: (Ижирғаниб) – Кимдан қутқаради?

Олим: (Яна кўрсаткич бармоғини ҳаволатиб) – Офатдан, кулфатдан, заҳар-заққумдан.

Беғам: (Энсаси қотиб) – Хўп. Майли. Энди бораверинг, Олимбой... Бораверинг. Қаергадир шошаяписиз, шекилли?

Олим: (Кўзойнагини тузатиб яна уларга бир-бир қараб) – Мен дарахтлар рангини илдизидан оладими ёки ҳаводан, деган мавзуда докторлик диссертацияси ёқламоқчийдим. А-а? Қалай? Дарахтларнинг гули нега ҳар хил, оқ, қизил, пушти, сариқ бўлади? Улар бу рангларни қаердан олишади? Фан жим! Фан сукутда! Лекин жавобини мен биламан. Айтмайман!

Беғам: (Кинояли) – Шундай денг... Обб-оо-о?

Олим: (Сукутда турган Раҳим ҳамда Гўзалга қараб) – Биласизми, (яна ўнг қўли кўрсаткич бармоғини ҳавога санчиб) биласизми, осмонни бегуноҳ болалар билан дарахтлар ушлаб туради. Йўқса, осмон ерга кулаб тушади, қапишиб қолади. (Гўзалнинг ёнига боради, Гўзал ўрнидан туради. Гўзалга синчков тикилади) – Дарахтлар ҳам аёлларга ўхшайди. Гуллайти. Аччиқ-чучук, яхши-ёмон мева беради. Гуллаган дарахтни кесиш эса ҳомиладор аёлни ўлдириш билан баробар. (Беғам орқага бир тисланиб, сапчиб тушади...) – Демак, кесмангла-а-а-рр! Кесманг-ла-а-ар! (У портфели ёнига келиб ердан олади. Ўзига қараб турган ёнидагиларга бир назар солиб, бош чайқайди. Гўёки ўзига ўзи гапирди. Беғам кесмоқчи бўлган чинорга ишора қилиб) – Икки юз ёшда. Ер остида, илдизи атрофида тонналаб сувни ушлаб турибди. Эҳ, одамлар, одамлар...

У чиқиб кетади. Саҳнадагилар жим... Денгиз шовуллашига, шамол эсишига монанд мусиқа янграйди, гўё ҳаёт бардавомлигига ишора қилади. Саҳна қоронғулашади.

ИККИНЧИ САҲНА

Тўранинг қасрмонанд уйи. Томли супа ёнидаги чимзорга қўйилган кўримлигина стол дидлигина тузалган. Замон бойваччасининг дастурхони. Стол атрофида тизилган ўриндиқлардан бирида ўтирган Тўра дастурхонга қўл чўзиб, у-бу нарса татиган бўлади, ичимликлардан бирини олиб қадахга қуяди, ёнида тик турган Беғамга эътибор ҳам бермай ичкиликни сипқоради. Сўнг бир нуқтага термулиб туради.

Тўра: – Шундайми? Асосан Гўзал қаршилиқ қилди, де. Бир аёлни эплай олмаган тирик мурдасан-да ўзингга.

Беғам: – Осмонни бошига кўтарди. Шаллақи экан. Анови, Раҳим ҳезалакка ҳам жон кириб қолса денг! Кесақдан олов чиқди-я ўзиям! Томошадан Олим тентак ҳам куруқ қолмади.

Тўра: (Ижирғаниб) – Йиғиштир сафсатагни. Ҳозирок Раҳимниқига бор! Ҳар сариқ чақага сарғайиб қарамасдан кўпроқ бер. Зиқналиқ қилма. Анови сузукойимни ҳам ўзи йўлга солади.

Беғам: (Бехос қўл силтаб) – У гапидан тонаяпти.

Тўра: – (У ёқ-бу ёққа қараб, овозини бироз пасайтиб) Бас қил! Ҳозир у бош кўтарса, ҳамма иш расво бўлади. Манави қовоқ каллангни ишлатиб кўр, бугун юз миллион сўм пулнинг тагига сув куйишингга бир баҳя қолди.

Беғам: (Ажабсиниб) – Қанча? Юз миллион?!

Тўра: (Ўрнидан туриб кетади) – Ўлай агар, сенда фаросат йўқ. Ҳар бир чинорни кесиш, цехимиздаги пилорамадан ўтказиш, қурилиш тахтаси қилсак, ўлдим деганда бир миллионни кўтаради. Тушундингми, хум калла! У ерда олтмишга яқин чинор, 200 тупдан ортиқ терак бор.

Беғам: (Юзи жонланиб, кўзи чақнаб) – Тўғри, тўғри айтасиз.

Тўра: (Кўрсаткич бармоғини Беғамга бигиз қилиб) – Эсингда бўлсин, ҳозирча Раҳимга ҳокимнинг қарори ҳақида ҳеч нарса дема. Демадингми?

Беғам: (Эсанкираб қолади) – Де...де. Демадим.

Тўра: (Унинг юзига синчковлик билан қарайди) – Дема! Тушундингми? Нега бундай чайналасан?

Беғам: (Яна доводириб) – Ҳозирча айтмаймиз, хўжайин.

Тўра: (Уф тортади, унинг елкасидан ушлаб силкилайди) – Ҳой, менга қара! Ахир Раҳимнинг номидан сен ариза ёзиб, оромгоҳ атрофидаги фермер хўжалигимга тегишли 20 гектар ерни заҳирага топшираман, деб имзо қўйдинг-ку... Ҳоким қарор чиқарди. Ер бизга ўтди. Лекин, бу ишнинг миси чиқса, Раҳим ис билса уйингни куйдираман, тушундингми?

Беғам: – Тушундим... Лекин хўжайин... бу иш ҳам куруққа бўлмади-ку. Ҳокимга узатдик-ку...

Тўра: (Кинояли жилмайиб) – Бир имзо ўнта кўк қўйни етаклаб кетди. Лекин манови оромгоҳдаги болапарвар масҳарабозларни тинчитиб турсак, кейинчалик марра бизники.

Беғам: (Талтайиб) – Ҳаммаси яхши бўлади, хўжайин.

Тўра: – Тилиннга эҳтиёт бўл. Кўзинг кўр, кулоғинг қар бўлсин. Ванғиллаган ҳар итнинг оғзига қўл тикма,

кўлсиз қоласан. Нима деганимни тушундингми? Сир берма...

Беғам: – Тушундим.

Тўра: – Оғзи билан юрадиганларга гап ташлаб кўйдик, шуниси етади.

Беғам: (Хушомад билан) – Қишлоқ хабардор, хўжайин... Одамлар билишади.

Тўра: – Нимани билишади?

Беғам: – Биз оромгоҳда болалар учун чўмилиш ҳовузи, спорт майдончаси қурмоқчимиз. Атрофдаги ерга полиз маҳсулоти экиб, балиқчилик ҳавзаси ташкил этиб оромгоҳга ёрдам берамиз. Хуллас, газ, ичимлик суви, электр токи масаласида ҳам беминнат хизматимизни аямаймиз.

Тўра: (Гапга гўёки парво қилмай) – Яхши. Лекин, Раҳимнинг ери билан боғлиқ ишнинг қопқоғи ҳозирча кўтарилмагани яхши. Демак, бугун Раҳимниқига бординг... Ҳар ҳолда чаккимас.

Беғам: (Энди талтайиброқ) – Хўжайин, Раҳимнинг хотини қариндошингиз экан-а! Эрини гўрдан олиб, гўрга солди... Чинор-пиноринг билан қўшмазор бўлгур, тоғамнинг райини қайтарма, тоғам мурувват қилади-ю, сен йўқ, дейсанми, қуш беги билан шовла емас эмиш, нозингдан ўргилдим, деб эрига сенсираб жаврай кетди. Фермер бўп ҳам гўр бўлмайди бу, деб қарғана-қарғана, икки боламнинг контрактига тўлайман деб пулни шартта олди. Раҳим ювош тортиб қолди. Охири биланларингни қилинглар, деб томоғини хўллагани (кекирдагига ароқ ичиш маъносиди чертади) дўконга қизиллаб қолди. Хўжайин, Раҳимнинг хотини чиндан ҳам қариндошингизми?

Тўра: (Энсаси қотиб) – Ҳа, энди, узоқроқ хеш-ақрабо, дегандай... Эҳ-ҳей, демак, хотинини кўлга ол, эрини йўлга сол! Хў-ўш, (у кўлларини ишқаб) – янганг билан ўғилча ҳам уч-тўрт кунда курортдан қайтишади. У ёқ-бу ёққа бир айланиб келмаймизми-а? (Ҳиқиллаб кулишади... Тўра қадаҳга ичимлик қуяди. Беғамга ҳам узатади. Ичишади.)

Беғам: (Ялтоқланиб) – Сиз нима десангиз шу! Хўжайин, энди мен борай. Дўконга мол келиши керак эди.

Шу пайт эғнида оқ халат, оқ қалпоқда, тиббий ускуналар жомадончасини кўтариб олган Лола кириб келади. Чехраси сўлғин, тушкун аҳволда. Тўра кайфияти учиб, нохуш бир нарсани сезгандай қизи томон юради. Беғам ҳам ота-болага жавдираб қарайди.

Лола: (маъюс) – Ассалому алайкум, дадажон.

Тўра: (Қизининг юзига саросима билан қарайди) – Ваалайкум ассалом, эна қизим. Нима бўлди? Биров хафа қилдимми?

Лола: (Ҳолсиз отасининг кўксига бош кўяди) – Дадажон... Гўзал опам... Оғирлашиб қолдилар. Ҳозир касалхонада...

Тўра: (Саросималаниб) – Қизим, тушунтириб гапир, нима бўлди?

Лола: – Гўзал опа инсулт бўлиб қолдилар. Касалхонага ётқизиб келаяпман.

Беғам аланглаб улардан кўзини олиб қочади.

Тўра: (Ҳамон карахт) – Қайси Гўзал? Ким у?

Лола: (Йиғлайди) – Бизга адабиётдан дарс берган устозимиз. Оромгоҳдаги Гўзал опам бор-ку... Дада, кўриб кўриб кетдим, оёқ-қўли шол, тилсиз-забонсиз, менга жовдираб турибди, дадажон... Шўрликнинг ҳеч кими йўқ эди, топгани шу бир оромгоҳ эди, дада.

Тўра Беғамга ўқрайиб қарайди. Беғам эғнини қисиб, пусиб жуфтани уриб қолмоқчи. Тўранинг ўқрайиб қараганини кўргач, таққа тўхтади.

Тўра: (Ҳадиксираб) – Қизим, ўзингни бос. Ким айтади сени дўхтир, деб, жон болам. Мени кўрқитиб юбординг, асалим.

Лола: (Ҳиқиллаб) – Дадажон, ёрдам берасиз-а. Шаҳардан, керак бўлса, Тошкентдан дўхтир чақириш керак. Жон дада, ёрдам беринг...

Беғам ҳовли ўртасида серрайиб турибди.

Тўра: – Қизим, ким эди-я, ҳалиги, Гўзал опанг, нега шундай бўлибди?

Лола: – Ҳеч ким билмайди. Кеча оромгоҳдан уйига қайтиб келиб йиқилибди. Хайрият, қўшниси хабар топибди.

Тўра: (Қизининг бошини силаб) – Йиғлама, ҳаммаси яхши бўлади. Бор, уйга кир, дамнинг ол. Онанг билан аканг телефон қилишди. Салом айтишди.

Лола ҳорғин ҳолда уйга кириб кетади. Тўра Беғам томонга юради. Беғам ортига тисланади.

Беғам: – Хўжайин, бир ҳисобга яхши бўпти... Т... тилдан қопти.

Тўра: (ижирғаниб) – Молфаҳм! Бир ишни эплаб қилолмайсан-а!

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Тоғ бағридаги оромгоҳ. Ўша улкан чинор. Тўра нималарнидир Беғамга ўқтиради. Қўл телефонини олиб кимларгадир қўнғироқ қилади. Улкан чинорга завқланиб қарайди, яна, қўлини бигиз қилиб Беғамга ниманидир ўқтиради.

Тўра: – Қачон келишади? Қани, бульдозер, қани, ўша Нурмат найнов? Ҳозир ими-жимиди ишни бошланглар девдим-ку...

Беғам: – Топаман. Бугун топаман. Қайси бир гўрга кириб ичиб ётгандир-да.

Тўра: (Ўдағайлаб) – Бу ишнинг бари чиқим эвазига бўлаяпти. Бульдозер пул, мардикор пул, эрта-индин бу жойга цемент, тош, шағал-қум опкелаламиз. Бутун бошли қурилиш идорасига ҳам шу ишга ишониб пул ўтказиб кўйдим. Ўртага пул тушса икки кўз бир-бирига ёвлик қилади.

Беғам: – Хавотир олманг. Ҳаммаси қонуний, хўжайин! Анави хотин шифтга термулиб ётибди. Забон йўқ... Худо тўғирлади йўлимизни (ҳиринглайди).

Тўранинг қўл телефони жиринглайди. У қўл телефонда ким биландир гаплашаяпти.

– Хўп, ука. Хўп... Ҳозир одам юбораман. (У қўйнига қўл солиб иккита конверт олади-да, Беғамга туттади) –

Ма, манавини ол! Шамолдай уч! Кадастр билан табиат идорасига кир! Икковига ҳам бериб чиқ! Сенга ҳужжат берворишади. Олмагунча ором топмайди булар. Ортидан ёв қувгандай безовта бўлаверишади.

Беғам конвертларни олади. Безовта ҳолатдаги Раҳим эгнига фотоаппарат осиб олган Толибни етаклаб кириб келади. У Толибга ниманидир тушунтиришга уриняпти. Толиб унинг гапига гўёки эътибор бермаётгандай. Буларни кўриб Тўра билан Беғам хангу-манг бўлиб қолишади.

Тўра: – Эе-ей, хуш келибсизлар. Хуш кўрдик, Раҳимбой, меҳмон етаклаб келсиз-да?

Раҳим: (Мижговланади) – Ҳа-а, энди.

Толиб: (Қатъий ва ишонч билан унга қўл чўзиб) – Ассалому алайкум! (Беғамга ҳам худди шу алфозда қўл чўзади) – Ассалому алайкум!

Тўра: (Виқор билан) – Ваалайкум ассалом меҳмон! Хуш кўрдик. Раҳимбой, бизни меҳмон билан таништирмайсизми?

Раҳим: – Бу киши журналист. Юқоридан. Шу...

Тўра: (Заҳархандалик билан) – Хўш?

Толиб: (Бепарво) – Мана шу оромгоҳ билан боғлиқ масалани ўргангани келдим.

Беғам бир сапчиб тушади. Раҳим ўқраяди. Унга боравер ишорасини қилиб, бош ирғайди. Беғам зипиллаб саҳнадан чиқиб кетади. Тўра Раҳимга кинояли қараб, сен айтдингми, яна ўйин қилдингми, дегандай қарайди. Раҳим хижолатли алфозда у ёқ-бу ёққа аланглайди.

Тўра: – Хўш, мухбир ука! Исмингиз ким?

Толиб: – Толиб.

Тўра: – Толибжон, иним, хўш, биздан нима хизмат?

Толиб: – Хизматга ҳожат йўқ. Йўл-йўлакай шу оромгоҳни кўриб ўтай, ҳар ҳолда, шунчаки танишиб қўйсам ёмон бўлмайди, деб ўйладим. (Атрофга хушхол қараб) – Чиндан ҳам сўлим, бетакрор жой экан! Анови чинорларни, қуюқ боғни қаранг. Соф ҳаво!

Тўра: (Мийиғида кулиб) – Илҳом келади-да, илҳом! Бу жойлар дунёнинг ҳеч бир жойида йўқ. Тоғлар, қўллар, боғлар қоришиқ бу манзаралардан дунёнинг манаман, деган сайёҳи ҳам ёқа ушлайди. Шаҳардан олис шундай баҳаво жойда дам олиш нақадар соз!

Толиб: (Яна завқланиб) – Ҳа-а, юртимизда бундай гўзал жойлар жуда кўп. Айниқса, болаларимиз учун ҳамма шароит бор! Давлатимиз бу йўлда ҳеч нарсани аямаяпти.

Тўра: (Мийиғида жилмайиб) – Яшанг, ука, яшанг! Биз тадбиркорлар ҳам давлатимизга қанот бўлиб, ҳукуматимиз ёнида туриб, қўллаб-қувватласак, камарбаста бўлсак деймиз. Давлат бизга шунча шароит яратди. Тадбиркор, фермер бўлдик, ҳисобимизда пул етарли, виждонан, ўзимиздан билиб, мана шу жойларни обод қилишимиз керак. Оромгоҳларимизни кўз қорачиғидай асраб-авайлашимиз лозим. Бу келажак авлод олдидаги қарзимиз, ҳам фарзимиз.

Толиб: (Завқланиб) – Яшанг, ака! Сиздай одамлар Ватанимиз манфаати йўлида чинакам фидойилардир.

Раҳим: (Энди жонланиб) – Шундай! Ҳа, шундай. Тўра акамни бутун туман, вилоят ҳурмат қилади.

Толиб: (Кулимсираб) – Одамлар ҳам ҳар хилда, ака. Элчилик. Хафа бўлмангу, мана шу оромгоҳ, боғ, чинорлар, ўрмоннинг бир қисми, қўл талон-торож қилинди, деб ёзишибди.

Тўра: (Ҳеч нарса билмагандай) – Ким ёзибди? Кимни ёзишибди?

Раҳим: (Бош чайқаб) – Шу... ҳалиги, Гўзал бор-ку, ўша билан Олим найнов.

Тўра: (Заҳарханда кулади) – Эе-ей, ўша эси кирди-чиқди билан анави телба хотинми? Улар аввалдан кўп жойларга шундай ёзаверишади... Ҳеч ким эътибор бермай қўйган.

Толиб: (Қўлини ёзиб) – Ҳа, энди, бир ўрганиб кўрай, дедик-да. Хат ёзган опа, шифохонада экан. Инсулт. Ёнига киргизишмади. Ҳалиги Олим акадан домдарак йўқ! Ҳеч ким билмайди, қаердалигини!

Тўра: – Эе-ей, унинг қоғози бор-ов, ҳалиги... жиннитоб. Ётиб чиқади ҳар йили.

Толиб: – Раҳим акам айтди. Сиз ҳақингиздаям туманда яхши гаплар эшитдим. Ҳоким ҳам, кадастр ҳам, табиатни муҳофаза қилиш идорасидагилардан ҳам сиз ҳақингизда яхши гап эшитдим. Хатда Раҳим аканинг фермер хўжалигини, оромгоҳ атрофини сиз ноқонуний ўзлаштириб олганингиз ҳақида ёзишган... Мана, Раҳим акадан ҳам сўрадим ёлғон, бўлмағур гап, деди-да, аксинча, сизни мақтади. Мен бу ерда таг-туби билан кесиб ташланган ўн гектар боғни кўрмайман. Ана қўл, ана боғ, ана оромгоҳ олдидаги чинорлар... Хуллас, Раҳим ака сизни бу жойларни янаям яхшилаб, оромгоҳни янаям маҳобатли қилиб қайта қуришни режалаштираяпти, туманимиз болалари соғлиги, камолоти учун жонини ҳам аямайди, ҳозир ҳам у киши оромгоҳ атрофида юрибди, деб мақтади. Шунинг учун ҳам сизни, ҳам оромгоҳни бир кўриб келай, деб бу ёққа жўнадим. Мана, кўрдим. Ҳаммаси яхши. Одамлар айтганича бор экансиз. Яхши одам, элпарвар инсон экансиз.

Тўра: (Айёрона илжайиб, сўнг Раҳимга қараб) – Қани, Раҳимбой. Бу жойлар сизники. Эгаси сиз. Қўл бўйига, ўша салқин ерга дастурхон тайёрлатинг. Меҳмон бир дам олсинлар.

Раҳим: Хўп.

Улар чиқиб кетишади. Тўранинг бир ўзи қолади. Сирли жилмаяди. Ҳалигилар кетган томонга ижирганиб қарайди.

Тўра: (Ўзига ўзи, ҳалигилар кетган томонга қараб) – Ҳей ўл, ипирисқи. Бир мухбирчани ҳам эплай олмайди, қуён юрак. Сенга ким қўйибди, оромгоҳни, овсар. (Тўра қўл телефони орқали кимгадир кўнғироқ қилади.) – Алло! Салом, ука! Яхшимисиз? Хўш, ҳоким бормилар? И-е, шундайми. Ундай бўлса, Давр Имконовичга айтинг, Тушлик пайти мен у кишини Олтинбоғдаги кўлда, оромгоҳ бўйида, ўша ерда кутаман. Ҳа, ўзлари биладилар. Йўқ, боя телефон қилдим. Қўл телефони жавоб бермади. Яхши, айтиб қўясиз. Кутаман!

Шу тобда Тўранинг қўл телефони жиринглайди.

Тўра: – Алло! Эшитаман! Нима гап, Беғам! Хўш. Яхши! Ҳужжатларни олдингми? Яхши! Менга қара, ер-

нинг тагидан бўлсам анави Олим найновни топ. Ово-
зини ўчиргин. Тилини тийиб юрмайди, бу тентак! Шу
ёзибди. Хўш, қаерда? Қаерда кўрдинг, туман маркази-
дамикин? Ичяаптимми? Яхши. Бу ҳам соз! Бўпти, сен ке-
лавер! Оромгоҳга кел! (Бир оз жим туриб) – Бозордан
ўтган кунги каби мева-чева оливол. Кейин, Розага айт,
ҳалигилардан битта яхшисини жўнатсин, йўқ, ўзинг олиб
кел. Тўғри кўл бўйига олиб кел, савдолашма, тез кел!

Шу маҳал олдинги алфозда довираб-совдираб
Олим кириб келади. У пилдираб ўтиб кетади ва тўх-
таб, Тўрага қарайди, сўнг орқага қайтади. Тўранинг
рўпарасига келиб у ҳам ўтиради. Тўра бу нусхага ғазаб
билан қарайди. Ўзини босиб, зўрға чидаб туради. Сўнг
мийиғида кулиб ижирғанади.

Тўра: – Салом-палом ҳам бермайсиз, Олимбой.
Арпангизни хом ўрдикми?

Олим: (Бепарво) – Салом!

Тўра: – Ваалайкум ассалом, Олимбой! Бу ерлар-
да нима қип юрибсиз? Сизни туман марказида, дейи-
шувди. Учиб келдингизми, нима бало?

Олим: – Ўзим, шунчаки... (У портфелини очиб
ичидан аллақандай қоғоз олиб ўқийди) – Мана, мана
бу фактни қаранг. (У қоғозни қўлида ҳаволатиб) – Та-
биатда ҳар бир зарра-қумнинг ҳам ўз ўрни бор. Табиат
мувозанатини бузишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ...

Тўра: (Ўрнидан туради.) – Табиатни ким бузаман,
деяпти?

Олим: (Олим ҳам ўрнидан туриб, унга дадил
термулиб) – Сиз! Сиз бузаяпсиз, Олтинбоғни вайрон
қилаяпсиз! Мумкинмас, мумкинмас, бу! Бунга мен йўл
қўймайман.

Тўра: – Ҳой, оғзингга қараб гапир, қўтирмия!

Олим: – Сиздан қўрмайман. Сиз, манави чега-
ра ортидаги алюминий заводдан чиққан оғу, водород
фторига ғов бўлиб турган улкан дарахтларни кесиб,
беадоқ боғни тугатмоқчисиз. Шундоғам алюмин за-
води азоб бераётган одамларнинг аҳволини яна-
да оғирлаштираяпсиз. Мен буни тинч қўймайман.
Аёллар бепушт, ёш қизлар бўқоқ, ўсмирлар тиш-
сиз, ҳатто оғилдаги сигирлар ногирон бузоқ туғиб,
ҳайвонларнинг оғзи ириб тушаётган бир пайда сиз,
мана шу аждарҳо йўлида имкон қадар ғов бўлиб
турган, ўрмонни кесиб йўқотмоқчисиз! Сиз қотиллик
қилишдан ҳам тоймаяпсиз.

Тўра: (Дарғазаб) – Оғзингга қараб гапир, ит! Ўчир
овозингни, ифлос!

У Олимни силтаб энди мушт тушираман, деб тур-
ган пайтда сахнага Беғам кириб келади. У бўлаётган
воқеа тафсилотини яхши англайди. Тўра туширган
мушт зарби Олимни йиқитади. Ерда ётган Олимни
Беғам ҳам тепкилайди.

Беғам: (Ҳансираб) – Мана... Мана сенга, энағар
(у тепа бошлайди) – Туманда ҳам ҳаммага гап қилиб
юрибди. Ҳокимга кираман дейди. Амаллаб бир шиша
олиб бериб, йўлидан қайтардим.

Тўра: (Ўшқириб) – Бас, тўхта! Бунинг бошқа йўли
бор. (У ерда инграб ётган Олимга қараб) – Буни ҳозир
бир жойга жўнатаман! (У чўнтагидан кўл телефон

олиб кўнғироқ қилади) – Алло! Ҳа, менман. Собир На-
зарович, кеча айтганимдай бўлди. Умуман, бу жинни
ҳаддидан ошди. Бугун Олтинбоғда, кўл бўйида менга
яна ташланиб қолди. Опкетинглар. Яхшилаб даволанг-
лар. Энди узоқроқ ётсин. Ҳозир ҳокимни кутаяпман.
Худо кўрсатмасин, у кишига ҳам ташланиб қолади бу.
Жиннининг жойи жиннихонада бўлиши керак-да, ахир!
Бирор хизмат бўлса айтарсиз...

Олим калтакнинг зўридан ўзига келолмай ғужанак
бўлиб ётибди.

Беғам: (Уни яна бир тепиб) – Ҳей, ит, тирикмисан?
Тўра: – Машинада ким бор?

Беғам: (Илжайиб) – Айтдингиз-ку, Роза юборди,
анави! Ўтган сафарги.

Тўра: (Олимга ишора қилиб) – Бизни кўрмагани
яхши бўлди. Мошинда арқон борми?

Беғам: – Бор.

Тўра: – Югур, опке! Манавини яхшилаб боғла.
Жиннихонадан келишади. Сўнг анавини нариги йўл
орқали кўл бўйига олиб бор.

Беғам югуриб чиқиб кетади. Тўра Олимнинг ерда
ётган ўша эски портфелини очиб, ичидан қоғозларни
олиб кўра бошлайди. Сўнг уларни йиртиб отади. Бир
пасда арқон кўтариб Беғам киради. Улар Олимнинг
кўл-оёғини боғлашади.

Тўра: (Ерда ётган Олимга ўқрайиб) – Энди жо-
йингни топасан.

Беғам хохолаб кулади... Тўра ерга тупурган бў-
лади. Шу маҳал жиннихонага тегишли тез ёрдам ма-
шинаси сиренасининг ванғиллаши эшитилади.

Саҳна қоронғулашади.

ТЎРТИНЧИ КЎРИНИШ

Тўранинг ҳовлиси. Томлисупа. Яна ўша стол-стул.
Тўранинг руҳий хасталиклар шифохонаси раҳбари би-
лан кўл телефон орқали Олим ҳақида гаплашаётгани-
ни англаймиз.

Тўра: (Ҳовлида у ёқ-бу ёққа асабий ҳолда юриб)
– Тўғри. Кейинги пайтлар ҳаддидан ошди, алмойи-ал-
жойи гапирса ҳам гўрга эди, бироқ одамга ташланиб
қолиши-чи?! Йўқ, йўқ, бу жинни ҳечам хавфсиз эмас,
хавфли у. Одамларнинг онгини ҳам заҳарлаяпти. Ту-
нов кун туман марказидаги боғда яна табиат ҳақида
(кинояли кулади), ҳа, табиат ҳақида одамларни йиғиб
маъруза ўқиганмиш. Ариқларимиздаги сувни ичиб
бўлмайди, кўл солсангиз, кўлингиз ҳам алламбало ка-
салга йўлиқади. Сув боши – тоғдан тоза бўлиб оқади,
туманга оқиб келадиган каттакон дарёнинг тепасида
тумандаги казо-казолар дачалар, боғ ҳовлилар қуриб
олишган, ҳамма ана шу боғ ҳовлидан чиққан ахлату
чиқиндиларни дарёга ташлайди. Дунёнинг айрим жой-
ларида одамлар сувсизликдан ўлаяпти, касаллик урчи-
ган, қурғоқчилик, биз эса туманга оқиб кираётган катта
дарёни булғаб, ҳаром қилдик, сувини ичиб бўлмайди,
деб жар солибди. Дунёнинг ташвиши сенга қолдимми,

дейдиган одам йўқ. Тумандан оқиб ўтган дарёга чўмич солиб сув олибди. Одамларга ичинглар, деб чўмични тутибди, мен сизга сув эмас захар тутаяпман, бу сув эди, ўзимиз захар қилдик, деб аюҳаннос солибди. Сўнг, кўлидаги бир чўмич сувни кўтариб кўчама-кўча санғиб, одамлар, ўзингизни захарламанг, сувнинг қарғиши бор, сув ҳам кўр қилади, деб қичқирибди, девоналик қилибди. Билмайман, орган қаерга қарайди? Хўш, демак, келишдик, Собир Назарович! Ёнингизга Беғамни юбораман. Яна хизматлар бўлса айтарсиз..

Ичкари уйдан Лола чиқади. У ишга кетаяпти.

Лола: – Майли, дадажон! Яхши ўтиринг. Мен ишга кетаяпман. Кейин, Гўзал опамнинг ҳам ёнига ўтаман.

Тўра: (Бироз безовта) – Яхшимикин?

Лола: – Яхшилар. Анча тузук. Барака топсин. Бош шифокоримиз Тошкентдан мутахассис чақирдилар. (Дадасига сирли қараб) – Дадажон, дори-дармон, бошқа харажатлар бўлса, сизни ёрдамлашади, дедим. Зўр мутахассис экан. Йўл ҳаққи, меҳмондорчилик масаласида сизга ишондик, дада.

Тўра: (Иккиланиб, ноилж) – Майли, қизим, майли. Келаверсин-чи?

Лола: (Меҳри ийиб дадасини қучади) – Бизниқига келақолсин. Аёл киши экан. Профессор.

Тўра: (Мағрурланиб, қизининг пешонасидан ўпиб) – Майли. Борақол, қизим.

Лола чиқиб кетади. Тўра унинг ортидан ўйчан тикилиб қолади. Шу маҳал ҳовли эшиги тарақлаб, ҳовлига шоша-пиша Беғам югургилаб кириб келади. Ҳансирайди. Безовта.

Тўра: (Аланглаб) – Нега кўпқаридан қайтган отдай кишнайсан?

Беғам: (Унга ҳадик аралаш қараб) – Кетмабди.

Тўра: – Ким кетмабди? Нима кетмабди?

Беғам: (Қўли билан ишора қилиб) – Анави?

Тўра: – Тушунтириб гапир. Ким у анави?

Беғам: – Мухбир...

Тўра: (Бир сесканиб) – Нега кетмайди. Кеча вокзалга олиб чиқувдинг-ку, ярамас. Ўзинг кетди, дединг-ку.

Беғам: – Мана шу кўзларим билан кўрдим. Билет олди. Поездга ҳам чиқди. Поезд кетгунча қарадим. Деразадан қўл ҳам силкиди, ярамас.

Тўра: (Ғазабланиб) – Ундай бўлса нега кетмади, деяпсан.

Беғам: (Довдираб) – Кўрдим. Бугун кўрдим. Кадастирдан чиқаётсам, Раҳимни эргаштириб ҳокимиятга кириб кетди.

Тўра: (Тишини ғижирлатиб, захарханда кулиб) – Кўнглим сезувди. Падарлаънат ичмаганидан ҳам шубҳа қилувдим-а? Демак, бу биз ўйлаган одам эмас. Анча қув, зуваласи пишиқ экан. Майли, майли... кўрамиз. Менга қара (Беғамга бир зум тикилиб қолади) – ҳалигини олди-ку, тўғрими?

Беғам: – Нимани? (Эсанкираб қарайди) – Нимани, олади?

Тўра: (Ўшқириб) – Ўз қўлим билан чўнтагига солиб қўйдим-ку, конвертни... Бунга нима дейсан?!

Беғам: (Ерга хижолатли қараб) – Шу... вокзалда хайрлашиш олдидан... озгина ўтирдик, у ерда ҳам

ичмади касофат! Менга ичирибди. Сўнг, Тўра акамга бериб қўярсиз, ўзлари билади, деб қоғозга ўроғлик нарсани чўнтагимга солиб қўйди... (У ён чўнтагидан қоғозга ўроғлик нарсани узатади.)

Тўра: (Шоша-пиша қоғозни очади. Ичида конверт. Тўра гезариб, титраб-қақшайди. Беғамга ўшқиради) – Ярамас! Тентак! Ҳаммасини пачава қипсан! Демак, у олмабди. Кўкидан икки минг бор эди. Шунини олиб жимиб кетади, деб ўйловдим.

Беғам: (Унга далда бергандай бўлиб) – Ҳа, энди, бошқа йўлини топамиз. Бу мишиқининг ишхонасида бундан каттароғи бор... Балки...

Тўра: (Ижирганиб) – Ҳай, менга қара, хумкалла, шу нарсга эсингдан чиқмасин. Каттаси, хўжайини олмаган идоранинг майда-чуйдалари, кичиклари ҳам олмайди. Қайси идоранинг майда-чуйдалари олса, билгинки, ўша идоранинг каттаси ҳам олади. Шундай экан, бу боладан эҳтиёт бўл! Тушундингми?

Беғам: (Довдираб) – Туш... тушундим.

Тўра: (Унга ўйчан қараб) – Менга қара, анави мухбир бола Раҳимни эргаштириб юрибди, дедингми? Ҳокимга киришмоқчи демак. Демак, қарорни билишган. У мухбир бекорга Раҳимни етакламаяпти. Ўша қарордан хабар топса, Раҳимнинг ҳам пайтавасига қурт тушади.

Беғам: – Ҳа, энди хўжайин, вилоятда манаман, деган одамларнинг бирисиз. Бу майда-чуйдалар сизнинг олдингизда хасдай учиб кетади.

Тўра: – Лекин, сен ўша хасдан ҳам баттарсан, хасдан ҳам енгилсан. Эшит, сенга топшириқ! Ўша мухбир бола кеча қаерга жойлашган, қаерда тунаган, аниқла!

Беғам: – Аниқладим.

Тўра: – Ана, сенга ҳам ақл битибди-да-а! Хўш?

Беғам: – Нариги туманда, меҳмонхонада жойлашибди. Ўзим бориб, билиб келдим.

Тўра: – Чиндан ҳам ўткир бола экан. Нияти қатъий шекилли.

Беғам: – Энди нима қиламиз?

Тўра: – Нима қилишдан Худо сақласин. Жиддий чора кўрамиз. Бу дунёда усул кўп. Фақат ўта эҳтиёткорлик лозим. (Беғамни қўли билан ёнига ишора қилиб чорлайди-да, қулоғига нимадир, деб шипшийди. Беғам чўчиб, сесканиб қўяди. Тўра шундай маъносида бош иргайди) – Ҳа, шундай, шундай қиламиз.

Беғам: – Демак...

Тўра: – Ҳа. Қўшни туманга бор, Тимсоҳни топ, ҳаммасини тушунтир, ими-жимиди бажарсин!

Беғам: – Хўп бўлади. Фақат...

Тўра: – Яна нима гапинг бор?

Беғам: – Раҳим-чи? Раҳим нима бўлади?

Тўра: – Раҳимни менга қўйиб бер! Ўтган ойдаги видеотасвирлар, ҳалигилар билан бўлган машат, эсингдами? Қўл бўйида олган тасвирларинг-чи, ўшалар Раҳимга етиб ортади.

Беғам чиқиб кетади. Томли супа ёнидаги столда турган уй телефони жириглайди. Тўра бориб телефон гўшагини кўтаради.

Лола: (Қувноқ) – Ассалому алайкум, дадажон! Қўл телефонингиз ўчирилган, деб жавоб берди. (Тўра чўнтагидан қўл телефонини олиб, ажабсиниб қарайди).

Тўра: – Салом, она қизим! Ҳа-я, қўл телефонимни ўчириб қўйибман. Ҳадеб жиринглайвериб жонга тегди. Тинчликми, қизим?

Лола: (Шодиёна оҳангда) – Дадажон, Гўзал опамнинг аҳволи яхши. Шаҳардан дўхтир чақирмайдиган бўлди. Бош врачимиз ҳам хурсанд.

Тўра: (Нохуш ҳолатга тушганини сездирмай) – Яхши-да, қизим.

Лола: – Дадажон, сиздан битта илтимос! Эртага битта ногиронлар аравачаси олиб берсангиз. Хўпми? Гўзал опамни ташқарига чиқардик. Қийналиб бўлсаям гапираяптилар.

Тўра: (Ноилож) – Хўп. Хўп. Сен нима десанг, шу, она қизим!

Лола: (Хурсанд ва қувноқ) – Раҳмат, дадажон!

Тўра ҳардамхаёл бўлиб гўшакни қўйиб қўяди. Қўл телефонидан рақам теради.

Тўра: (Қўл телефон орқали) – Қаердасан! Яхши! Хўп! Хўш, яна бир ишнинг ишкали чиқди. Эшит! Анави жиннинг шериги тузалиб қолибди-ку... Ким бўларди, катта холанг! Гўзални айтаяпман! Билмадим, бошим қотиб қолди. Ишқилиб охири бахайр бўлсин, Раҳимни ернинг тагидан бўлсаям топиб қўл бўйига олиб бор. Қанча тез бўлса шунча яхши! Уқдингми? Мухбир бола қаерда экан? А-а? Вилоятга кетибдимми? Ҳозирча уни эсингдан чиқар. Тушундингми? Раҳимни телефон орқали қидирма, эҳтиёт бўл! Ўзи билан кўришиб гаплаш. Билмайман, топ.

Тўра қўл телефонни ўчириб, стол атрофидаги ўриндиққа ўтиради. Бир нуқтага тикилиб оғир уф тортади.

Саҳна қоронғулашади.

БЕШИНЧИ КҮРИНИШ

Тоғ бағридаги ўша оромгоҳ. Шом арафаси. Шоҳона безатилган дастурхон. Беғам билан Раҳим стол четига тиркалган курсиларда ўтиришибди. Уларнинг ҳеч бири чурқ этмайди. Машина келиб тўхтади. Раҳим ўрнидан туриб кетиб, машина тўхтаган томонга қарайди. Тўра кириб келади. Эғнида спорт кийими. Беғам ҳам ўрнидан туради.

Раҳим: (Қалтираб-салтираб) – Ассалому алайкум, Тўра ака! Ях-яхшимисиз?

Тўра: (Қаҳр билан) – Ўзинг қалайсан! (Тўра бориб курсига ўтиради. Улар ҳам ўтиришади... Тўра Беғамга маъноли қарайди) – Қаерларда юрган экан?

Беғам: (Қошини чимириб) – Ўзи айтади...

Тўра: (Ўсмоқчилаб) – Хўш, Раҳимбой, бундай бўлмабди-да. Аллақайси чулдурвоқининг ортидан эрғашиб, идорама-идора сўлтанглаб юрибсанми?

Беғам пихиллаб кулади.

Раҳим: (Ерга қарайди... Сўнг бош кўтариб Тўранинг кўзига тикилади) – Сизлар мени алдабсизлар... Номимдан ариза бериб ҳокимга киритибсиз. Мен бу шартингизга рози эмасман. Сизларнинг айтганингизни қилсам бутун бошли оромгоҳ йўқ бўлиб кетаркан...

Фермер хўжалигидан ҳам айриламман. Тоғ ёнидаги юз-юзлаб арчалар йўқ бўлади, чинорлар кетади, боғ бузилиб ўрнида кафе-бар қурасизлар, шундайми?

Шу маҳал улкан чинор панасига Толибнинг келиб яширинганини кўраимиз. Учовлон буни сезмайди. Мухбир уларнинг орасида бўлиб ўтаётган гап сўзларни кичик камерага ёзиб олаётганини кўраимиз.

Тўра: – Демак, сенга забон ва бош битибди. Ҳалиги мухбирча сабоқ бериб улгурибди.

Беғам: – Хўжайин, бундай латталарни ҳалигиларнинг бошига ўрасангиз ҳам камлик қилади. Оғмачи, ўйинчоқ-ку бу.

Раҳим: (Икки қўлини мушт қилиб) – Сизлар мени алдадингиз...

Тўра: (Унга чақчайиб қарайди) – Ҳокимга кирдиларингми? Айт, (Ўшқиради) – кирдиларингми? (Раҳимнинг ёнига бориб ғазаб билан унинг ёқасидан тутуди) – Айт, ярамас, ҳокимга кирдиларингми?

Раҳим: (Унинг чангалидан чиқиб, бўғилиб) – Йўқ, ҳоким вилоятга йиғинга кетган экан.

Тўра: (Шаштидан тушиб) – Ростини айт.

Раҳим: – Рост. Ёрдамчи эртага келинлар, деди.

Тўра: – Мухбирчанг қаёққа кетди.

Раҳим: (Ерга қараб) – Вилоятга.

Тўра: – Вилоятда пишириб қўйибдимми, унга..

Раҳим: – Билмадим, адлия бошқармасида ҳам иши бор экан.

Тўра: – Қачон келади?

Раҳим: – Эрталаб ҳокимият биноси эшиги ёнида учрашамиз.

Тўра Беғамга сирли қарайди. Бош ирғаган бўлади. Беғам стол тагидан ноутбук олиб стол устига қўяди. Ноутбук қопқоғини очади. Толиб эса буларга сездирмасдан ҳарсанг панасида ётиб олиб кичик камера билан бўлаётган гап-сўз, воқеа-ҳодисани ёзиб олмоқда.

Тўра: (Раҳимга) – Сен менга анови қўлни, фермер хўжалигингни, оромгоҳ атрофини, боғни, тоғ ёнидаги сенга тегишли арчазорни берасан... Ҳоким номига ўз хоҳишинг билан ўша ерларни топширишинг ҳақида ҳозир ариза ёзасан. Қолганини менга қўйиб бер.

Раҳим: (Аянчли) – Нега?! Ёзмайман!

Тўра: (Ижирғаниб) – Энди аризанг ҳақиқий бўлади. Анови този кучук билан сохта аризани ис билбсанлар. Худди ўша ой, ўша число билан ариза ёз! (У Беғамга қараб бош ирғайди... Беғам стол устидаги сумкадан оқ қоғоз ва қалам олиб Раҳимнинг олдига қўяди)

Раҳим: – Йўқ, йўқ. Мен ариза ёзмайман.

Тўра: (Заҳарханда кулиб) – Майли, ёзма. Лекин хонавайрон бўлиб, элда юриқсиз, юртда туриқсиз қилиб қўяман, киргани гўр тополмай қоласан... Бу ерларда бош кўтаролмайдиган бўлиб қоласан. Тошкентда ўқиётган қизинг ва ўғлинг, ота-онанг, оилангни ҳам ўзинг билан қўшиб гўрга тиқасан, сен ярамас.

Раҳим: (Энди жонланиб ўрнидан туриб кетади) – Мен нима ёмонлик қилдим? Зўравонликми бу? Қонун бор, адолат бор!

Беғам: (Унга ўдағайлайди) – Сен бизга қонунни рўқач қилма. Ўзингни ўйла.

Тўра: (Завқланиб) – Қани табиат кўриқчисига, анови кинони кўйиб бер. Бир томоша қилсин-чи, бу даканг хўроз!

Беғам заҳарли ва қаҳрли тусда ноутбук тугмаларини босади. Ноутбукда намоёиш этилаётган манзара-воқеанинг бошланишидаёқ Раҳимнинг ҳар хил қочирлиғи қийқириқлари, сатанг қизларнинг хохолаб кулиши, эшитилади.

Раҳим қўллари билан юзини тўсиб олади. Беғам ноутбук ичига кириб кетгудай бўлиб тамшаниб, кўзлари ёниб термулиб турибди. Тўра кинояли жилмайиб, Раҳимдан кўз узмайди.

Раҳим: – Ўчи-и-ирр!

Тўра: – Этади. (Беғам ноутбукни ўчиради)

Раҳим ерга ўтириб қолади. Тўра билан Беғам унга ғолибона термулиб туришибди. Раҳим зил-замбил бошини ердан базўр кўтаради.

Беғам: (Кинояли) – Яна кўяйми? Кўрасанми?

Раҳим: (Ихраб) – Бас... бас... (У илкис тиззалаган кўйи Тўрага илтижоли боқади) – Мен розиман, ҳаммасига розиман! Фақат...

Тўра: (Столдаги бўш қадаҳларга ичимлик кўйиб бирини Беғамга узатади, бирини ўзи олади) – Қўрқма, мен сўзимда тураман! Қани олдик. (Тўра ғолибона қадаҳ сипқоради. Раҳимнинг титраган қўлларидан қадаҳ ерга тушиб кетади.) – Хоҳласам, эртагаёқ бутун халқ сенинг шармисорлигиндан воқиф бўлади. (У ноутбук олдига келади. Қўлини ноутбук экранига яқинлаштиради). – Ноутбук тугмачаларини босиб интернетга жўнатиб, Сенинг бу шармандалигингни оламга ёйишим мумкин. Хоҳласам... (У чўнтагидан флешка олади) – Манави учун бор мол-мулкнинг, уй-жойнинг тугул, бошқа нарсангни ҳам беришга мажбур бўласан. Ахир мен сендан кўп нарса сўрамаяпман-ку... Сен тентак қонундан келасан, адолатдан келасан! Танла, ё менинг айтганим бўлади, ё сен ўша мухбирваччага кўшилиб қонунбозлик қил!

Беғам: (Илжайиб) – Ўл бу қунингдан. Оромгоҳ директори бўла туриб, оромгоҳ ёнидаги кўл бўйида (бошини сирли ирғаб) – ҳалигилар билан-а, маишат...

Тўра: (Эси оғиб турган Раҳимга кесатади) – Қани, болапарвар, болалар оромгоҳи жонкуяри, табиатимиз ҳимоячиси, она табиат шайдоси, нима дейсан?

Раҳим: (Унинг ёнига тиззалаб кела бошлайди) – Розиман.

Тўра: – Тур ўрнингдан. Стулга ўтир, ёз. Ҳоким номига ариза ёз. Хўжаликни тўлиғича топширишинг хақида ёз.

Раҳим: (Ўрнидан туриб, оғриниб) – Мен сенларга ишонувдим... Бундай... бундай қилишларингни билмовдим. (Тишларини ғижирлатиб зор-қақшаб гапирди) – Номардлар.

Беғам: (Тантанавор) – Лекин манави тасвирда биз эмас, сен бор...

Раҳим стулга ўтириб, оқ қоғозга Тўранинг хоҳиш-истаги бўлган ўша аризани ёзади. Сўнг ўрнидан тура-

ди. Тўра билан Беғам унга ғолибона қараб саҳнадан чиқиб кетишади. Раҳим елкалари титраб йиғлай бошлайди. Ҳарсанг тош ортидаги Толиб мухбир ҳам билдирмай саҳнани тарк этади.

Саҳна қоронғулашади.

УЧИНЧИ САҲНА ОЛТИНЧИ КЎРИНИШ

Шифохона. Ораста ва саришта, ёруғ-шинам палата. Лола тўшақда ётган Гўзалнинг каровати ёнидаги курсида ўтирибди. Каровати ёнидаги тумба устида мева-чева солинган идиш. Лола мевалардан бирини олиб меҳрибонлик билан Гўзалга узатади.

Лола: (Хушҳол) – Опа, опажон, олинг, сизга қувват бўлади... Худога шукр, анча яхшисиз. (Унинг бошини силайди) – Ҳаммаси ортда қолди. Дадам аравача жўнатдилар. Эртага ўзим ҳовлига олиб чиқиб айлантираман.

Гўзал: (Ётган кўйи... тутила-тутила) – Раҳ-м-м-а-а-т! (У қийналиб гапирди).

Лола: (Меҳр билан) – Опажоним-ей! Худо хоҳласа, тузалиб кетасиз. Бош врач, аҳволи анча яхши, хавотир олманглар, дедилар.

Гўзал: (Қийналиб) – Раҳм-а-ат. Т-т-тооғ... тоққа бо-ра-ман.

Лола: – Опажон, шу ердаям ўша тоғ, оромгоҳингизни ўйлайсиз. Албатта, олиб бораман... Албатта, борасиз. Оромгоҳ қочиб кетмайди.

Гўзал: (Мунгли, қийналиб нимадир демоқчи бўлади. Кўзида ёш филтиллади) – Л..лола... Ло-ла... Д-да-данг...

Лола: (Унинг гапини бошқача тушуниб) – Дадамга айтаман! Сизга Гўзал опам раҳмат айтдилар, дейман. Дадам нимаики зарурат бўлса сиздан аямайдилар. Сизни ҳурмат қиладилар. Ахир менинг устозимсиз-ку...

Гўзал: – Р-раҳ-м-а-ат.

Лола: – Айтаман, дадамга айтаман, Сизга раҳмат айтдилар, дейман...

Гўзал юзини девор томонга буриб, кўзини юмади. Шу маҳал шифохона таомилига кўра эгнига оқ халат ташлаб олган Толиб кириб келади. У бемор ёнидаги Лолани кўриб худди сеҳрлангандай унга қараб қолади. Лола ҳам беихтиёр ўрнидан туриб кетади. Улар ҳайратланган алфозда бир-бирига термулиб қолишади. Жимлик. Сукунат. Улар бир-бирига қараб туришибди. Киши қалбида севги туйғуларини аланга олдириб, нигоҳларда ажиб сеҳр уйғотувчи бир мусиқа. Толиб беихтиёр Лола томон юриб, яна тўхтади.

Толиб: – Сиз бу ерда...

Лола: – Ўзингиз-чи, ўзингиз бу ерда нима қиляпсиз?

Толиб: – Мен шунчаки. (Сўнг яна ҳайрат билан тўшақда ётган кўйи буларни кузатаётган Гўзалга ишора қилиб) – Ойингизмилар?

Лола: – Ҳа... йўқ... Опам, устозим... Мен шу ерда ишлайман.

Толиб: (Энди кулимсираб) – Тасодифни қаранг.

Лола: (У ҳам жилмайиб) – Кутмовдим. Ахир оинг охирида келаман дегандингиз...

Толиб: (Елка қисиб) – Ҳа, энди. Очиғи, сизни бу ерда...

Лола: (Тўшақда буларга ажабсиниб қараётган Гўзалга) – Опажон, бу йигит журналист. Биз танишмиз. Мен институтда ўқиб юрганамда Универсиадада ғолиб бўлганимда “Туркистон” газетасига мени мақтаб жуда катта мақола ёзган. Газетада суратим ҳам чиқувди.

Гўзал: – Ях-ях-яхши...

Лола: (Қувнаб) – Ҳа, чиндан ҳам яхши йигит. Кейин биз Толиб билан яқин дўст бўлиб кетдик. (Толибга гинали қараб) – Келаркансиз, нега телефон қилиб кўймадингиз?..

Толиб: (Бир Гўзалга, бир Лолага қараб ўйчан, сир бой бермай...) – Ҳа, энди. Сизни бир ҳайратда қолдирай, дедим-да...

Лола: (Завқланиб) – Чиндан ҳам ҳайратда қолдим. Қойил. Топиб олдингиз... (Сўнг Толибга) – Ҳозир, опамга бир гапим бор, ташқарида кутиб турунг, чиқаман...

Гўзал Толибга қарайди-да, ўрнидан кўзғалмоққа урингандай бўлади. Лола унинг курагига ёстиқ кўйиб, нимқия қилиб ўтиргизади. Гўзал Толибга жавдираб қарайди.

Гўзал: – Сиз... Си-из. Ж-журналист...

Толиб: (Бош ирғаб, кўз қисиб кўяди) – Журналистман. (Сўнг Лолага сирли қарайди... Ҳеч нарсадан беҳабар Лола кулимсирайди).

Гўзал: – Р...р-рахмат!

Толиб: – Ҳаммаси яхши бўлади, опажон, хавотир олманг. Соғайиб кетинг... Мен сизни кўргани, (сўнг Лолага бир қараб) биз сизни кўргани келамиз... (Толиб опага сирли бош чайқаб палатадан чиқиб кетади).

Лола: (Гўзал ҳаяжонда хушхол қараб) – Опажон, сизни толиқтириб кўймадикми?

Гўзал унга меҳр билан термулади. Лола курс олиб, Гўзалнинг ёнига келиб ўтиради, эшикка қараб кўяди.

Лола: – Опажон, яхши йигит у. Толиб билан жудаям яқинмиз. У Тошкентда ишда қолди. Мен институтни тугатиб, ота-онаминг ёнига ишга келдим. Ўқишни битирмагунча эрга тегмайман, дедим. Дадам билан ойим райимни қайтаришмади. Мана бир йилдирки, ҳамма совчиларга рад жавобини бераяпман. Охири ойимга айтдим, дадамга тушунтиринг, дедим, Толиб билан мен бир-биримизни яхши кўришимизни айтдим. Дадам ўша йигитни мен бир кўришим керак, дедилар... Толибга кўнғироқ қилдим. Шу оинг охирида таътилга чиқаман, албатта бораман, ўзингиз яшаган жойларни, тоғларни менга томоша қилдирасиз, деди. Хурсанд бўлиб ойимга айтдим, даданг гаплашиб кўрсинлар, дедилар. (Кулади) – Бор гап шу, опажон! (Яна кулади) – Сабри чидамабди. Ҳафта ўтмаси келди. Ҳа-я, айтмоқчи, Толиб билан ҳар куни кўнғироқлашамиз. Уч кундирки, телефони жим, ўчган. Хавотирга тушиб юрувдим. Демак, келишини айтиб кўймаслик учун ҳам шундай қилган... (Лола яна жилмаяди. Гўзал алланечук хавотир билан унга термулади).

Лола: (Эркаланиб, энгашиб Гўзални ўпади) – Ҳа, кутиб қолди. Мен кечроқ яна кираман, сиз бир оз дам олинг, опажон (Қиз чопқиллаб чиқиб кетади).

Саҳна айланади.

ЕТТИНЧИ КЎРИНИШ

Шифохона ҳовлиси. Суянма ўриндикда бир-бирига хиёл бурилиб Толиб билан Лола ўтирибди.

Уларнинг юз-кўзида меҳр-муҳаббат, севги-самимият ифодаси.

Толиб: (Қиз қўлларини кафтига олиб) – Лола, Лола! (унинг юзига қарайди) – Лола, уф-ф, нима десам экан, янаям чиройли бўлиб, гул-гул очилиб кетибсиз.

Лола: – Айниқса, бугун.

Толиб: – Йўқ, сиз ҳамиша шундайсиз, соғингандим.

Лола: – Сиз, сиз анча жиддий тортганга ўхшайсиз. Анчадан бери кўришмаганимизга шундай туюлаяптими, ё...

Толиб: (Лоланинг сочларини силайди) – Лола, бу дунёда сиз борлигингиз учун ҳам ҳаёт менга маъноли, завқли туюлади... Ҳаётимни сизсиз тасаввур этолмайман...

Лола: (Кулимсираб, унинг қўлларини кафтига олиб) – Шоирлик қилаяпсиз-а... Мен гапингизга барибир ишонмайман.

Толиб: (Унга жиддий қараб) – Мен эса сизга ишонман.

Лола ерга қараб жимиб қолади. Толиб унга хавотирланиб қарайди.

Лола: (Ердан кўз узиб, Толибга тикилади. Сўнг оҳиста овозда сўзлайди) – Ахир мен ҳам сизга ишонмаганимда сизни бунчалар зориқиб кутмаган бўлардим.

Толиб: (Лолани бағрига босади. Лола энгашиб беихтиёр унинг кўксига бош кўяди) – Лола, ота-онангиз нима дейишаркин?

Лола: (Жиддий) – Улар ҳам менга ишонишадди. Менинг бахтимни ўйлашади. Дадам сиз билан гаплашиб кўрсинлар... У кишининг акам билан мендан бошқа суянчи йўқ. Бизнинг келажагимиз учун ҳамма нарсага тайёр турадилар. Кўнглимизга қарши бормайдилар. Сизга бу гапни телефонда ҳам айтувдим-ку...

Толиб: (Лолани эркалаб, юзларини силаб) – Барибир ҳадиксираяпман. Юрагим уриб кетаяпти.

Лола: (Кулиб) – А-а! Қани, эшитиб кўрайлик-чи?! (Толибнинг кўксига бош кўйиб, гўёки унинг юрак уришини эшитгандай бўлади) – Чаккимас... Яхши (Сўнг яна кулади).

Толиб: (У ҳам кулади) – Хўш, юрагим нима деяпти?

Лола: – Айтмайман.

Толиб: – Айтинг.

Лола: – Кейин...

Толиб: – Унда ўзим айтаман. Бу йигит сизни жондан ҳам ортиқ яхши кўради, деяпти.

Лола: – Тўғри, лекин тўрт кундан бери кўнғироқ қилсам-да, телефонимга жавоб бермай кўйганингизни айтмаяпти (гўёки ўпкалаган, яъни хафа бўлган кўйи қовоқ уйиб эркаланади).

Толиб: – Лола, Лолагулим, вазият шундай бўп қолди.

Толиб ерга қараб, жимиб қолади. Ниманидир ўйлайди. Улар ўрнидан туришади. Шу маҳал Толибнинг қўл телефони жиринглаб қолади. Лола Толибга илкис нигоҳ солади. Толиб Лолага ҳадикли назар ташлаб қўл телефонига қарайди. Нимадандир таҳликага тушган каби қўнғироққа жавоб беради.

Толиб: – Алло. Ассалому алайкум Фарҳод ака! Яхши. Ҳаммаси жойида. Йўқ-йўқ. Иложи бўлса бугун. Кечиктирмай эфирга узатишимиз керак. Вазият қалтис. (У Лолага бир қараб қўяди. Лола буни англаб, берироққа юради. Толиб ҳам сахна чети томон юриб гапида давом этади) – Йўқ. Иложи бўлса бугун. Ҳамма ҳужжатларни бердим. Кечиктирмаслигимиз керак. Шундагина Олтинбоғни асраб қоламиз! Қанчалаб одамлар соғлигини, бутун туман аҳли келажагини асраб қоламиз! Олтинбоғ воҳанинг ўпкаси. Бу ерда жуда катта болалар оромгоҳи ҳам бор, ахир. Агар эртадан кеч қолсак, бу ишнинг тепасида турганлар Олтинбоғни ўзининг тор манфаати йўлида яксон қилиб ташлайдилар. Ака, тушунинг, мен буни тўлиқ ўргандим. Хўп, хўп. Сизни тушунаяпман. Мен буни ўз бўйнимга оламан, ўзим жавоб бераман!

Толиб оғир уф тортади. Юзига хотиржамлик ифодаси қалқийди. Саҳнанинг нариги четида турган Лола унга қараб юради. Толиб ўзини бепарво тутишга уриниб Лоланинг чеҳрасига сирли зеҳн солади.

Лола: – Тинчликми?

Толиб: (Хотиржам) – Шунчаки. Ишхонадан қўнғироқ қилишди.

Лола: – Ҳа, майли. Яхшилиқ бўлса бўлди, ишқилиб.

Толиб: (Унинг қўлини тутиб, қўксига босиб) – Лола, Мен... мен (каловланиб туради) – Мен, ҳозир Олтинбоғқа боролмайман... Тушунинг, илтимос. Ишхонадан бир топшириқ тушди, шуни ҳал қилишим керак. Ҳозир вилоятга боришим керак... (Унинг қўлларини ўпиб) – Лола, эртага эрталаб шу ерда учрашамиз. Кейин нима десангиз, шу, сизнинг ихтиёрингизда бўламан... Хўпми, жоним...

Улар бир-бирига меҳр-муҳаббат билан термулиб туришади.

САККИЗИНЧИ КЎРИНИШ

Тўранинг ҳовлиси. Аввалги манзара. Томсупа ёнидаги стол атрофида тик турган ҳолатда Тўра билан Беғам нима ҳақдадир гаплашмоқда. Уларнинг иккови ҳам бесаранжом. Нимадандир хавотирда. Беғам эгнига осиб олган сумкани олиб Тўрага беради.

Беғам: (Атрофга олазарақ боқиб осма сумкани Тўрага узатади) – Мана, Тимсоҳнинг йигитлари бериб юборишибди.

Тўра: (Ортга бир силтаниб, сескангандай бўлади, сумкани қўлига олиб ичини очади. Сумка ичига қўл тиқиб аллақандай қоғозларни олади) – Ҳеч ким ҳид билмадимми? Шамоли чиқмайдими, бу ишнинг. (Унга хавотир билан қарайди.)

Беғам: – Йўқ. Исиям, шамолиям чиқмайди. Хавотир олманг.

Тўра: (Сумкага яна ўша қоғозларни жойлаб, Беғамга узатади.) – Ма, йўқот бунни. Ёқиб юбор.

Беғам: – Хўжайин, ҳеч нарсадан хавотирланманг. Қутилдик. Тимсоҳ ишини билиб қилади.

Тўра: – Демак (у ёқ – бу ёққа қарайди) – бунисидан ҳам қутилдик.

Беғам: – Шундай, хўжайин, шундай. У ҳам асфаласофилингга кетди.

Тўра: – Энди йигитларга айт, Олтинбоғқа чиқишсин. Бирдан техникаларни ҳам чиқаришсин. Бугундан иш бошланглар. Қурилиш фирмасига айт, зарур қурилиш ашёларини ҳам ўша ёққа ташисин!

Беғам: – Улар биздан шу ишорани кутиб туришувди.

Тўра: (Мағрур) – Мана энди вақти-соати етди. Энди бемалол иш бошлайверамиз. Мен билан ўйнашганларни йўлимдан барибир супуриб ташлайман! Мен у болага тўғаноқ бўлма, деб огоҳлантиргандим. Ўз бошини ўзи еб кетди.

Шу маҳал ичкари уйдан Лола чиқиб келади. У ниманидир гаплашиб турган Тўра ҳамда Беғамга қарайди. Улар жим бўлишади. Тўра қизини кузатади. Унинг кайфияти тушкун.

Тўра: (Бепарволик билан) – Ҳа, она қизим, тинчликми?

Лола: – Ўзим, шунчаки.

Тўра: – Нега кайфиятинг йўқ?

Лола: (Мунгли) – Дада, у келиши керак эди.

Тўра: – Ким келиши керак эди? (Сўнг нимадир эсига тушгандай) – Ҳа-а, ҳалиги меҳмон болами? (Қизига жиддий назар солиб.) – Иш-пиши чиққандир.

Лола: (Дадаси ёнида очиқ сўзлашдан тийилиб) – Ким билсин...

Тўра: (Мавзуни бошқа томонга буриб) – Менга қара, она қизим ош дамласанг-чи. Бир мазза қилайлик. Майли, (Беғамга қарата) – сен ҳам шошма, Беғам! Лоланинг қўлидан ош еб кетасан.

Беғам: (Тил учида) – Қандай бўларкан? Мен иш билан шуғуллансам девдим...

Тўра: (Кескин) – Қўй. Эрта тонгдан иш бошлаймиз, Худо хоҳласа!

Ичкари уйда Лоланинг қўл телефони жиринглайди. Лоланинг овози келади.

Лола: – Алло. Эшитаман... Эшитаман. Сизга ким керак? Қаердан... Ички ишлар бўлимидан, дейсизми?

Тўра билан Беғам жимиб қолишади. Ичкаридаги овозга қулоқни динг қилишади. Лола ҳам жим қолади. Лаҳза ўтиб-ўтмай ичкарида нимадир тарақлайди. Лола ичкари уйдан югуриб чиқади. Қўл телефон қулоғида.

Лола: (Саросимада, ҳардамхаёл ҳолатда) – Ким? Қачон? Нега!!! (У чинқириб юборади. Қўлидан телефони тушиб кетади. Нима ҳол рўй берганини англаб-англамасдан турган Тўра ва Беғамга карахт ҳолда қараб туради. Сўнг елкалари титраб, овоз чиқармай унсиз

йиғлай бошлайди.) – Дада, дадажон. (Эзилиб-эзилиб йиғлайди)

Тўра билан Беғам ҳовлиқиб ўрнидан туриб кетишади.

Тўра: (Ўзини йўқотиб, саросимада) – Лола... Лола, нима гап? (Қизи томон қадам ташлайди) – Тушунтириб гапир, нима бўлди?

Лола: (Йиғи аралаш) – Уни пичоқлаб кетишибди. Уни ўлдириб кетишибди, дада...

Тўра: (Дахшатга тушиб) – Кимни ўлдиришади?

Лола: (Титраб-қақшаб) – Толибни. (Беғам сапчиб тушади. Тўра ғўлдираб қолади, жойида таққа тўхтаб, ўзини йўқотиб қўяди.)

Тўра: (Ғўлдираб) – Ким? Ким дединг?

Лола: – Толибни... Ўша йигитни... Қўл телефонида менинг рақамим сақланиб қолган экан. Милициядан кўнғироқ қилишди, дада...

Тўра: (Энди бошига гурзи тушгандай турган жойида гандираклаб кетади. Бошини ушлайди) – Шундай, де... Толиб, де. (У Беғамга ўқрайиб қарайди. Беғам ҳам довдираган кўйи қалтираб-салтираб нима қиларини билмай турибди.)

Лола: (Қақшаб, ҳамон унсиз йиғляпти) – Ҳаммаси мени, деб бўлди, дадажон. Бунга мен сабабчиман, дада. (Лола ерга ўтириб олиб йиғлайверади.)

Тўра: (Турган жойида чинқириб юборади) – Бас! Ундай дема-а-а!

Тўра бориб қизининг ёнига тиз тушиб чўккалайди. Унинг бошини кўксига қўйиб ҳеч нарса демасдан, жимгина юпатмоқчи бўлади. Унинг бошини силайди. Шу чоғда Лоланинг ерда ётган қўл телефони жиринглайди. Лола парво қилмайди. Тўра чўзилиб қўл телефонни олади-да, Лолага узатади. Лола қўл телефонни олишга юраги дов бермай орқага тисланади. Тўра аччиқланиб кўнғироққа ўзи жавоб беради.

Тўра: (Ўшқириб) – Алло! Эшитаман! Дадасиман мен... Нима дейсан? А?!

Тўра жим бўлиб қолади. Қизининг юзига қарайди. ғайришуурий ҳолатда титраб қўл телефонни Лолага узатади. Чуқур нафас олиб, оғир ютингач, елкалари учиб тушгандай бўлади.

Тўра: – Т-Тирик... Т..т-тирик у.

Лола: (Бир сапчиб тушади. Беихтиёр дадаси қўлидаги телефонни олиб гапир бошлайди) – Алло... Мен... Қаерда.. Хўп. Ҳозир, ҳозир бораман. (Лола дадасига қараб жимиб қолади) – Дада... дада, тирик экан. Касалхонада. Мен... бориб кўраман.

Саҳнада сукунат ҳоким. Тўра ҳам, Беғам ҳам ўз жойида тош қотишган. Гўё кимдир уларни сеҳрлаб қўйган. Иккиси ҳам карахт.

Тўра қўл телефонини олиб қаергадир кўнғироқ қилади. Унинг чақирғига жавоб келмайди.

Тўра: (Фудраниб) – Қаерда юрибдийкин?! Жавоб бермаяпти. (Сўнг яна бошқатдан рақам теради.) – Са-

лом, Тохиржон, хўжайин ўзларидами? Нима? Нима-а? (У ўрнидан туриб кетади) – Йўқ... йўқ, хабарим йўқ. (Шошиб, довдираб қолади) Ҳозир... ҳозир... (Анграйиб турган Беғамга ўшқиради) – Телевизорни кўй!

Беғам стол четидаги телепультни олиб тугмасини босади. Экранда юртнинг гўзал масканларидан бири Олтинбоғ кўрсатилаяпти. Тележурналист Толиб Раҳимовнинг шарҳи берилмоқда.

Толиб: (Тасвир ортидан берилётган овоз) – Юртимизнинг бундай гўзал манзаралари табиатнинг энг буюк инъоми, Яратганнинг бизга берган улуғ неъмат, гўзал ва фаровон ҳаётимиз манбаидир. Сахий ва саховатли заминимиз неъматлари, гўзал табиат бойликлари эса мана шу юртимизники, халқимизники. Демак, табиат бутун бир халққа ва миллатга тегишли бойлик. Ҳеч кимнинг ўз манфаати йўлида уни талон-торож этиш, вайрон қилишга ҳаққи йўқ. Она табиатимиз нафақат бугунги, балки эртанги кун авлодларига қолажак барҳаёт, мангу меросдир, десак хато қилмаймиз. Она табиатимиз юртимиз бағрида улғаяётган ўғил-қизларимизнинг келажақда соғлом ва бақувват бўлиб улғайиши учун ҳам муҳим аҳамиятга эга муқаддас барҳаётлик бешигидир. Бу бешиқда эса юртнинг соғлом болалари улғайишади.

Дунёда бир томчи сувга зор юртлар бор. Дунёда илқлик нима, ҳарорат нима билмайдиган, музлаб ётган ерлар бор. Яратганнинг назари тушган юртимиз, замин жаннатига қиёс икки ҳаётбахш дарё оралиғидаги Ватанимиз табиати гўзаллигини дунёнинг ҳеч бир жойида учратмаймиз. Тўртта фасл мукамаллиги, тўрт фасл барҳаётлигини мана шу замин – она Ўзбекистон бағридан топамиз. Бироқ мана шундай улуғ саодат ва буюк неъмат қадрига етаяпмизми? Она замин гўзаллигига доғ туширмай уни келажак авлодларга ана шундай мангу жозибаси билан мерос қолдираяпмизми? Афсус, орамизда фақат ўз манфаати йўлида барҳаётлик манбаи бўлган табиат бағрига тиғ санчаётганлар ҳам учрамоқда.

Кадрда Толиб пайдо бўлади. Қўлида микрофон.

– Азиз томошабинлар, юқорида биз кўрсатиб ўтганимиз каби Олтинбоғда айрим қўштирноқ ичидаги тадбиркорлар, ўз нафси йўлида сўлим бир болалар оромгоҳини ноқонуний йўл билан талон-торож қилишмоқчи. Сохта ҳужжатларни вақ қилиб тоғ бағри ўрмонларига эгалик қилиб, у ердаги дарахтларга қирғин келтирмоқчи. Бир гап билан айтганда, Оромгоҳ атрофидаги қўл ҳамда юз гектарга яқин ўзгаларга тегишли ер майдонларини ўзлаштириб олмоқчи бўлиб туришибди. Энг аянчлиси, минглаб болалар дам олиб, соғлигини тиклайдиган мазкур масканлар тақдири хавф остида. Гўёки, ўзларини тадбиркор қилиб кўрсатиб, турли хил йўллар билан халқ ва давлат мулкига ғайриқонуний чанг солаётган, бу йўлда ҳатто ноқонуний ва сохта ҳужжатлар тўплаб ўзгаларга турли хил тазйиқ ўтказаяётган зўравонлар қилмишига яраша адолатли қонун олдида, албатта, ўз жазосини олишади. Бироқ юқорида айтганимиз каби Олтинбоғда ўзим хон, кўланкам майдон, деб истаган номаъқулчилигини қилаётган муштумзўр, сохта тадбиркор, зўравон, бой-

лик тўплаш йўлида ҳеч қандай риёкорликдан тап-тортмайдиган Тўра Арслонов ва унинг гумашталарига айрим маҳаллий раҳбарларнинг ҳам шерик бўлаётгани ачинарли ҳол. Бундай нопок кимсаларнинг нафақат туман, балки вилоятгача томир ёйиб борганига нима дейсиз? Нима бўлган тақдирда ҳам бундай нопок кимсаларнинг уринишларига ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар томонидан муносиб ҳуқуқий баҳо берилади. Ҳеч бир жиноят жазосиз қолмайди.

Экран ўчади. Тўра билан Беғам нима қилишини билмай анграйиб қолишган. Тўра икки кўли билан юзини тўсиб надоматли бош чайқаб қолади.

Саҳна қоронғулашади.

ЭПИЛОГ СЎНГГИ КЎРИНИШ

Тоғ. Боғ. Кўл сатҳи. Тоққа туташиб кетган қишлоқ. Қуйида оромгоҳ. Оромгоҳ атрофи сўлим жой. Улкан чинор, дов-дарахтлар. Оромгоҳда дам олаётган болакайларнинг шодон кулгиси, ҳайқириқлари ҳукмрон. Саҳнага Гўзал кириб келади. Ўша чинор танасини меҳр билан силайди. Шу пайт саҳнага югургилаб Олим кириб келади. У яна пилдираб ўтиб кетади-да, анча жойга бориб тўхтайди. Эғнидаги кийим-бош ўша-ўша. Бўйнида аввалги галстук. Кўлида ўша эски портфель.

Гўзал: (Мамнун) – Ассалому алайкум. Олим ака!

Олим: (Довдирабгина) – Ва...валайкум ассалом. (У Гўзалга яқин келиб жилмаяди) – Дарахт билан сўзлашяпсизми?

Гўзал: – Ҳа. Дарахтларим билан гаплашаяпман.

Олим: – Ҳа... Ҳа, дарахтлар инсоннинг сўзини тушунади. Лекин инсонлар бир-бирини тушунишмайди.

Гўзал: (Кулиб) – Дарахтлар ҳам гапиради, денг.

Олим: – Ҳа.

Гўзал: (Энди жиддий тортиб) – Демак, биз уларнинг гапини эшитмасканмиз-да.

Олим: (Бош чайқаб) – Йўқ. Эшитмаймиз, афсус. Масалан, сиз дарахтларнинг гапини эшитмайсиз, бироқ сиз дарахтлар нимадир деяётганини ҳис қиласиз. Англайсиз, шунинг ўзи кифоя. Эҳ, одамлар шундай туйғудан Мосуво. Уларнинг орасида камдан кам кишилар дарахтлар, табиат, бутун борлиқ тилини тушунадилар.

Гўзал: (Самимият билан) – Сиз дарахтларнинг сўзларини тушунасизми? Манави дарахт, манави боғлар, бутун борлиқнинг тилини биласизми?

Олим: (Жиддий) – Биладан! (У кўрсаткич бармоғини ҳавога кўтаради) – Албатта, биладан.

Гўзал: (Қизиқсиниб) – Унда мана шу дарахтлар, боғлар нима деяпти ҳозир?

Шу пайт саҳнага ногиронлар аравасини юргизиб, Лола кириб келади. Аравачада Толиб ўтирибди.

Олим: (Аравачадаги Толибни кўли билан кўрсатиб) – Бутун боғ, шу чинорлар манави инсонга, қалбида ҳаёт дарёси шовуллаб оқаётган инсонга ташаккур айтаяпти, раҳмат айтаяпти. Эшитаяпсизми, Гўзал? (У жимиб туради-да, гўё борлиққа қулоқ тутаяди, одати бўйича яна кўрсаткич бармоғини кўкка ниқтайди) – Эшитаяпсизми, дарахтлар, она табиат, анави баланд тоғлар мана шу инсонга таъзим қиламиз, деяпти. (У аравача ёнига бориб тиз чўкади. Гўзал ҳам аравача ёнига боради. Олим, Гўзалга тиз чўк, ишорасини қилади. Гўзал тиз чўкади. Лола уларнинг бу ҳолини кўриб елкалари силкиниб-силкиниб йиғлай бошлайди. У ҳам Гўзалнинг ёнига келиб аравача ёнида тиз чўкади.)

Лола: (Гўзалнинг ёнида Толибнинг рўпарасида тиз чўккан кўйи Гўзалнинг елкасига бош кўяди) – Раҳмат, опажон! Раҳмат. Мен ҳаёт моҳиятини тушундим, опажон! Олим амаки, раҳмат сизга.

Олим: (Аравача ёнида ҳамон тиз чўкиб аравачада ўтирган Толибга жилмаяди) – Ука, қара, сенга инсониятнинг қалби ҳали тирик вакиллари таъзим қилаяпти. Биз кўпчиликмиз. Биз жуда кўпчиликмиз. (У саҳнадаги томошабинларга ишора қилади) – Қара, қара, бизлар жуда катта кучмиз. Юртимиз гўзаллигини, онамиз табиатни оёқости қилдириб қўймаймиз. Сен чинакам мардсан, укажон! Сен ҳақиқий қаҳрамоннинг ишини қилдинг. (Уларнинг учаласи Толибнинг тепасида тик туришади. Лола Толибнинг бошини бағрига босиб силайди. Чехрасида ним табассум. Кўзларидан дув-дув ёш оқа бошлайди.)

Лола: (Уни бағрига босиб) – Мен сизни яхши кўраман. Ҳамиша сиз билан бирга бўламан.

Олим: (Залга, томошабинларга қарата) – Дарахтлар ўз илдизлари билан она заминни ушлаб туради. Она замин дарахтларнинг илдизига осилиб туради. Дарахтларни эса инсон қалбидаги гўзаллик ёғдуси асраб қолади. Мен фақат шу ҳақиқатни билишингизни истардим. Бу ҳақиқат, бу назария фанда йўқдир эҳтимол, бироқ бу ҳақиқат инсоннинг қалбида шаклланади. Шундай эмасми?

*Лола, Гўзал, Олим аравачадаги Толиб бир зум залга, томошабинларга қараб туришади.
Саҳна қоронғулашади.*

КИБРСИЗ ОДАМ

Муҳаммад Юсуф ҳақида гап кетганда ким биров эрка шоир, яна ким куйчи эди, яна ким нимадир деб таъриф беради ва ҳар ким бу борада ўзича ҳақдир.

Адашмасам, ака билан биз Президент Академиясига кирмасдан хиёл бурун Дўрмонда, раҳматли Шавкат Раҳмон ҳузурида танишган эдик ва шундан сўнг куюқроқ саломлашадиган бўлдик. Шавкат ака ўшанда бетоб, озгин гавдаси тагин ҳам ичга тортиб, кўзлари хийла ботган, Муҳаммад ака негадир дастурхондаги майизни мақтаган, Абдулла акам буни қора кўёш деб айтади дея алқай бошлаган эди. Шоир ошириб юборяптимикин деб ўйладим. Лекин икки кўзим Шавкат Раҳмонда. Биқинида Набижон Боқий, тез-тез бир нарсалар деб қолади, эсимда йўқ, ҳар қалай ўшанда Шавкат ака ярим коса лағмон ичгани ёдимда. Шоир худди шу сафар иштаҳаси очилиб, энди соғайиб кетадигандай туюлган менга.

Аммо...

“Осмон тўла ҳаволар

фақат менга етмайди...”, деб юрган кунлари экан.

Уюшмадан Муҳаммад Юсуф билан менга Президент Академиясининг ўн ойлик катта курсида ўқиш учун тавсия берилди. Энди эл қатори кириб ўқиб ётибмиз-у, битта нарсадан ака бир оз хижолат тартади. Сафимизда ўттиз ёшга етганлар бор эди, аммо акага ўхшаб қирқни уриб, бир-икки поғона ошиб ҳам улгурганлари йўқ эди. Чамамда ўқишга қабул қилинувчиларнинг ёшини чекловчи низомга ҳам аканинг “стандартини” чандон тўғри келмас эди.

Сабаби, у – Муҳаммад Юсуф эди.

Гап тамом.

Ўзи Муҳаммад Юсуф адабиётга кеч кириб келди. Эсингиздадир, ўша “Ёшлик” журналида “танклар ҳам пахта теради, Замбараклар буғдой ўради ҳали” деган мазмундаги шеъри чиққанда бир кунда машҳур бўлиб кетувди. Биз талабалар ҳайрон бўлганмиз: ёши Сирожиддин Саййиддан ҳам катта, қаерда биқиниб юрди экан, тавба...

Назаримда Муҳаммад Юсуф ростдан ҳам адабиётга бир кунда кириб келиб, ўзининг муқим ўрнини топиб олгандек...

Муҳаммад ака биров билан узоқ эзилиб, эмра-

нишиб ўтиришни хоҳламас эди. Кутилмаганда туриб жўнаб қолар эди. Академиядалигида ҳам кўзга кўринмай панада бечорасиниб юрганлар билан қалин дўст бўлиб олар, бу ҳолат ҳар қандай вазиятда шоирнинг иззатини жойига қўя оладиган казо-казо ва бадавлат талабаларнинг ғашини келтирарди.

Эсимда, 1997 йилнинг баҳори эди. Муҳаммад ака Жиззахнинг Даштободидан Маъруфжон деган йигитнинг туғилган куни эканини билиб қолибди. Академияда ҳам ҳар турли қавм одамлар, тингловчилар бор, ҳамма маълум бир жойда ўз вазифасидан озод этилмаган ҳолда маош олиб ўқиб юради, лавозимдагилар ҳам анча-мунча бор, кўп ўтмай вазир, вилоят ҳокими даражасига кўтарилганлар ҳам бўлди. Аммо Маъруфжон чўлдаги қурилишлардан бирида оддий вазифада ишлар, кейинчалик ҳам карьера қилмай оддийлигича қолди, лекин, кузатишимча, Муҳаммад аканинг умри охиригача қадрдон укаси бўлиб юрди.

Ака вазифадаги кишилар билан мутлақо саломлашмас эди, десам ёлғон бўлади. Улар билан яхши муносабатда бўлар, аммо эшигига бориб ётиб олмас, бир иш битса битди, битмаса афсусланиб ўтирмай, қўл силтаб кетаверар эди.

Қисқаси, Муҳаммад Юсуф кибрдан холи инсон эди.

Академияда гуруҳлар қўшилган катта аудиторияда ҳам, кичик аудиторияда ҳам шоир охириги парта-

га ўтиришни одат қилган эди. Бир талай шеърлар, жумладан, ўша “Бир ўғли, бир қизи бор Озоданинг, мен барибир севаман Озодани” деган сатрларини даставвал Академиядаги тингловчилар эшитишган.

1997 – янги йилни кутиб олиш арафасидамиз. Академия ҳовлисида бир нозик, гўё учиб бораётган қизнинг, тошдан шекилли, ҳайкали бор, бироқ у ялангоёқ ҳолда ишланган эди. Қитмироқ йигитлар тунда, одамлардан бекитиқча қиз тушгурнинг оёғини пойчасига узун қизил пайпоқ кийгизиб кўйишибди. Муҳаммад ака эртаси куни қиз ҳайкали қошидан кетолмай, Европа гўзалига ҳам ибo ярашади, буни тушунган ўзбек ошиқ йигитларига раҳмат айт, мазмунидаги ҳазил шеърни битиб ташлади.

Даштободдаги Маъруфжоннинг одмигина уйига “Виллис” деган микроавтобусда 7-8 киши кириб борганимизда йигитнинг дадаси хурсандлигидан қайта-қайта кўз ёши қилган. Роса мириқиб суҳбат қурганмиз.

Вазиятдан гўё ори кўзиган гулистонлик баъзи курсдошларимиз эртаси куни машина ташкил этишиб, барчамизни Зомин тоғларига саёҳатга олиб чиқишган. Муҳаммад ака Зоминда Бобурга ўхшаб ялангоёқ ҳолда, оёқларини кериб шеърлар ўқигани ҳамон ёдимда.

Академияда Н.Комилов, Ғайбулла ас-Салом, Ш.Ризаев, Н.Жумаҳўжа, сингари адабиётшунос домлалар ҳам сабоқ беришарди. Ғайбулла ака турли мавзу, турли жанрларда қалин-қалин китоблар ёзиб чоп этар, академия ректори у одамга хайрихоҳ ва ҳомий эди. Ғайбулла ака менинг “Ҳадисларда давлат қурилиши ва ҳокимиятга муносабат” деб номланган диплом ишимга оппонент, Нажмиддин Комилов раҳбар эди. Диплом иши ёзилмаса, республика нашрларида мавзуга доир уч дона мақола чиқариш ҳам кифоя қилар эди. Камина газета-журналларда 8-9 та мақола чиқарганман, ўзимча керилиб юрибман, бироқ раҳбарим Нажмиддин Комилов мен чиқарган мақолалар билан мавзу орасида ҳеч боғлиқлик тополмай обдон энсаси қотар эди.

Муҳаммад ака бир маҳал орқадан туриб:

– Нажмиддин ака, шу Собирнинг ҳафсаласига беш кетиш керак, – деди. – Биров газетада бир парча хабар чиқарса дунёни бузади, буники саккизта экан-ку, яна ҳаммаси ўқиладиган материаллар...

Нажмиддин Комилов бошқалар нима деркин, деган маънода залга қараган эди, бухоролик курсдошим ўрнидан туриб “Бу йигит нафақат журналист, балки “Ёшлик” деган журналга ҳам муҳаррир, фалон йили бухороликлардан бир неча киши қамалиб кетаётганда журнал ўртага тушиб, жонбозлиги тўфайли одамлар ноҳақ қамоқдан қутулиб қолишган”, деб қолса бўладими?

Бу гап ғирт ёлғон эканидан аввало мен уялиб кетдим. Ахир, бизнинг журнал ҳуқуқий нашр эмас, қамалганларга алоқаси йўқлигини ҳамма билади-ку, билмаганларга ҳам йил давомида обуна ҳақида гапирариб отнинг қашқасидек қилиб қўйганман.

Орқароқда жим ўтирган Ғайбулла ака шарт ўрнидан туриб доска ёнига келди. Аста-секин гапни узоқдан бошлади. Мени, М.Юсуфни уриб ташлади. Мавзуга алоқасизликда айблади. Ер ёрилмайди, мен кириб кетмаяпман, шунчалик ҳам тупроққа бўлайдими одамни, куёвини, катта шоир М.Юсуфниям аямади-я.

Бироқ Ғайбулла ас-Саломнинг худди ёзганларидаги сингари нутқида ҳам ажойиб манёврлари бор эди.

– Бир қарашда шундоқ, – дея кўрсаткич бармоғини тепага қарата таъкидлаганнамо қотириб, ўзи ҳам қотиб, кўзларини йирик очиб, тўхтаб, ўйчан ҳолда давом эттирди.

Хулласи калом, матбуотда эълон қилинган ҳар бир мақоланинг айнан фалон ёки пистон ҳадисга мос ёки “худди шундан келиб чиқиб ёзилган мақолалар” эканини Ғайбулла домла шу даражада усталик ва зукколик билан исботладик, ё тавба, муаллиф бўлсам ҳам камина бунақа алоқадорликни сира билмаган эдим...

Диплом иши эгаси, Нажмиддин Комилов, М.Юсуф, хуллас, ҳамма ағрайиб қолган. Нажмиддин акадан ташқари тагин икки проректор ҳам ўтирибди. Улар олдида домлаларим хижолат чекмасликлари учун доскага чиқиб Имом Ғаззолийдан бирор соат “маъруза” ўқидим. Жуда қизиқ гаплар эди. Ҳамма қотиб турибди. Лекин бу сафар ҳам мавзуга умуман алоқаси йўқ гаплар.

Аканг қарағай бошқаларнинг зерикарли ва ўта расмий, сиёсий, китобий мавзуларига қараганда муваффақиятлироқ ёқладим диплом ишимни. Лекин қаёқларда ўтлаб юрганамни биргина Шоир билар эди. Шунинг учун ташқарига чиққач, Шоир одатдагидек бурнини ушлаб қотиб, буришиб кулиб, елкамга шап этказиб ураркан:

– Собир, ўлай агар, одам-подаммасан, одам бўлмайсан ўзи сан! – деди.

Ака кам одамларни “сан” сирарди. Лекин самимияти чексизлигини билдириб турарди.

Нажмиддин Жиянов, Сапарбой Очилов, Элмурод Холбозоров, Ғуллом Мирзо, сирдарёлик икки раис дўстимиз, Маъруфжон, Жиззахлик Самариддин Тилавов...

Кунлар ўтди. Не бир кунлар ўтди? Сапар қайда, Элмурод қайда? Самариддин дўстимиз икки фарзанд билан бўйдоқ, янга бахтсиз бир тасодиф тўфайли оламдан ўтган. Шоир ака унга кўпинча далда бўлишга ҳаракат қилади, тасалли беради. Фалончи, пистончилар ҳам ёмон эмас, деб “номзодлар” тавсия қилади.

Самариддин Худо ёрлақан йигит экан, шундоқ кўз ўнгимиздаги Давлат ва Жамият қурилиши факультети декани Фатхулла аканинг қабулхонасида ўтирган Зулфия исмли қизни танлади. Гоҳ мен, гоҳ Муҳаммад ака кино, концерт, театрларга патта олиб келиб йигитга берамиз, йигит не кўйда қизнинг кўнглини олишга шошади. Ахир, Зулфияхоним ҳали бўй қиз...

Шоирнинг таъсирими, Самар жўранинг ўзи ҳам чакки эмасмиди, ишқилиб ўқиш адоқлаётган май ойлари сўнгида Сирғалидаги “Бахт” тўйхонасида Самариддин билан Зулфиянинг никоҳ базмини ўтказганмиз. Ғаллаоролдан Самарнинг отаси Ўрол бобо етовида бир автобус одам етиб келган. Бу ёқда шоир ҳофиз халқини қаторлаштириб ташлаган, ҳар замон ўзиям енгил ўйнаб давра кезиб қолади...

Самарни, арбоб Самариддин Ўроловични шундай уйлантириб эдик. Муҳаммад ака бош бўлган эди.

М.Юсуф гарчи жуда машҳур бўлиб кетган бўлса-да, нуфузли нашриётларга қўл ёзма кўтариб боришни ўзига эп кўрмасди. Хусусий нашрлар қалам ҳақи бермаса-да 50-100 та китобни ўзига ортиқча чиқариб беришни ваъда қилса, шоир розилик бераверарди. Ўқишни тугатиш арафасида сарғайган газета қоғозига босилган китобчаси бир нашриётда чоп этилди.

Дўкандан бир дона сотиб олдим-да, акага дастхат ёздириш учун бордим. Ака менга кулиб қараб тураверди.

– Сан кичкина ижодкормассан, ўғлингнинг номи айт, – деди сўн.

Китобга эса “Оловиддинжон! Яхши одам бўл!” деб ёзиб қўйди...

Шунда мен талабалик давримиз, ўшанда матбуотда тез-тез кўринадиган шоирлар М.Кенжабек, С.Сайид, М.Юсуфларнинг биринчи китоблари чиқишини кутганимиз, “Мактубларим”, “Рухим харитаси”, “Таниш тераклар” нашр этилганида ўнлаб шеърларни ёд олиб, пахта далаларида байтбарак қилганларимизни эсладим. У вақтларда шеър, китоб шу тахлит байрам қилинганини акага айтдим. Энди шеърларингиз кўшиқчилар тилидан тушмайди, шоирларнинг ватанпарварисиз, дедим. У одам менинг икки елкамдан ушлаб, тикилиб қолди.

– Қўяверасиз-да энди, Собирвой, – деди-ю, тез ортига ўгирилди.

Мақтовни унча хушламас эди...

Кейин Муҳаммад ака ўзи тез орада арбобга айланди. “Халқ шоири” бўлди, кўп ўтмай “сенатор” бўлиб олди. Шогирдлари жудаям кўп эди. Шуларнинг ичидан камтарроғини танлаб, юр, дея бирга кетаверар эди. У билан ҳам аслида эмранишиб ётмас эди.

Бир куни иккаламиз Мустақиллик метросига тушсак, шоир Ислон Аҳадни кўриб қолдик. Ислон ака шоирнинг курсдоши экан. Шоирнинг озгина “даража”си бор эди, аввал ўртоғидан ўпкалади, “отам ўлди – келмадинг, ундан аввал катта қизимнинг тўйига келмадинг, одамгарчилик борми?” деди. Ислон Аҳад кулиб ҳазилга бурган эди, ака кўполлашиб уни шунақа сўкиб ташладик, ҳеч нари-бериси йўқ, Ислон Аҳад ҳам ўртоғидан бунга кутмаган эканми, шартта жуфтакни ростлаб қолди.

Одамлар, айниқса кўшиқчиларнинг тез машҳурлик касаллигига йўлиққанини кўраимиз. Ижод-

корлар орасида ҳам учрайди. Агар шоир зотида шу касаллик урчиса, М.Юсуфга биринчи галда ёпишиши керак эди, ўйлайманки, шунда тантиқлик қилиш ҳам шоиримизга ярашиб туриши мумкин эди. Лекин шоир машҳурликка бепарво эди. Чиндан ҳам унда кибр-ҳаво йўқ эди.

Устозларига, айниқса Абдулла Ориповга ниҳоятда содиқ эканини кузатганман.

Бир гал ўша Мустақиллик майдонидаги уюшма биносида раисимиз Абдулла аканинг кабинетидеда суҳбат қуриб ўтирдик. Раис ижодий фаолликни кучайтириш ҳақида гапириб, иккимизга ҳам танбеҳ берди. Барноҳон ҳар замон кириб памил чой дамлаб беради. Кеч тушиб, қош қорая бошлади. Ҳанифа янга чамаси Дўрмондан акага телефон қилиб қолди. Бир пайт: “Нима? Отам! Отамми?” деб ўрнидан туриб кетди. Кўзлари катта очилиб, юзи шундай ваҳимали тус олдики, бунақа ҳолатни биринчи кўриб туришим эди.

Муҳаммад акаям, мен ҳам раиснинг отаси Ориф бобо вафот этганини сезиб турардик. Ориф бобонинг узоқ умр кўрганини ҳам билардик. Бироқ шоир ўзи олтмишдан ошиб ҳам худди гўдак фарзанддек ув тортиб юборишини кутмаган эдик. Раис жуда кўп одамларга кўнғироқ қилди. Боладай ўксиб йиғлади. Биз қандай тасалли беришни билмаймиз. Кўп ўтмай Девон, Вазирлар Маҳкамасининг масъул одамлари ҳам акага кўнғироқ қилиб ҳамдардлик билдира бошлашди.

Муҳаммад ака Ориф бобонинг узоқ яшаганини назарда тутди, шекилли:

– Тўй-да энди бу, ака, кўп ҳам эзилаверманг, – деди.

Бироқ Абдулла ака тўсатдан бошқача тутоқиб кетди:

– Нима? Тўй? Бу сенга тўй, менга тўй эмас!

Муҳаммад ака тўй деб чакки гапирганини дарҳол тушунди. Ўтини кечирим сўрай бошлади. Раисимиз эса ҳовридан тушай демасди. У ёғидан ўтдик, бу ёғидан ўтдик, шоир пича босилгандек бўлди. Ҳанифа янгага телефон қилиб, фалон ердаги мен ҳаждан опкелган замзам сувини олинлар, отамни шу сувда ювдираман, деди.

Раис уйига бориб ҳам ўтирмай учта машинада фарзандлари, рафиқаси, ўринбосари, жумладан Муҳаммад Юсуф ҳам қўшилиб Косонга жўнаб кетди. Муҳаммад ака то маъракалари ўтгунча ўша ёқда бўлди.

Кейин ҳам бекор бундай дебман, дея афсусланиб юрди.

На устоз, на шогирд бу танг ҳолатни қайтиб эслаб ўтирмадилар...

Иттифоқо, Шоир кунларнинг бирида сайланма китоб чиқарди. Ҳаммага тарқатди. Адашмасам юбилейига тайёрланаётувдими, билмайман. Ўзи тўсатдан келиб хокисор, ажойиб ёзувчи дўстимиз Абдуқажом Йўлдошевга “Сиз, Абдуқажом, “Зарафшон” ресторанида ўтадиган тақдимот сценарийси-

ни ёзиб берасиз”, деб қолди. Абдуқажом довдираб қолди: “Қандай бўларкин, бунақа нарсага ишим тушмаган”.

– Йўқ, сиз боппайсиз, – деди Муҳаммад ака. – Тамом-вассалом.

Шундай деди-да, Шоир чиқди-кетди.

Абдуқажом, қўлида “Сайланма”, менга қарайди.

– Аканинг ижодиниям зўр билмайман. Қўшиқларини биламиз-ку, лекин...

– Уриниб кўринг, – дедим мен.

Абдуқажомдай тезкор ишлайдиган ижодкор Ўзбекистонда йўқ. Бирор мавзуда мақола буюрсангиз, кун эмас, соатлар ичида айтганингиздан ҳам зўрроқ шаклда компьютерда тап-тайёр қилиб беради. У эртаси куниёқ 20 саҳифалик сценарий ёзиб келди.

– Аканинг шеърлари қиёмат, – деди ҳаяжонланиб. – Ёнимизда юргани билан барибир ижодини чуқур билмас эканмиз.

У сценарийни Шоирга берди. Бир маҳал ўзи келиб Абдуқажомни кучиб алқай кетди.

– Зўр, айтмабмидим, ўйлаганимданам зўр! Раҳмат, ука! – деди.

Ўша кунлари уюшма раҳбарияти Элликқалъага ёшлар семинарига тайёрланишаётган эди. Тез орада бир қанча шоир ва ёзувчилар раис Абдулла ака бошчилигида Нукусга учиб кетишди. Уюшма раисининг ёшлар билан ишлаш бўйича ўринбосари сифатида Муҳаммад Юсуф ҳам бирга эди. Ва... ўзимиз билган қисқа тарих – ака қайтиб келмади.

Комада – беҳуш ётганини эшитиб уч кун юрак ҳовучлаб турдик. Тўртинчи куни эса... биз истамаган мудҳиш хабарни эшитдик...

Кеча, кўз ўнгингда ғайрати тошиб турган инсон, куйчи шоир, меҳрибон дўст ва оға... тўсатдан... Ажалга ҳукм йўқ экан!

Абдуқажом бўлса, аканинг ижодини ўқиб беихтиёр яхши кўриб қолувдим, сценарийни ўзим билмаган бир илҳом билан бир ўтиришда ёзиб ташлаб эдим, деб афсус қилди. Ҳалигача афсус дейди.

Эртаси куни адабиёт газетамизда Президентнинг шоирнинг онаси Энахон опага таъзияномаси эълон қилинди. Халқнинг кўнглини забт этган, меҳрига сазовор бўлган ижодкорга юрт раҳбарининг чуқур ҳурмат-эҳтироми, ғамхўр оқсоқолнинг куйингани эди бу. Айни пайтда ўзбек шеър ихлосмандларининг иродаси рамзи эди.

...Вақт ўтиб жойларда шоирнинг эллик ёшлигини нишонлаш бошланди. Унинг номида фонд ташкил этилди. Парчадеккина газета ҳам босила бошлади.

Юнусободдаги бир мактабда ўтказилаётган тадбирда профессор Қозоқбой Йўлдошев, шоирнинг умр йўлдоши Назира ас-Саломлар бор эди. Жуда кўтаринки руҳдаги учрашув эди. Назира опага

мен бир неча йиллар аввал бир гуруҳ турли ёшдаги, турли вазифадаги одамларни уйига бошлаб бориб, ўшандан бери мухлисларга қўшилиб акани “почча” деб атай бошлаганимни сўзлаган эдим. Опа ҳам:

– Собиржон, шу хотираларингизни ёзиб берсангиз, мен газетада берардим. Очиғи ўша келганларингиз, кимлар билан келганингиз аниқ эсимда йўқ, – деб қолди.

Ўйлаб юрдим-у, бироқ ёзиш фурсати келмади.

Мана, ёзилди ҳам.

Акани, дўстни, Шоирни яхши кўриб юрганимиз шундан ҳам маълум бўлса керак...

Одил ҲОТАМ

МАНГУЛИК ФАРЗАНДИ

Муҳаммад Юсуф хотирасига

*Элга таништирди «Таниш тераклар»,
Ва ё уларни сен танитдинг халққа.
Хурлик дарди билан тўлган тилаклар,
Миллат дарди бўлиб тарихда қалққан.*

*Андижон айламиш эҳсон, Марҳамат,
Сен ҳам одам эдинг, одам фарзанди.
Паҳлавон мисоли кўтардинг-ку даст,
Ҳазрат Навоидан қолган қаламни.*

*Сўз сени уйғотди, сен эса СЎЗни,
«Халқ бўл, элим!» дея айладинг нидо.
Муқанна мисоли оқ кий деб бизни,
Курашга бошладинг аскардай фидо.*

*Ногоҳ «Абадият оралаб Ўшга»,
Кетаётган Шавкат Раҳмон ортидан,
Йўл солдинг, бариси ўхшайди тушга,
Узун карвонларга армон ортилган.*

*Ажал ханжаридан вужудинг тилим,
Қаро тупроқни ҳам шошириб кетдинг.
Дарду қувонч, ғурур, олқишлар лим-лим,
Юракни Ватанга топшириб кетдинг.*

*Беорлар дастидан ғазабга тўлиб,
Тик боқиб дунёнинг узрларига.
Етдингми энг содиқ шоғирди бўлиб,
Ғайбуллоҳ Ас-Салом ҳузурларига...*

*Сенсиз оналарнинг дил уйи барбод,
Кўзларидан ёши аримагайдир.
Сен шундоқ навқирон қолурсан абад,
Мангулик фарзанди қаримагайдир...*

-----*

Шавкат Раҳмон мисраси
2008 йил, июл

Наср
Наср Наср
Наср

ОРЗУЛАР ОСМОНГА БОШЛАЙДИ

Ҳикоялар

Гулчехра
АСРОНОВА

1968 йилда Фарғона шаҳрида туғилган. Тошкент Аграр университетини тамомлаган. "Ота уйим оқшомлари", "Осмонини топган қуш" каби китоблари нашр этилган. Ҳозирда "Табиат кўзгуси" газетасида бош муҳаррир ўринбосари лавозимида ишлайди.

ПАЛАҲМОН ТОШИ

Одам учса ғалати бўларкан. Тахмина катта йўлда бораётиб, бирдан уча бошлади. Йўқ, қанот битмади унга. Қулочини ёйди-ю, учи-иб кетди. Бунинг шунчалик осонлигини билганида-ку... Баланд-паст уйлар, узун-қисқа кўчалар, адиру боғлар узра сокин, бир маромда учаверди. Ота уйи томон. Бу ҳақда ўйлагани сари юраги орзиқарди. Қўлларини бир силкитди-ю, янада баландлаб кетди. Ана, қишлоғи! Ўртадаги сердарахт кўча уларники. Анави азамат чинорни отаси ўз қўллари билан эккан. Ана, шабадада барглари тебраняпти. Худди уни имлаб чорлаётгандек. Яқин қолди, яқин...

Ниҳоят! Энди бир оз пастлаши керак. Ҳавони ўт-ўланлар иси тутди, болаларнинг шўх кулгулари сас берди. Ҳойнаҳой бу Тахминанинг жиянлари. Тўполончи, қора-кура, дунёдаги энг ширин болакайлар... Мана, етай деб қолди. Уни кўриб, қий-чув солиб суюнишлари аниқ. Йўқ, кўришмади, доимгидек ўйин билан банд улар. Тахмина ҳавода аста сирғалиб, ҳовли тепасига

ўтди. Хайрият, онажониси шу ерда экан! Дунёдаги энг катта бахт бу – сен келсангу, онанг уйда бўлса!

Волидаси меҳнатданми, захматданми, эрта қартайган. Пиёладаги оқ тутдан битта-битта олиб, хузур қилиб еяпти-ю, кўзлари маъюс...

Ҳозир ерга тушади. Тахминани кўриб, маъюс кўзлар шундай порлаб кетадики! Синглиси ўсма узяпти. Демак, сочини ювган. Унинг одати шунақа, бош ювди дегунча ўсма кўйгиси кепқолади. Қорақошгина ўзиям. Ҳозир опасини кўриб, ўзи ёпган нонлардек қипқизил юзларига кулгу ёйилади. Бирпасда шакароб қилиб, дастурхон ёзади.

Тахмина чинор бўйи баландликда, ердаги Эрам боғига ўхшаш ҳовли устида ҳамон муаллақ турарди. На қимирлай олди, на овоз берди. Балки кўринмаётгандир ҳам? Майли, қанча турса турсин, яна юз йил муаллақ қолиб кетса ҳам рози, фақат соғинчдан қақраган кўнгли дийдор чашмасига қонса бас...

– Эй, тур! Мунча?

Қаёқдан келяпти бу овоз?

– Тур деяпман сенга! Чўзилиб ётишини-чи!

Тахмина тепасида қовоқ уйиб турган эрини кўрди. Бояги парвози... Аттанг. Ўша ўнги, бу дағдаға туш бўлса-чи? Тахмина тотли дийдор лаҳзаларини қайтариб олмоқчидек, кўзларини беҳол юмди.

– Ўлиб қолганмисан, тур!

Аёл чўчиб оёққа турди.

– Вой, тоза ухлаб қопман-ку...

Яхшиямки, Нусрат бошқа гапирмади. Бунақа пайтда бўралаб сўкиб берарди, қалбини чил-чил қилиб. Тахминанинг қалби эса шишадек нозик, ҳатто овоз билан синдириш мумкин... Тушда кечган ажиб дамлар нашъаси уни анчагача тарк этмади. Ота уйини жуда-жуда соғиниб кетди. Эри бугун рухсат берса, ажабмас. Нонушта пайти астойдил жазм қилди-ю, гапни нимадан бошлашни билмади. Кенг ҳовлининг қай бир бурчида унинг яна кун бўйи банд бўлишига арзирли бирон юмуш топилиши аниқ, агар Нусрат шуни истаса...

– Тавба, тушимда роса учибман, – дея жилмайганича эрига юзланди.

– Нима?

– Тушимни айтяпман. Уйимизга учиб борганмишман, қаранг. Сўрида онам раҳматли...

– Минг марта айтаман сенга, одам осмондамас, ерда юриши керак деб! Мана, хаёлпарастлигиндан тушларинг ҳам ғалати, айниган.

– Нима қипти, туш-ку.

– Тушмиш. Мана бу ерда нима бўлса, – бармоғини чаккасига тўқиллатиб урди Нусрат, – тушга ўша кирарди!

Тахмина нигоҳини ерга қадади.

– Ўзи оилавий хаёлпараст экансизлар. Исмингни ҳам қайсидир китобдан ўқиб қолиб қўйишган бўлса керак. Ҳеч қаерда йўқ отни топиб.

Бу гаплар оғир ботди. Лекин индамади. Нусрат доим ҳақ... Аммо айна пайтда Тахминага бошқа нарса алам қиларди – қишлоғига бориб келишдан гап очолмади. Ҳар куни ер ёришмай тик оёқда бўладиган аёл аксига олиб шу бугун ухлаб қолибди, эрининг қовоқ-тумшуғи шундан. Ҳали ҳам бўлса сўрасамикин? Умидвор на-

зар ташлади. Юзида истехзо, Нусрат шошмасдан чой хўпларди. Қиёфасидаги бу ифода... Тахмина унга биринчи марта ўзи ёзган шеърни ўқиб берганида шундай қараганди. Ўша-ўша кўлига қалам олмай қўйган...

Тахминанинг отаси ўқитувчи ўтган, уйларида энг бисёр нарса – китоб эди. Мутолаа турмуш тарзига айланган қиз ҳамма шундай яшайди деб ўйларди. Ўқишга киролмаган йили узатилди-ю, бутунлай бошқа дунёга тушиб қолгандек бўлди. Бу оламда аёлнинг кадрқиммати ошхона-ю томорқадаги муваффақиятлари билан ўлчанар эди. Гулларнинг энг нозиги қайси? Қизғалдоқми? Ўша қизғалдоқни тиканзорнинг қоқ ўртасига экиб қўйишди. Чидаёлмасам керак, деб ўйлаганди. Аёл зотининг нақадар яшовчан бўлишини билмаган экан...

Пешинда қайнонаси меҳмонга келди. Тахмина кўли кўлига тегмай хизмат қилди, Нусратнинг келишига ошни ҳам дамлаб қўйди. Бир кўнгли, қайнонаси билан суҳбатда икки ойдан бери отауяга боролмагани, акасининг мазаси йўқлигини эшитгану, кўролмаганини қистириб ўтиб, эри келгунча вазиятни юмшатиб тургиси келди. Лекин қайнонанинг авзойи бузукроқ кўринди. Бунинг боиси эри ишдан келгандан кейин маълум бўлди.

– Хожарни бекор ўша зиқналарга бердик, – ёрилди она ўғлига. – Тагли-тугли бўлгани билан, асли паст экан.

– Нима гап?

– Икки ҳафта келмади. Кеча жўнаган экан, қайнонаси картошка кавлашга ёрдам бериб кетинг деб турволибди. Тоза топишди-да хизматкорни! Хожарим ҳам бошлабди, шартта чиқиб келаверибди.

– Хўш? – ўсмоқчилади Нусрат.

– Ландовур куёвинг онаси тараф бўлиб, таксига пул беришгаям ярамабди. Қизим бечора бола билан автобусда кепти-я! Йўлнинг бошида тушиб қолиб, буёғига пиёда юрибди.

Нусрат ҳезланди:

– Э ўша... ўзи топганидан ўргилдим! Нима қилди кейин, яна ўзи кетдимиз?

– Йўғ-а, тек қўярмидим, телефонда куёвни ўйиб-ўйиб олдим. Пилдираб таксида етиб келди. Хожариниям роса бураб қўйдим. Ҳар ҳафта келасан, дедим. Бошидан жиловни маҳкам ушласин-да. Индамаса жа-а...

“Ғожа бўпти-ку, – ўйлади Тахмина. – Йўлнинг боши деганлари элик қадам жой. Ҳар кимга ўз боласи азиз экан-да. Мени азиз қиладиганлар ўтиб кетишди... Ойда-йилда, учта бола билан йўлга чиқаман. Пулни тежанг дейишади, ярим йўлни пойи-пиёда юриб кетаман. Биров ачинмайди. Майли, йўл юриб одам ўлмаган. Боравер, деса бўлди.”

Аммо бугун рухсат сўрашнинг мавриди эмасди. Эртага меҳмонни кузатиб, кейин. Худонинг эртаси кўп...

Тахмина алламаҳалгача тинмади. Оғил-ўчоқни тинчитиб, саришталаб, ҳаммадан кейин ётди. Очиқ деразадан янги ойнинг жамолига термилиб, ниятлар қилди. Охирида пичирлаб қўйди: “Оймомажон, кечаги тушимни яна кўрсат...”

БЕШИНЧИ ФАСЛ

Кунларнинг бирида, тонгда чоғи, умри муҳаббат аталмиш буюк туйғудан бебаҳра ўтганини англаб қолди. Ҳа, бу фавқуллода ажойиб севги қиссасини ўқиб тугатган кечанинг охирида содир бўлди. Аллақачон қирқни қоралаб қўйган аёл учун бу ғалати, нотабиий ҳолат эди. Ҳар нечук, Шамсия ўша субҳидамда нафақат уйқудан, балки узоқ ғафлатдан уйғонгандек бўлди. Ана, ёстиғи ёнида ўша китоб. Кеча оқшом унинг сўнги саҳифаларини мутолаа қилаётган маҳал асар билан бирга ширин кечинмалари, хаёлий оламдаги ишқдан сармаст ҳаёти тугаб қолаётгандек орзиққан эди. Китоб тугади... У, гўёки юксак-юксакларда чарх уриб парвоз қилаётган қуш, зерикарли соҳилга қўнди-да, энди ҳеч қачон учмаслигини, уча олмаслигини англаб етди. Буни тан олиш... жуда оғир эди.

Эрини уйғотиши керак. Бугун нималарни ҳис қилаётгани ҳақида гапириш учун эмас, албатта. Мансурнинг ишга жўнаш вақти бўлди. Сўнг болаларни уйғотиши, нонушта тайёрлаши, ҳаммани ўқишга, ишга кузатиши, бу орада ўзи ҳам тараддудланиб, ҳар кунги йўл билан идорага равона бўлиши керак. Одатдаги оддий кун. Бошқача бўлишининг иложи йўқ...

– Бирон жойингиз оғрияптими?

Ҳар доимги савол. Уни ҳомуш кўрди дегунча, Мансур шундай деб сўрайверади. Нима десин экан? «Кўнглим оғрияпти». Йўқ, бу жавоб эмас.

– Шунчаки, чарчадим. Иш кўпайиб кетганди кеча.

– Ҳадеб иш, иш деявермай, ўзингизга ҳам қаранг.

Бу ҳам доимги гап. Лекин бугун унга бошқача таъсир қилди. «Кўнглингизга ҳам қаранг» деб эшитилди...

Кун бўйи қўли ишга бормай, паришон юрди. Тўрт фаслнинг беқиёс жозибларини ўзида мужассам этган илоҳий бешинчи фасл қаердадир гуллаб ётар, эски йўлда бир маромда илгарилаётган умр қарвони уни четлаб ўтиб борарди... Кимгадир бу ҳақда гапиргиси келди. Гапириб бўлармикин? «Бугун уйлаб кўрсам, ҳеч қачон ҳеч кимни севмаган эканман», дейдими? Шу ёшда, аёл боши билан-а? Бу висол, эҳтирос истаги эмас, ТУЙҒУга эҳтиёж эканини ким тушунади? Ўша буюк туйғуни англашга интилаётган аёлнинг озурда қалбини тушунар одам ким?

Ўша куни синфдош дугонаси Нургул сим қоққанида суюниб кетди: мана унинг нажоткори!

– Онам бизникидалар. Сени сўраяптилар. Ётиб қолгани кел. Мансур акани ўзим кўндираман.

Шундай бўлдики, икки дугона ҳамма ухлагач, ариқ бўйидаги супада юлдузларга термилиб, бир маҳалгача гурунглашиб ўтиришди. Нургул зийраклик қилди:

– Ўзингга ўхшамаяпсан. Ишинг, оиланг тинчми?

– Ҳаммаси яхши. Лекин... мен яхшимасман. Худди ҳаво етишмаётгандек. Кулгили, а?

– Ҳечам кулгилимас-да. Сени биламан-ку, коса тагида нимкоса қилиб гапирасан. Нимадир бўлган.

– Айтарли ҳеч нарса, – деди-да, ўртоғига ялт

этиб қаради: – Сен эрингни яхши кўрасанми? Йўқ, севасанми?

Нургул, бир дамлик сукутдан кейин, ҳайрон жилмайиб деди:

– Тавба, ҳалиям романтиксан-а. Албатта ҳа-да!

– Ана кўрдингми! Шу етишмаяпти менга! Унақа қарама. Ҳа, эрим яхши одам. Аммо мен уни ҳеч қачон севмаганман.

Нургулнинг кўзлари катталашди:

– Нима бало, биронтаси билан...

– Ээ, қўйсанг-чи! Мен унақа ўлдим-куйдимларни айтаётганим йўқ. Бошқа бировни ҳатто туш кўришга кўрқаман-ку! Шунчаки, муҳаббат ҳақида бир ажойиб китоб ўқиб, ўйланиб қолдим. Юрагим бўм-бўш экан. Ҳеч кимни севмабман.

– Бунақа гаплар энди бизга ярашмайди. Китобларга кўпам ишонма. Ҳаёт бошқа. Бошингни қотириб нима қиласан? Сени жон-дилидан яхши кўрадиган эринг бор, яна нима керак?

– Мен-чи? У яхши кўрса бўлдимми?

Нургул уни доим тушунган. Аммо бу сафар дардини англамади. Ухлаб қолди.

«Тавба, қаердан тушди бошимга бу савдо? Йўқ, битта китоб одамнинг хаёлини бунчалик ағдар-тўнтар қилолмайди, бу шунчаки бир туртки эди, холос. Йиллар армони бу. Ўзи қандай одам керак эди менга? Нега Мансурни севолмадим? Соддадил, оқкўнги, келишган йигит эди. Институтда шунча қиз туриб, менга ишқи тушди шўрликнинг. «Қишлоқи» деб, назар-писанд қилмадим. Кейин-чи, кейин нима бўлди? Қандай қилиб бошим айланиб унга тегдим?»

Шамсия хаёлан ўша кунларга қайтаркан, тарқоқ ўйлари жамланиб, оппоқ далалар томон етаклаб кетди...

У Мансурга қайрилиб ҳам қарамасди, аммо пахта терими бошланди-ю, йигитга бахт кулиб боқди. Даланинг боласи эмасми, пахтани шипириб терарди. Ғўзани фақат суратларда-ю телетасвирларда кўрган Шамсия эса теримнинг биринчи куниеъ нормани ба- жаролмаганлар сафида ўртага чиқиб, қизариб турди. Шунда Мансур жонига аро кирди: «Майли десангиз, ёрдам берардим», таклиф қилди йигит кўрқа-писа. Шамсия «марҳамат» кўрсатди - биринчи бор уни табассум билан сийлади. Шу-шу йигит бечора Шамсияга банди бўлди-қолди. Икки кишилиқ нормани ба- жариш учун ҳолдан тойгунча ишласа ҳам, ортидан соядек эргашиб юрар, то мавсум тугагунча ундан бахтиёр одам йўқ эди. Бу бахтиёрлик йиғим-терим тугаши билан барҳам топди. Шаҳарга қайтгач, яна ҳамма ўз «мақоми»га қайтди. Ҳаммаси ўзгарди, Мансурнинг туйғуларигина ўшандайлигича қолди. Кейинги мавсумни кутиб яшади...

Бу ҳол ҳар мавсумда такрорланаверди. Бировлар йигитга ачинар, яна биров уни орсизлиқда айблар, лекин ҳамма Мансурнинг девоналарча севиб қолганини биларди. Ўҳ-ҳў, Шамсия учун нималар қилмади, бу далли ошиқ! Бутун институтга донғи кетди, ҳамма тан берди. Севгилисидан бошқа, ҳамма...

Шамсия бир орзиқиб кетди. Ростданам, шундай одамни нега севмади?

«— Кўнгил экан-да, — ўйлади у. — Унда нимага тегдим ўзи? Бу нима эди — ўрганишми, суянишми, ҳурматми? Шунчаки, турмушга чиқиш вақти етгани учунми ё? Шуниси тўғридир. Лекин... ростданам, энди бу ҳақда ўйлашнинг ўзи ғалати».

Кунлар ўтаверди, ўтаверди. Шамсия ўша китобни кўздан нари жойга яшириб қўйди...

— Алло?

— Бу «Мевазор кўчаси — 17»ми?

— Ҳа.

— Неъматов Мансур сизга ким бўлади?

Шамсия бироз ўнғайсизланиб жавоб берди:

— Эрим. Сиз кимсиз?

— Опа, марказий шифохонадан безовта қиялпмиз. Фақат сиз ваҳима қилманг. Эрингизни ҳозиргина олиб келишди.

Шамсия шилқ этиб креслога ўтириб қолди.

— А?!

— Автоҳалокат рўй берган. Фақат ваҳима қилманг, ҳали умид бор...

Қандай қилиб кўчага чиқди-ю, касалхонага қандай етиб келганини билмайди. Ичкарига кири- тишмади. Юз ифодаси мавҳум оқ халатлилар безовта кириб-чиқаётган эшик олдида зор йиғлаб ўтирди. Агар Мансур... Усиз қандай яшайди? Усиз яшаш мумкинми ўзи? Борлиғи, ҳар нафаси, ҳар лаҳзаси Мансур билан эди-ку! Болалар-чи? Йўқ, йўқ, йўқ!

Анчадан бери тинмаётган телефон кўнғироғини пайқаб қолган пайтда, миясига яшин тезлигида бир ўй урилди: Телефон! Кимларгадир хабар бериши керак! Қудрат акага айтиши керак, у нимадир қилади. Чўнтагидан чиқарди-ю... қотиб қолди. Мансурнинг рақами! Миясида сониясига ўнлаб ўйлар чарх урди. Ҳалокат жойидан топиб олишган бўлса керак. Титроқ қўли билан яшил тугмачани босди, гапиришга эса мажболи етмади.

— Шамсия?

Во дариғ, эрининг овози-ку! Беихтиёр жонлантириш хонаси эшигига қаради.

— Шамсия! Нега индамайсиз, тинчликми? Неча марта кўнғироқ қилдим, олмаяпсиз. Қаердасиз?

Шамсия дудуқланди:

— Сиз... Сиз... қаердасиз?

— Мен қаерда бўлардим, ишдаман! Нега йиғлаяпсиз? Нима бўлди?

Шамсиянинг қўлидан телефон тушиб кетди...

...Мансурнинг илиқ кафти. Меҳр тўла нигоҳи.

— Тузукман, дадаси, тура қолай?

— Йўқ, турмайсиз. Болалар овқат қилишяпти. Чақиришса чиқамиз. Унгача ёнингизда бўламан.

Шамсия беҳол жилмайди.

— Паспортигизни Қудрат акага нега берувдингиз?

— Тиниб-тинчимас-да бу Қудрат ака! Фирмасига маҳсулот олиш учун ишончнома керак экан, оддий расмиятчилик. Илтимос қилувди, йўқ деёлмадим. «Боргунингизгача ҳужжатларни тайёрлаб тураман» деб, кеча паспортимни олганди. Фалокатни қаранг. Юзидан таниб бўлмас даражада экан, чўнтагидаги ҳужжатга қараб... Бунақа бўлишини ким билибди дейсиз! Сизни қийнаб қўйдим.

— Ҳечқиси йўқ. Ўзи яхшимикан, Қудрат акангиз?

— Ҳа, ҳушига келди.

— Хайрият, — дея Шамсия бир лаҳза жим қолди ва эрига меҳр билан тикилди: — Мансур ака?

— Лаббай?

— ...

У эрининг қўлларини маҳкам сиқди. Илгари англамагани, буюк бир ТУЙҒУни ҳис этди. Аёл йиғлаб юборди...

УСТУН

– Эртага тонгда уйда бўламан. Тайёргарлигингни кўравер!

Марям ҳаяжонини аранг босиб хайрлашди-да, ёш боладай ирғишлаганича телефонни бағрига босди. “Эртага! Эртага тонгда!”

Хорижга ишлагани кетган эрининг шу сўзларини икки йилдан ортиқроқ кутди. Ўғилчаси югуриб юрибди, ҳали отасини кўрмаган. Тўйларидан кейин роса бир йил куттирган хушxabар ишлагани кетганидан кейин, телефон орқали айтилганди. Мана ўша бола – тўтиқушдек “дада” дейишни ўрганиб олгану, “дада”нинг кимлигини билмайди. Жуда бижилдоқ, ширинтой бўлган. Ҳали Сардор акаси бир кўрсин, дунёни унутиб юборади!

Марям “эртага тонгда” деган муддат бунчалар узун бўлиши мумкинлигини тасаввур ҳам қилмаган эди. На ухлади, на овқат еди. Кутиш азобининг шу қадар ширинлигини ҳам энди билди...

Кўҳликкина қиз эди Марям. Отасининг қаттиқ-қўллиги, учта паҳлавон аканинг тергашлари сабаб, бирон йигит унга кўнгилдан гап очмаган. Табиатан итоаткор қизнинг ўзи ҳам ошиқ-маъшукликни хаёлининг кўчасига йўлатмай, тақдирнинг ҳукмини кутди. Отаси рўйхушлик берган одамга турмушга чиқди. Ва... чин дилдан унга боғланиб қолди. Шунча йил асраган тўйгуларини зарра-заррасигача Сардорга бағишлади. Кейин бу айрилиқ... Барибир у бахтиёр эди. Бир одамни соғиниб, кутиб ва умидвор бўлиб яшаш ҳам бахт экан. Сардор акаси келсин, унга жуда кўп гапларни айтади. Шу пайтгача ҳеч кимга айтмаган, қалбининг туб-тубида асраган гапларини...

Сардор тонг палласи, кутиб олиш учун йўлига чиққан дўсти Муроджон билан кириб келди. Марям энг охири, қўл учида кўришди-ю, эрига болани узатди. Бу лаҳзаларни қанча кутганди-я! Ниҳоят, ниҳоят! Лекин кўпчиликдан ийманиб, ҳатто эрининг юзига тузукроқ қарамай, дастурхон тузашга киришиб кетди.

Кейинроқ, ошхонада ёлғиз қолганида дераза олдида туриб зимдан кузатди: Сардор акаси янаям кўркамлашиб кетибди. Овсинининг гапига кириб янги кўйлагини кийса, пардоз қилиб олса бўларкан. Қайнотасидан уялди-да...

Уйларида кун бўйи келди-кетди узилмади. Оқшом чўккан, болалар ухлаб, катталар сўрида гурунглашиб ўтиришган пайт Муроджон кетишга шайланди.

– Юр, битта чекайлик, кейин кетаверасан, – деди Сардор уни боғ тарафга бошлаб.

Марям чойни янгилаб келди. Пишиллаб ухлаётган ўғилчасининг ёнига ўтириб, бошини секин силаб кўйди. “Тентаквой, отангдан ётсираб, ёнингга йўлатмадинг-а.

Ҳечқиси йўқ, ҳали ўрганиб кетасан. Энди дадангни ҳеч қаёққа юбормаймиз. Ахир нима камимиз бор? Даданг ишига қайтади, кейин доим бирга бўламиз”, ўйлади юраги орзиқиб.

– Келин, – чақирди қайнотаси, – Муроджонга қайта-қайта кўнғироқ қилишди, обориб беринг телефони-ни. Тагин бирон зарур ишлари бўлмасин.

Марям телефонни олиб, боққа ичкарилади. Икки дўст олмазордаги кўча чироғи тушган нимёруғ жойда тамаки тутатиб туришар, Сардор нималарнидир берилиб гапирарди. Нақадар ёқимли унинг овози! Бу фуснкор висол кечасида ҳамма нарса гўзал, ҳузурбахш эди. Вужудига сизиб кириб, қалбини эркалаётган товушга маҳлиё бўлганича, ногаҳон суҳбатнинг бир учини эшитиб қолди.

– Хуллас, нима қилмоқчисан?

– Кўп ўйладим, дўстим. Энди уларсиз яшолмас эканман. Айрилишни истамайман.

Марям тўхтаб қолди. Юраги кўксидан отилиб чиққудек ура бошлади. “Мен ҳам энди сизсиз бир кун ҳам яшашни истамайман, Сардор ака! Энди бизни ташлаб кетманг! Кетмайсиз-а?”

– Аттанг, – деди Мурод нимагадир. – Яхши иш бўлмапти. Ким ўзи у, ўрисми?

– Ҳа. Оти Лена. Бир кўрсанг эди уни, мени тунгунган бўлардинг. Телефонда расмлари бор, ҳали кўрсатаман. Яшаш нималигини энди билдим! Лекин ўғлимнинг отини ўзбекча қўйганмиз, қўйиб қўйгандек ўзим.

Марям бир дам қарахт туриб қолди: “Нима? Қанақа... Лена? Қайси ўғил?” Боягина гупурлаётган юраги гўёки уришдан тўхтади.

– Марям-чи? Ўғлинг-чи?

– Жавобини берман. Лена учун ўнта Марямдан кечаман керак бўлса! Шуям хотинми? Фақат бола... оёғимга тушов бўлмасайди.

Орага сукунат чўқди.

Нимадир шитирлаб кетганидан Мурод хушёр тортиди.

– Бу атрофда кимдир борга ўхшайди. Юр, ичкарига кира қолайлик.

Улар яна ҳовли томон юришди. Сардор ногоҳ бир чеккада устундай қаққайиб турган Марямга туртиниб кетди.

– Ия, бу сенми? Мен қанақа устун экан деб ўйлабман.

Сардор ўз гапидан ўзи завқланиб ҳиринглаб қулди.

Марям жавоб бермади. Унинг нигоҳлари тубсиз зулмат қаърига қадалиб қолган эди.

Меҳроблардан гул терди Мажнун

* * *

Она дейман! Зандана хомуш,
Момотутлар эғнида ятак.
Сувга кетган меросий кўза,
Изларидан бермади дарак.

Она дейман! Супурги озган,
Тош ўчоқда қайнамас қумгон.
Кўёшларга орқа ўгириб,
Япроқларин тўкди аргувон.

Она дейман! Ҳовлимиз жим-жит,
Уй пойгакда кўринмас ковуш.
Богдарчалар шарақлаб кулмас,
Нон ушоқ деб келмай кетган қуш.

Она дейман! Терак терлайди,
Бўз тўрвани тешади туршак.
Кўзларини чирт юмганича,
Унсупрада ухлайди элак.

Она дейман! Пахтали камзул
Ва сарбанддан чиқмайди садо.
Кўлин ҳиди қолган нозбўйнинг,
Уруги ҳам қилгандай қазо.

Энди менинг келмайди хобим,
Симобдайин топмасман қарор.
Бор, қабрининг майсаларини
Дийдорига айлантир, баҳор!

Она дейман...

* * *

Юрагимда узоқ йиғладинг,
Йўқ иложни осмонга осдим.
Ғарқ гуллаган тиконзорларга
Ҳайрон-ҳайрон кўнглимни босдим.

Жавраб кетди олам тасвири,
Кўлларимга ёпишиди ҳино.
Сутчелагин ағдариб қўйиб,
Бармогини тишлади дунё.

Озиб кетди уйим девори,
Гултувакда қолмади мадор.
Алдоқчи йўл бекатларида,
Соатлардай яшадим бедор.

Ибодат
РАЖАБОВА

1956 йилда Бухоро вилоятининг Пешку туманида таваллуд топган. Самарқанд Давлат университетининг филология факультетини тамомлаган. "Осмондаги фаришта", "Қуш киприги", "Бухор нур ёхуд етти пир" номли китоблари чоп этилган.

Йўл миршабин феъли айниди,
Чархизону тушиди Ёсуман.
Карвонсарой жар солди: “Нега
Гўшангалар чапта аздарган?”

Юрагимда узоқ йиғладинг,
Мен қиблани қарзимга бердим.
Ва китобим ҳарфзоридан
Суратларинг ҳасратин тердим.

Юрагимда узоқ йиғладинг...

* * *

Сиз билан адашиб кетгум бор,
Оққушлар сафида тонг, саҳар,
Қанотим ёғдуси эртани,
Қилгуси мунаввар, мунаввар.

Сиз билан адашиб кетгум бор,
Сулаймон узуги дарвоза –
Чақмоққа чирмашиб кетганим –
Мезонлар мулкида овоза.

Сиз билан адашиб кетгум бор,
Гўшанга гуллари исиріқ.
Кўнглимининг дунёга сизмаган
Исорух томони ёп-ёруғ.

Сиз билан адашиб кетгум бор,
Шаршара шевасин ўрганиб.
Қанотин белимга боғлайди
Андалиб, андалиб, андалиб.

Сиз билан адашиб кетгум бор,
“Ҳу” десам дарахтлар ҳур-пари –.
Сиз қушлар шохиди яшайсиз,
Мен эса яшайман тикондан нари.

Сиз билан адашиб кетгум бор...

* * *

Кетаверсам, дарахтлар кулса,
Нонсандиқлар ўйнаб берса шом.
Гулсуратга бошимни эгсам
Ҳамёнимда кўпайса салом.

Туя соғсам, қушлар саф тортса,
Суткосада кўринса дийдор.
Оқ бунёдни ҳаммага бериб,
Бор, Худодан бўлмасам қарздор.

Кўёш бўлсам, боғларда пишсам,
Шовуллашим тузи анбарин.
Сўнг, Пирларга ризқу рўз бўлса
Ёзилмасдан қолган шеърларим...

* * *

Куртак билан бирга туш кўрдик
Дарахт сочин ҳидлади шамол.
Кўк гардишин излаб топдилар
Ҳут тебратган узун, калта тол.

Қорайган боғ ранги ўзгарди,
Пўстлоқ кўйлак ҳиди сал намчил.
Қишни сотиб савдо пулидан,
Яшил қабо кийиб чиқди қир.

Сўқмоқмайса — уч кунлик келин,
Қоматлари худди соч тори.
Йўнгиққазор тўйига кетди,
Қишлоғимнинг чуқур анҳори.

Ўрикзорлар – юракка ҳайкал,
Ялпизмомо – ариқ қўриқчи.
Ҳамал тонги “Сарахбор” бўлди,
Ерга тушган уруғлар ичи.

Лайливашилар ҳино қордилар,
Меҳроблардан гул терди Мажнун.
Бу дунёнинг Худо дийдори
Сутчелақда ухлайди ҳар тун...

1. Ўзни англаш дегани нима?
2. Бахт деганда нимани тушунасиз?
3. Истеъдод ва имконият: қай бири муҳим?
4. Ижодкорнинг жамиятдаги ўрни қандай бўлиши керак деб ўйлайсиз?
5. Ёзганларингизнинг ҳаммаси ростми?

1. Яратган зот инсонни Ўзининг улуғ сифатлари билан шарафлантирди. Яъни, унга билиш, эшитиш, кўриш, сўзлаш сингари неъматлар ато этди. Шунингдек, насл-насаби кўпаймоғи ва завоқ топмаслиги учун инсонларни жуфт-жуфт қилиб яратди. Бу “жуфтлик” дунёи азимда бир-бирига дўст, суянч бўлди. Ўзини танимоғи, ҳар бир нарсанинг моҳиятини англамоғи, нуқсонларини очиб ташламоғи, қалбидаги ёмон иллатларни суғуриб ташлаши учун Ақл, Салоҳият, Виждон, Ирода ва Имон-эътиқод берилди. Қалбини завқ-шавққа тўлдириш учун орзу-истак, муҳаббат ато этилди. Бироқ инсон мукамал бўла олдими?

Одам зоти зоҳиран яратганга хушомад қилади-ю, руҳан иблисдан умидвор, зимдан ундан куч-қувват олади. Тўғри, бу гаплар янгилик эмас, дунё яралганидан бери эзгулик ва ёмонлик ўртасига

АНГЛАШНИНГ ОЛИС ЙЎЛЛАРИ

чизиқ тортилганини, бир қисм одамлар аввалдан чизиқнинг бир томонида бўлса, бир қисм одамлар иккинчи томонида туриши ҳаммага маълум ва бу табиийдек туюлади. Аммо бугунги кунда чизиқдан ўтиш икки томонлама йўлга айлангандай. Одамлар у ёққа ҳам, бу ёққа ҳам бемалол бориб-келиб ётишибди. Худди ариқнинг гоҳ у томонига, гоҳ бу томонига сакраётган мисол. Бунинг боиси балки гоҳ ва мафкураларнинг хилма-хиллашиб кетганидир. Албатта, дунё бир зарб билан остин-устун бўлмайди. Ҳаммаси аста-секин бошланади. Илгари мумкин бўлмаган нарса энди мумкин. Илгари ёмон бўлган нарса энди яхши ёки аксинча... Илгари аёллар хориждаги улгуржи бозор қаердалигини билишмасди, энди бир қадам. Илгари бойликдан ҳазар қилинарди, энди бойлик фаровонлик мезони бўлиб қолди.

Эҳтимол, бу синовларнинг ҳаммаси ҳам ўзликни англаш йўлидаги олис йўл машаққатларидир. Машаққатлар ортидан келган зафар эса тотли ва қадрли бўлади. Бир сўз билан айтганда, инсон нима учун яратилганини англаб етгандагина ўзини англаб етади. Ва ана шундагина у Комил Инсонга айланади!

Ҳозирча инсон узоқ денгиз сафарига чиққан кема мисол йўлда. Манзил эса йироқ.

2. Бугунги одамларнинг бахт ҳақидаги тасавури бундан йигирма беш, эллик йил аввал яшган одамларнинг бахт ҳақидаги тасавурларидан анча-мунча фарқ қилади. Янги давр, ўзгариш ва янгиликлар, рўй бераётган турли ҳодисалар инсон кайфиятига, фикр тарзига таъсир қилмаяпти деб бўлмайди, албатта.

Болалигимда музқаймоқ еган куним ўзимни ҳаммадан бахтли ҳис қилардим. Чунки менга ҳар доим ҳам музқаймоқ олиб беришмасди, томоғим оғриб, ҳафталаб ётиб қоладиган, ота-онамнинг юрагини ёрадиган одатим бўлган. Кейинроқ пулим кўп бўлса, ўзимни бахтли ҳис қиладиган бўлдим. Чунки автобусдаги йўловчилардан пул йиғиб юрган

Зулфия
ҚУРОЛБОЙ қизи

(Зулфия Йўлдошева) 1966 йилда Жиззах вилоятининг Жиззах туманида туғилган. Жиззах педагогика институтининг ўзбек филологияси факультетини битирган (1990). «Турмуш» (2003), «Ёвузлик фариштаси» (2005) каби китоблари нашр этилган.

кондукторни кўриб шу фикрга келгандим. Онам эса дадам ҳар ойда колхоз томонидан бериладиган етмиш сўм маошини олиб келган куни ўзини бахтиёр ҳис қиларди. Йиллар ўтиши билан шарт-шароитга қараб менинг бахт ҳақидаги тасаввурларим ўзгариб борди: ота-онамнинг, жигарларимнинг борлиги, ишонсам, суянсам бўладиган одам ёнимда эканлиги ва энг муҳими, тўғрироғи, ҳаммасидан яхши-си болаларимнинг борлиги! Болаларимсиз бахт ҳеч нима!

Шу билан тугатсам бўларди, аммо яқинда қариндошларимиздан бирининг ҳаяжон билан: “Қандай бўлмасин икки гектар ер олсайдим!” деган гапини эшитиб қолдим. Ижарачи қўшнимнинг эса эрта-ю кеч ўйлагани ижара ҳаққини тўлаш ва яна “Зулфия опа, бир хоналик бўлсаям уй олсайдим! Агар бу йил ҳам уй ололмасам...” Курсдош ўртоғимнинг ташвиши эса Россияга ишлагани кетиб, қайтишни истамай, ўша юрт фуқаролигини қабул қилган эрини қандай бўлмасин уйга қайтариш.

Менимча, биз инсон эҳтиёжлари ошган асрда яшайпмиз. Одамлар кўнгилни сурурга чулғайдиган ҳақиқий бахт ҳақида камроқ ўйлайдиган бўлиб қолишди. Акс ҳолда, кимлар учундир бир парча ерга эга бўлиш, уй олиш ёки хиёнаткор эрни уйга қайтариш бахт ҳисобланмасди. Яна кимлардир чиройли нарсаларнинг, ҳашам-ҳушамнинг қулига айланиб қолган, ўшаларга эга бўлишни бахт деб билишади.

Бахт ўтган ёки ўтаётган умрдан пушаймонсиз ҳузур қилишдир. Аммо бундай “ҳузур” ҳаммага ҳам насиб қилавермайди.

3. Истеъдод – самовий тухфа.

Ҳар нарсада бошқа ҳеч ким кўрмаган, ўзга ҳеч бир киши бош қотирмаган жиҳатни топган киши истеъдодлидир.

Истеъдоднинг чегараси йўқ. Киши ҳеч қачон ўзига ўзи: “Тўхта, бас, бошқа борадиган манзил йўқ!” демайди. Истеъдод бор экан, инсоният тараққиётида янги даврлар очилаверади, шон-шухрат келтирадиган буюк фикрлар, кашфиётлар, ихтиролар яратилаверади.

Имконият – бахтли тасодиф ҳам дейдилар. Ҳаққост рост, дунёда истеъдодли кишилар кўп. Ле-

кин уларнинг ҳаммаси ҳам ўз истеъдодини юзага чиқара оладими? Имкониятнинг ўрни (ёки моҳияти) шунда шекилли.

Истеъдодсиз одам йўқ. Аммо имконият қурғур бўлмаса-чи? Демак, иккаласи бир-бирини тўлдириб, бойитиб боради чоғи.

4. Ҳар қандай даврда ҳам халойиқдан бир неча қадам олдинда бўлиши лозим. Аммо илло-билло алдамчи тушунчаларнинг сўқир хизматчисига айланиб қолмаслиги керак. Бизнинг на ёшликка, на кексаликка даъво қила оладиган авлод Конфуций “қарғиши”га учраган шекилли: “Сен ҳам эврилишлар даврида яшагин!” Мактабда коммунистик руҳида тарбияландик. Институтда ошкоралик даврида ўқидик. Мустақил ҳаётга қадам қўйганимизда қайта қуриш даври бошланди. Бир муддат бозор иқтисодининг – ўтиш даврининг бошбошдоқликларини бошдан кечирдик. Ниҳоят, мафкуравий қолиплардан холи, энг яхши, жаҳон адабиёти билан бўйлашадиган асарлар ёзиш учун муҳит яратилди. Лекин бизнинг “кўпни кўрган” авлод гарангисиб, бир жойда депсиниб тургандай. Катта авлод эса негадир виқорли сукутда...

Худо хоҳласа, янги ўсиб келаётган авлод ҳақиқий адабиётга муносиб ҳисса қўшади, деб ўйлайман. Негаки, бугунги кунда биргина йил давомида бир қанча адабий танловлар ўтказилмоқда. Бир қатор ёш ижодкорлар ўз асарлари билан бу танловларда фаол иштирок этмоқдалар, ғолиб бўлмоқдалар, тақдирланмоқдалар, уларнинг китоблари катта-катта адабларда чоп этилмоқда. Танловдан кейин уларнинг асарлари қанча вақт яшайди, бу ёғи номаълум, аммо умид бор...

5. Адабиёт ва санъат аввало инсон ҳиссиётини тарбиялайди. Шундай экан, қандай қилиб, қайси юз, қайси қўл билан ёлғонни ёзиб бўлади? Лекин ростни ёзаман деб, дуч келган нарсани ҳам қаламга олиб бўлмайди албатта. Ёзганларингиз ўзгалар қалбида акс-садо бермоғи учун уларда фақат ростлик эмас, озгина айтиладиган гап, “юк” ҳам бўлиши керак, деб ўйлайман. Инсоний дард, ўз қалби ва атрофида юз бераётган ҳодисаларга бепарқ бўла олмаслик туйғуси ҳамиша ижодкорни рост ёзишга ундайди.

ДАРАХТ МЕВА ТУГГАНДА

Ҳикоя

Ўша куни Ҳамида баногоҳ баҳор кириб келганини пайқади. Чунки тўрт ойдан бери биринчи марта тонг чоғи уйғонганда совуқдан сесканмади.

Тунги кўйлагининг узун этакларини осилтириб, ойнабанд айвончага чиқди.

Осмон аста-секин зангор тусга кириб борарди. Дераза орти ёришаётганидан айвончаларининг рўпарасида шох ёйган ўрикнинг ғунчалари яққолроқ кўринди.

Нафасини ютиб тонгги сукунатга қулоқ тутди. Борлиқ эрталабки шовқин олдидан сўнги бор ором олар, қувват тиклар эди. Кўп ўтмай, атроф бирин-бирин ғийқиллаган, чийиллаган, гувиллаган товушларга тўла бошлайди. Бунга одамларнинг ғовур-ғувури қўшилади. Шу билан тонг ўзининг ғалати, турли-туман шовқинлардан яралган мусиқасини бошлаб юборади. Бу мусиқанинг суръати жуда шовқин, кишини ўз домига тортиб юборар даражада кучли.

Рисолат
ҲАЙДАРОВА

1966 йилда Тошкент шаҳрида туғилган. 1989 йилда (ҳозирги ЎзМУ) Тошкент Давлат университетининг журналистика факультетини тамомлаган. Республика матбуотида шеър, ҳикоя ва таржималари эълон қилинган. "Мағрура" қиссаси ва "Жавзо" романи муаллифи.

Ҳозирча атроф осойишта, қалдиروق олди сокинлиги каби жим. Ҳатто бешиқдаги ўғилчаси ҳам тамшанмай кўйган, сўргичини унутиб ухлар эди.

Ҳамида одатдаги юмушлари олдидан бир зум тин олиш истагида дераза олдидаги курсига чўкди. Тўр парда чеккасини кўтариб, ташқарига боқди. Уйидан бошлаб ўттизлаб одим жойгача чўзилган, пастақкина буталар билан ихоталаниб, ўрик, беҳи, олма дарахтлари экилган майдончадан нарида катта текис йўл кўринади. Ундан у ёғида баланд тераклар сафи, саф ортида эса ҳайдалган ернинг узун-узун палахсалари қорайиб ётади. Ёз чоғи у ерлар ям-яшил экинларга айланади, ҳозирча у ёқларга уруғ қадалмаган, ҳали ернинг захи кетмаган. Қайнонаси "кўч кўтарар" куни ғурурланиб: "Бераётган уйимиз кўм-кўк дарахтлар ўртасида, нақ боғнинг ўзи", деганди. Фақат Ҳамида ҳали бу боғнинг кўркини рўй-рост кўрганича йўқ, келганларида авжи қиш эди.

Бир вақт эрининг телефони ожизгина товуш чиқариб қўйди. Ҳамида шошиб ётоққа кирди-да, мусиқа овози баландлаб улгурмасдан тугмачани босди.

“Бошланди, – ўйлади у, – уйғониш, иш, юмуш, югуриш...”

Бешик ғирчиллади, гаврапўш ичидан ўғилчасининг ғингшиган товуши чиқди. Она кўлини ичкарига суқиб, сўрғични топди, гўдагининг кўзлари юмуқ ҳолича оғзини катта очиб “овунчоғи”ни излашига бир зум кулиб қараб турди.

– Болани қийнамасанг-чи, – каравотдан эрининг овози келди. – Бер “шакалат”ини!

Ҳамида “пиқ” этиб кулди, сўрғични чақалоғининг оғзига тикиб, ўзини кўрпага ташлади-да, эрининг бўйнидан маҳкам кучиб олди.

Мирсоат уйқусираган кўйи хотинининг эркалик қилишига бир пас йўл кўйиб берди. Кейин шивирлади:

– Бугун ишга эртароқ кетмасам бўлмайди, тура-қол энди.

Келинчак норозиланди:

– Нуқул иш, иш дейсиз-а...

Йигит жиддий туриб:

– Агар ўша ҳисоботини эртароқ қилиб бермасам, иш ҳақим кам чиқади, – деди, – унда ўша сен мақтайдиган витаминли бўтқани нимамизга оламыз, а?

Бу саволга эътироз қилиб бўлмас эди. Ҳамида ўрнидан туриб, кундалик кўйлагини кийди-да, ошхонага чиқди. Айвончага дастурхон ёзаркан, дарахт учида илиниб турган оқ булут парчасига қараб: “Мунча момик бўлмаса, – дея шивирлади. – Ростдан ҳам баҳор келибди”.

Биргина шу сўзнинг ўзи унинг кайфиятини тамомила кўтариб юборди. Назарида қайнаётган човгуми, товада вишиллатган қуймоғи, ҳатто жаранглаганча қўлидан тушиб кетган қошиқчалари – бари келаётган куннинг руҳини ўзига сингдириб улгурган, шу боис шошқин, шовқинли эди.

Сариёғ суртилган нонни апил-тапил чайнаётган эрига қарар экан, кулгиси келди. Мирсоат оғзини тўлатиб олганидан иккала лунжи шишган, чайнаш зўридан ҳатто қулоқларига гача қимирлар эди.

“Шошмасангиз-чи, – хаёлидан кечирди келин. – Нонуштанинг таъминини ҳам сезмайсиз-а...” Лекин индамади. Чунки эри унинг бу эътирозига ҳам бирон-бир мантиқли жавоб топиб беришига, шу билан мот қилишига ишонар эди. Йигит эса доимгидай, вақтдан ютиш ниятида пиёласидаги чойи илишини кутаётди, телефонига келган SMS-хабарларга кўз югуртириб чиқди, сўнг телефонига яна бир нималарни қайд қилди. Охири илиб улгурган чойдан бир пиёла ичди-ю, фотиҳа ўқиб ўрнидан турди.

Эшик ёнида куртқасини кияркан, хотинига кўз қисиб кўйди. Келинчак кулимсиради. Йигит илжайди-да, Ҳамиданинг бурнига бармоқ учини аста теккизиб кўйиб, ташқари чиқди, “Яхши бориб келинг”, – тилагига жавобан бош силкиди.

“Ана бўлди, – ўйлади Ҳамида, – ишга кузатдик. Энди қолган юмушларни бош-лай-ми-и-из...”

Ўғилчаси уйғонди, ташқарида кўз таниш бўлиб қолган сутчи хотинининг “сут, қатиқ, қаймо-о-оқ” деган чақирғи эшитилди, сал ўтмай, ўзи эшик кўнғироғини жиринглатиб келди-да, доимий мижозларига пластик идишда сут ташлаб кетди. Шу билан навбатдаги кун бошланди.

Баҳор келгани, изғиринли кунлар ортда қолгани ҳақидаги ёруғ ўйлар келинчакнинг бугунги кунини ўзгача изга солиб юборди. Оҳ, кўклам келяпти! Ниҳоят, мана шу тўртта деворга тикилиб ўтиришлар йўқ бўлади, энди ўғилчаси камроқ шамоллайди, болани қаватма-қават кийинтиришларга чек қўйилади, шу боис гўдагини кўтариб юришга қийналмайди, ўзи ҳам шу дардисар пальтони киймайди. Келинчак сарпо талабларидан келиб чиқиб танланган сувсар ёқали, оғир, узун пальтосини эгнида тасаввур қилди-ю, гўё юк тушгандек, елкаларида оғриқ туйди. Турасолиб, кўрпаларини ағдариб, сандиғини очди. Қор тушганда баҳорги кийимларини тахлаб, эҳтиётлик билан ўраб, жойлаб қўйган эди. Мана, кўшн келинчакларнинг ҳавасини келтирган, ёқа, ўмиз, енг ва этакларига олтин ранг нозик қадалган кўйлаги. Манави қаймоқранг костюминини ўзи ҳам севиб киярди. Э, бу қирмизи либос ҳозир унга мос келармикин? Ишқилиб, тўлишиб кетмаганмикин? Ахир уни устига илмаганига ҳам анча бўлди-да! Ўтган баҳор оғироёқ эди, эгнида тўкилиб турадиган тўғри бичим кўйлақларга куни қолганди. Каттакон қорни билан қайнотасига кўринишга уялгани учун онаси унга мана шунақа кўйлақлар тиктириб берганди.

Келинчак ўша пайтдаги аҳволини эслаб, ўзича кулиб кўйди. Соддалиқ курсин, гўё кенг кўйлақ кийса, қайнота-қайнукаси ҳеч нарсани сезмайдигандек... Уй ичида кийимларини ҳилпиратиб юраркан, эри “э, елканли кеманинг ўзи бўлибсан-ку, бўғирсоқ”, дея кулган, у эса чидолмай йиғлаб, қайнонасига шикоят қилган эди. Оҳ, қайнонаси ўшанда ўғлининг адабини бошлаб бериб кўйди-я!

...Тушлиқдан кейин боласини бешикка беллади-да, кўзлари юмила бошлаган гўдакка бир пас маҳлиё бўлиб ўтирди. Кейин гаврапўшни ёпиб, ўрнидан турди. Тошойна қаршисига келиб, тароғини кўлига олди. Вой-бўй, сартарошхонага бориши керак экан, упаси ҳам тугай деб қолибди.

Либосларини бирма-бир кийиб кўра бошлади. Эҳ, қирмизи кўйлақ баданида тортилиб қолди. Тўлишибди-да... Қаймоқранг костюм дуруст, мана-ви мовий ранглиси ҳам ёмонмас, чидаса бўлади... фақат... шу... бўкса томони ғалатиноқ турибди-да...

Охирги кийимни ечгач, толиқиб, гилам устига ўтириб қолди. Баҳор, умид билан қаршиланган баҳор келинчакнинг дилига қувонч билан биргаликда ғусса ҳам келтирган эди. Ҳамида аввалги нозик-ниҳол келинчак эмас экан!

Хўрсиниб, либосларини йиғиштирди-да, жавонга тикиб юборди. Ваннахонага ўтиб, боласининг иштончаларини ювишга тутинди. “Ҳаммаси бекорчиликдан мияга келадиган хаёллар”, – ўйлади у ортиқ ўзини қийнамасликка аҳд қилиб.

Ҳамида шу билан яна ўзининг кундалик юмушларига шўнғиди. Гўё эндиги ҳаёти фақат шунгагина боғланиб қолгандай жидду жаҳд билан бир нималарни тозалар, ювар, тикиб-чаттар, дазмоллар, пиширар эди.

* нозик – либосларга қадаладиган майда мунчоқ-симон безак, яъни бисер

Фақат қош қораяр маҳали тин олар, одатича, бе-
ихтиёр сурмасини қўлига олиб, тошойна қаршисига
келаркан, тўлиша бошлаган қомати, осила бошла-
ган бақбақаларига назари тушиб юраги ачишар, ўз-
ўзидан хўрсиниб кўярди.

Лекин Мирсоат хотинидаги кайфият ўзгаришлар-
ини сезмасди. Чунки зоҳиран ҳеч нарса ўзгармаган
эди. Оқшом чоғи уйга келганда плита устида кечлик
таом тайёр, эртага ишга киядиган кўйлақлари силлиқ
дазмолланган, пайпоқлари текис тахланган, озода
дастурхон устига чиройли ликопча, пиёлалар териб
кўйилган бўларди. Мирсоат хурсандликдан иккала
қўлини бир-бирига ишқаб, қозонга назар соларди, хо-
тини эса худди ёш болани кўндирмоқчи бўлгандек:
“Мана ҳозир, кийим алмаштириб чиққунингизча овқат-
тингизни сосага сузиб тураман, борақолинг”, – дея
жилмаярди.

Телевизор қаршисига ёнбошлаганда эса Ҳамида
унинг ёнига келиб чўккаларди. Шу онда телевизор ик-
ковининг ёдидан чиқиб, эътиборлари рўпараларида,
кўрпачада ётган ўғилчаларига қаратилар, зўр бериб
эмаклашга уринаётган болага қараб кулишар эди.

Оқшомги осойишталик руҳи аста-секин тунга
сингиб кетарди. Тун ўзига “юққан” шу атворни тонгга
узатарди. Келинчак кўз очиб теварақдаги сокинликка
қулоқ тутаркан, дили ёришиб келаётган осмон билан
уйғунлашиб, тиниқлашиб кетарди. Кейин у энгил тор-
тиб айвончага чиқарди-да, ўрик ғунчаларининг гулга
айланишини кузатарди. Ёришиб келаётган осмон-
нинг ранги қандай ўзгариши, уфқдаги булутларнинг
туси тиниқлашиб бораётгани, ер усти кўкараётгани
кун сайин яққолроқ кўринарди. Деразани очиб, юзини
саҳарги салқинликка тутганда шабаданнинг вазни ҳам
енгиллашгандек туюларди.

Шундай кунларнинг бирида сутчи хотин иккита
каттакон сумкани кўтариб келди.

– Ух, нафасим тикилди-я, – хотин остона ёнига
чўнқайди. – Бир пиёла сув беринг, ўргилай.

Ҳамида илиққина чойни хўплаётган хотинга бир-
ринчи бор кўраётгандек, қизиқсиниб разм солди.
Қотма, офтоб ялаган юзлари гўё сингиб пишган кул-
ча янглиғ, буриша бошлаган ёноқларида қорамтир
қизиллик ўйнайди...

– Яқинда бу киши сигир ёнига иккита қўй ҳам қў-
шиб бердилар, – деди ишчанлик билан сутчи хотин.
– Агар семиртириб олсак, сут-қатиқнинг пулидан таш-
қари, қўйни сотишдан келадиган тушум ҳам меники
бўларкан. Анчагина камим бор эди, шуларни тўғри-
лаб оламан, девдим-да... Ҳозир қиз узатишга би-и-ир
дунё нарса керак! Ўқиши битса, насиб қилса...

– Қаерда ўқийди қизингиз? – бепарвогина сўради
келинчак.

– Бухгалтерликка ўқияпти, шу иш ёқар экан,
ўқийман деб қўймади. Ҳозир анча нуфузли касб
экан, билганлар шунақа дейишди. Майли-да, бу
ҳам маҳаллада обрў... Ўқшининг пулини отаси тў-
лаяпти, сепини мен йиғяпман... – хотин ўз ишидан
мамнун кишилар каби ғурурланиб кулиб қўйди. – Уй-
ингиздан пўчоқ чиқса, бегона қилманг, ўзим кунора
олиб кетаман. Ҳарна-да... Бўлса, ҳозир ҳам чиқариб
бераверинг.

...Сутчи хотин кетгач, келинчакка уйи ичида ша-
мол, дала иси қолгандек туюлди. Кираверишни супу-
раркан, остонага тушиб қолган қуриган қоқи ўт барги-
ни кўриб қолди. Қўлига олиб, гўё ноёб топилдиқдай
томоша қилди. “Қатиқ идишлари жойланган сумка-
дан тушган шекилли, ёки опоқининг калишига ёпи-
шиб қолганмикин?” – ўйлади у.

Бир вақт бу барг яшаган банднинг учида сап-сарик
гул очилган, кейин у момақаймоқ “бошчаси”га айлан-
ган, охири шамолларда тўкилиб, кузги хазонлар қатори
қорлар тагига тушган... Чириб кетмагани ғалати...

Шу куни ўғилчасини кўтариб нон дўконидан
қайтаётганда уйи ортидаги дарахтлар тагидан ўт-
ган ингичка ариқ лабида ялпиз япроқчалари бўй
кўрсатганини кўриб қолди. Нарироқда жағ-жағ, от-
қулоқ кўкарибди. Боласини бағрига маҳкам босди-
да, энкайиб, кўкат теришга тутинди. Анчагина, елим
халтачасининг оғзи барабар чиқди.

Оқшом дастурхон устига кўк чучвара, сомса қўйди.

– Шунақа пазандалигингни яхши кўраман-да,
онаси, – илжайди Мирсоат.

– Ўзимни-чи? Мени ҳам яхши кўрасизми?

Йигит қошларини кериб хотинига қаради:

– Ие, бу қанақа гап бўлди энди? Яхши кўрмасам,
уйланармидим?

– Ҳозир, уйланганингиздан кейин ҳам яхши кў-
расизми мени?

Эри оғзини тўлдириб сомса чайнаётганидан га-
пиролмай, бошини силкиди:

– Ҳа.

Бу жавоб келинчакни қониқтирмади. Кўзларига
ёш тўлди. Эри эса ҳайрон бўлди:

– Қизиқмисан, шунга ҳам йиғлайдими одам?

– Бу гапни... бу гапни мунақа айтмайди-да!

– Қанақа айтади?

– Авваллари... авваллари қанақа айтган бўлсан-
гиз, шунақа!

Мирсоат ха-холаб юборди:

– Аввалгидек, дегин? Япон боғи, тош йўлка,
сунъий булоқ... А?

Хотинининг ҳиқиллай бошлаганини кўриб, йигит
хижолат аралаш:

– Қўй энди, – деди, – йиғламагин, кунлар исиб
кетса, япон боғига яна олиб бораман сени...

– Керакмас...

– Жон... – Мирсоат хотинини юпатгиси келса, ҳа-
миша шундай дерди, – жон... қаролмаган бўлсам...
ишим жуда кўпайиб кетди-да, ишга кўмилиб қолдим,
жон! Лекин сени эсдан чиқарганим йўқ!

Барибир келинчакнинг дилидаги ўкинч тарқамади.
Эрининг сўзлари замиридаги мазмун тўғри: энди у
аввалги Ҳамида бўлмаганидек, Мирсоат ҳам бурунги
ошиқ йигит эмас, бир вақтлар икковининг дил-дилига
титроқ солиб юборувчи сўзлар энди оддий гаплар-
га айланган. Чунки улар шундоқ ҳам ёнма-ён, бир-
бирларини кўриш учун минг бир ҳаяжон, юз бир изти-
роб, хавотир чекиб, йўл босиб келишлари шарт эмас,
шундоққина бошларини буриб ёнларига қарасалар
бас! Шу боис ўрталарида хотиржамлик яшайди. Эртан-
ги кун ҳам бир-бирларини кўришлари аниқ, айтадиган
гаплари тайин, шундоқ экан, ташвиш чекиш на ҳожат?

Ҳамиданинг назарида эрининг бамайлихотирлигига сабаб шу эди. Айнан шу бамайлихотирлик ёш аёлни хавотирга соларди. Хотиржам яшай-яшай, ахийри анави сутчи хотин сингари бор ишчанлигини ташвишларини битиришга қаратиб қолса, эҳтимол. Ёки қайнонасига ўхшаб, бир фарзандининг орзу-ҳавасини битириб, иккинчисининг орзу-ҳавасига бел боғласа керак. Ахир келинлар бора-бора қайнонасига тортиб кетар экан-ку! Онаси шунақа деган эди.

У ҳолда аввалги туйғулари қаёққа кетади? Беиз, бенишон йўқоладими? Ёки келаётган қатор-қатор оддийгина кунларига, болаларининг орзу-ҳавасларига, рўзгор аталмиш мана шу иншоотнинг кам-кўстларини ямашга сарфланиб, парча-пурчаларга, балки зарраларга бўлиниб кетадими? Агар шундай бўлиб чиқса, туйғуларнинг уйғонишида нима маъни?

Келинчак юрагидан шуларни кечирди-ю, ваҳм ичра йиғлай бошлади. Мирсоат аввалига ҳайрон бўлди: “Хафа бўларлик гап ўтмади-ку?” Кейин хавотирланди: “Тинчликмикин? Нега тўсатдан сўраб қолди? Чакки юрмаган бўлсам...” Охири аччиқланди: “Жуда нозик бўпти-да!” Сўнг тескари ўгирилиб ётиб олди. Хотинининг хўрсинишларини эшитмаганга солди.

Эрталаб Ҳамиданинг қовоқлари қизариб шишганини кўриб, кўнгли хижилланди-ю, нонуштага қарамай ишига жўнади.

Кўча эшик секингина ёпилди. Аммо келинчакнинг назарида эшик қарсиллади-ю, унинг деворларини зириллатиб юборди. “Хафа бўлибди, – ўйлади у, – эркалик қилиб юборибман-да! Бояқиш бизни зориқмасин деб уриниб ётибди-ю, мен...”

Шу пайт кўнғироқ жиринглади. “Қайтиб келди!” – ҳовлиқиб эшикни очди. Остона ёнида биринчи қаватдаги кўшни аёл турарди, ёнида маҳалланинг онабосиси, икковининг кўлларида биттадан тоғора.

– Келинпошша, бугун қозонга сумалак соламиз, – шанғиллади онабоши, – ҳаммага ундирилган буғдой тарқатяпмиз, сизга ҳам олиб чиқдик, ниятингизни айтиб-айтиб майдаланг, зора рўёбга чиқса...

Гўшт қиймалагични ўрнатиб, идишларни тайёрлар экан, бирдан ўпкаси тўлиб кетди. Ниятлари... Ҳамиданинг рўёбга чиқадиган қандай ниятлари бор? Аввало тинч-тотув, бахтли яшашни, дилидаги ўша туйғулари сўнмаслигини истайди, ўғилчасининг эсли-ҳушли йигит бўлиб улғайишини хоҳлайди, кейин... кейин ширингина қизчаси бўлишини... Келинчак овсинининг қақажон қизини эслаб, юраги ҳавасдан энтиқди. Унинг ҳам қизчаси бўлгандайди, кўғирчоқдек ясантирарди, кўлларида кўтариб сайрга чиқарди, гулларнинг, дарахтларнинг номларини айтишни ўргатарди... исми... майли, қайнонаси қандай исм берса, берақолсин!

Шу асно ташқаридан аёлларнинг шодон ғовур-ғувурлари, болаларнинг чувур-чувори эшитилди, кимдир гумбурлатиб ўтин ёрди. Ҳамида деразаларни очиб юборди. Шу заҳоти уй бурчагига ўрнашган новвойхонадан янги ёпилган нон иси келди, айвонча ўрик гулларининг сархуш қиларлик ҳидига тўлиб кетди.

Келинчак тоғорага уйилган буғдой танаворига² қараб, бирдан ўйлаган ниятларининг ҳаммаси оиласи билан боғлиқ эканлигини тушуниб қолди. Ахир ёнида Мирсоат бўлмаса, у қандай қилиб бахтли яшайди? Ўғли ақлли йигит бўлиб улғайиши, ширингина қизчага она бўлиши, ҳатто қайнонасининг шу қизчага исм бериши учун ҳам ёнида Мирсоат бўлиши зарур-ку!

Келинчак тоғорани кўтара зиналардан пастга қараб чопди. Тўрт томони кўп қаватли уйлар билан ўралган майдон ўртасида қаққайган тўйхона ичи куймаланган аёлларга, нарироқдаги яланглик эса тўп тепаётган болаларга тўла эди. Ҳамма ёқда баҳор, серташвиш, серғалва, лекин сеvimли ҳаёт ҳукмрон!

Ҳамида яна зиналар оша юқорига югурди. Боласини апил-тапил кийинтирди, уйдан чиқар пайти йўлакчадаги катта кўзгуга қаради. Бошидаги дуррачаси тагидан мўралаган сочини четга қайирди, қошига яна бир бор қалам теккизиб, эгнидаги яшил камзулчасининг тугмаларини солди-да: “Мана, биз қанақа бўлибмиз”, – деб кулди.

Сумалак қайнаб чиққунга қадар кўшни келинлар билан кулишиб, ун қумоқ-қумоқ бўлиб қолмасин учун навбатма-навбат қозондаги аталасимон суюқликни човли билан аралаштириб турди.

Бир вақт юраги ўз-ўзидан сиқила бошлади. Секингина даврадан чиқди-да, ўғилчасини кўтариб уйига кирди. Бир нарсани йўқотган каби яна ташқари чиқди, ичкари кирди. Охири жавонни очиб, кўйлақларини ахтарди. Кўлига қайчи, нина-ип олди. Агар либоси қоматига мос келмай қолган бўлса, уни мослаштириб қайтадан тикиб олади! Шунга ҳам йиғлаб юрибдими?

...Мирсоат автобусдан тушаётиб, бекатда турган хотинини кўрди. “Қаёққа отланишди?” – ўйлади ҳайрон бўлиб.

- Сизни кутяпмиз, – жилмайди Ҳамида.
- Ясан-тусан жойида-ку! – кулди йигит.
- Ярашибдими?
- Ярашиш ҳам гапми?

Мирсоат майда-чуйдалар солинган халталарни бир кўлига, ўғилчасини иккинчи кўлига олиб, хотинига:

- Юр, уйга кетайлик, ҳаво айниятипти, – деди.

Ёмғир ярим тунгача ёғди. Ҳамида эртаси эрталаб лойга қоришган гул япроқчаларига кўзи тушгач:

- Гуллари тўкилиб кетибди, битта ҳам қолмабди-я! – дея хўрсинди.

Мирсоат ўғилчасини бағрига босганча деразага қаради.

– Дарахт мева тугибди, қара, довуччалари бўртиб турибди, – деди. – Ҳали пишганда кўрасан, шунақанги чиройли, ширин ўрикка айланадики, гулнинг чиройи мевасининг олдида ҳеч гап бўлмай қолади!

² *танавор – пишириш ёки шарбатини сиқиб олиш учун тайёрланган ярим маҳсулот*

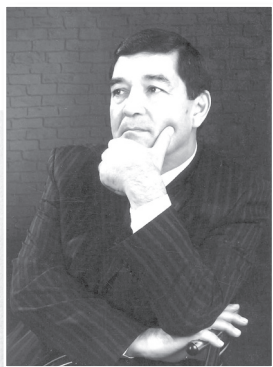

ҚўШИҚҚА АЙЛАНИБ ҚОЛГАН ШОИР

Узоқ тарихга эга қорақалпоқ адабиётида шеърят салмоқли ўринни эгаллайди. Бу, ҳойнаҳой, қорақалпоқ халқ оғзаки ижодининг бойлиги, элнинг қўшиққа, ўланга бўлган меҳри натижасидир. Балки миллат кўнглидаги эзгуликка, гўзалликка ошуфталикдандир. Нима бўлганда ҳам Бердақ, Кунхўжа, Ажиниёзларни туққан халқ бахтига тақдир XX асрда Ибройим Юсуповдек шоирни ҳам берди. 1929 йилнинг баҳорида Чимбой туманининг Озот овулида дунёга келган, биринчи шеърларини 1946 йили эълон қилган Ибройим Юсупов мураккаб ҳаёт йўлини босиб ўтди. Кўп яхши ишларга бош бўлди. 1949 йили Қорақалпоқ педагогика институти битириб, 1961 йилгача шу олий ўқув юртида

ўқитувчи бўлиб ишлади. “Амударё” журналининг бош муҳаррири (1961-1962), Н. Довқораев номидаги тарих, тил ва адабиёт институтида илмий ходим, сектор мудири, (1962-1965), Қорақалпоғистон Ёзувчилар уюшмасининг раиси (1965-1980), “Совет Қорақалпоғистони” газетасининг бош муҳаррири” (1980-85), Қорақалпоғистон маънавият ва маърифат маркази раиси (1985-2000) вазифаларида ишлади. Мана шу ранг-баранглик, замона зайлию шоир қалби изтироблари унинг шеърлятида ойнадек акс этган. Шоирнинг адабий меросида энг кичик шеърлий жанрдан йирик дostonларгача, ҳикоялару драматик асарларгача бор. Қорақалпоқ шеърлятининг янги босқичга кўтарилишида халқоналик ва интеллектуалликни уйғунлаштирган Ибройим Юсупов ижодининг ўрни беқиёс. Шоирнинг маҳорати шундаки, шеърлий жанрлар табиатини яхши тушунган ҳолда, юксак бадийлик асосий ўлчов эканлигини англаб, бадий жихатдан пухта асарлар яратди. Шоир аввало жўшиб ватанни шеърга солди. Шоирий сўзларда эмас, самимий сатрларда дилини очди. У атрофидаги ҳар бир нарсада “Ватан” тимсолини кўргандек, овозини эшитгандек бўлади:

Адхамбек
АЛИМБЕКОВ

1954 йилда Чимкент вилоятининг Қўштегирмон қишлоғида таваллуд топган. 1971-1976 йилларда ТошДУ (ҳозирги ЎзМУ)нинг филология факультетида таҳсил олган. Айни пайтда ЎзМУ доценти. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси. Унинг “Турк адабиёти хрестоматияси”, “Турк адабиёти тарихи” (XIII-XVIII асрлар) ўқув қўлланмалари, “Ишқ асири бўлган жон” рисоласи, “Юлдузнинг беш қирраси” монографияси нашр этилган.

*Баъзан дардли қўшиқ бўлиб олис- описдан
Пода билан овулимиз ортидан қайтдинг.
Баъзан гулхан атрофида қовун полизда
Қўриқчи чол бўлиб оқшом эртақлар айтдинг.*

Ёки:

*Кўрдим сени хумой кўзли қўшни қизнинг
Юзидаги жонга ором кулдиргичида.*

Ўзбекистонни таърифлар экан, “Бир гул уздим
Чирчиқ бўйидан” шеърда шундай ёзади:

*Кундуз бунда қуёш ўт сочиб,
Яшил тўлқин сўниб қолгандай.
Тунда эса юлдузлар учиб,
Тол шохида қўниб қолгандай.*

Шоир яна шундай эпитетлар топадики, азиз юртимизнинг тароватига мос. "Тонгги нурнинг гавҳар томчиси", "Олтин далаларнинг ипак шамоли", "Шабнам билан ювиб турар олмасин", "Қовун пишар ширасига маст бўлиб", "Ўзбекистон - олтин куюшли", "Руҳи уфқлардай кенг ўзбек халқим". Юртимиз мустақилликка эришгач ватан мавзуси шоир ижодида янада авж пардаларда куйланди. Тошкентни, дўстларни соғиниш, Мустақиллик майдонида юриш завқи силқиб турган мисралар шеърларини нурлантириб юборди. Ибройим Юсупов бадиий маҳорати қорақалпоқ адабиётига жаҳон шеърлятидаги жанрларни олиб киришда ҳам кўринади. У она тилида биринчилардан бўлиб бир қаторли шеър (Жаман жолдастан таяқ жақсудур, ғарбда моностих, туркийларда мисраи озаде), ғазал, октава, сонетлар ёзди. Сонетнинг ўзига хос мураккабликлари, талаблари бор. Шу нуқтаи назар билан бу жанрга ижодий ёндошган И. Юсупов сонетларини бадиий жиҳатдан ўзбек ва ғарб адабиётида яратилган машҳур сонетлар билан бир сафга қўйиш мумкин. 1977 йилда нашр қилинган "Ёш" тўпламига унинг асосан сонетлари жамлангани бежиз эмас, албатта.

Ибройим Юсупов шеърлятининг бадиий ўзига хослигидан бири халқона оҳангларда, нафис ўхшатишлар билан фикрнинг содда тарзда, ўқувчи туйғуларига таъсир қиладиган ҳолатда берилишидир. Бундай шеърлар ёзиш ҳар бир шоирдан катта маҳорат талаб қилади. Халқчил шеърлярида И. Юсупов одам табиатидаги хусусиятларни жонлантириш орқали, айрим ғайриинсоний иллатларни очиб ташлайди:

*Ожиз кўрса қовоғин
Уйиб кетган, манманлик.
Кучли кўрса, оёғи –
Тойиб кетган манманлик.*

Шунингдек, инсон кўнгли нақадар нозиклиги, айна пайтда дунёдек бепоёну қил сиғмасдек тор бўлиши ҳам чиройли ташбеҳларда кўрсатилади:

*Кўнғил деган кенгайса,
Кенг саройининг ўзи ул.
Кўнғил қурғур торайса –
Бир игнанинг кўзи ул.*

Шоирнинг ушбу биргина "Терма"сида кўнғилнинг ўндан ортиқ таърифи берилган. "Халқ сўзлари", "Қозоқдарё", "Сулувлар ва шоирлар", "Чўнг кўлда" ва бошқа бир қатор шеърлярида халқона руҳ, фикрий теранлик яққол сезилиб туради. Шу ўринда устоз Абдулла Ориповнинг И. Юсупов ҳақидаги қуйидаги сўзларини келтириш ўринлидир: "У бамисоли бир булбул бўлиб, элнинг орзу армонларини, гўзаллик ва муҳаббатни, бахт ва саодатни авж пардаларда тараннум этди. Унинг халқона оҳангдаги шеър ва дostonлярида қорақалпоқ элининг тарихи, миллий

руҳияти, маънавий қадриятлари ёрқин ифодасини топди".

Шоирнинг халқчил шеърляридагина эмас, аниқ шахсларга бағишланган асарлярида ҳам шунга эҳшаш ҳолатни кузатамиз. "Ажиниёз монологи" да шоир тақдири гўзал ташбеҳларда тасвирланади:

*Дунё аввал бир шум паризод бўлиб,
Севги оҳусини тинмай қувлатди.
Сўнгера умид кўшким кул офат қилиб,
Чексиз ғам-қайғунинг селига отди.*

...
*Кўкка етиб нолишлари одамнинг,
Юлдузлар зорланиб ойдан четлади.*

"Айт сен Ажиниёзнинг кўшиқляридан" шеърляда эса И. Юсупов шоир ижодининг юксаклигини қуйидагича таърифлайди:

*Созин сабо ёдлаб, сўзин ел билган
Бир шоир дунёга келди-ю кетди.
Мажнунтол ортидан ойга термилган
Бир дилбар тушимга кирди-ю кетди.*

И. Юсупов ўз асарлярида тарихий шахслар номини бежизга келтирмаган. Навоидан Абдулла Ориповгача ўзбек ижодкорляри тилга олинганда ҳар шоирнинг ўзига хослиги бир-икки калимада айтиб кетилади. Шунинг учун "Тошкентлик шоир дўстларимга" шеърляда Ғафур Ғулом қаҳқаҳасию "Зулфия шеърининг баланд овозини" эшитгандек бўласиз:

*Улуғ Навоидан тортиб, бу кунги
Кенжа Абдуллага қадар ўйласам,
Ўзбек шеърляти бир дунё бўлиб,
Руҳимда яшайди мисоли кўклам.*

Ёки "Навоийга" шеърлядаги гўзал таърифни кўринг:

*Сен армонсан чўлга битган боғ бўлиб,
Сояли, мевали бир дарахт бўлиб.
Замонлар довули чайқаган сайин,
Жамолинг қулф урган зарварақ бўлиб.*

Жаҳон адабиёти ва санъати намояндаларининг, ҳатто афсонавий илоҳларнинг тимсолини шоир ижодий мақсадига кўра ўринли истеъфода этади. Талмиҳ санъатини қўллаган шоир мурожат қилган воқеа ёки шахс тимсоли орқали ўз мушоҳадаларини китобхонга аниқроқ етказди. "Посейдоннинг ғазоби" номли аллегорик дostonида, юнон афсоналяридан фойдаланган ҳолда, бугунги Орол денгизининг аянчли тақдирини – кўкламни турна саси уйғотмаслигини, қамишлар кўкармай синиб букланишини оташин сатрлярда кўрсата олган.

И. Юсупов шеърларида табиат, наботот ва жонзотларнинг тасвири ниҳоятда гўзал берилган. “Қирғовул” шеъридаги тасвир сўзларда чизилган расмдек кўз олдингизга келади:

*Бир туп бута остида
Ётар чўғ лов-лов ёниб,
Унутилган саҳрода
Акварелдай товланиб.*

*Рангинг аъло, тиниғи,
Борлиқ кўрка тўлгандай,
Камалакнинг синиғи
Кўкдан тушиб қолгандай.*

Ёки “Чайир қўлларини унсиз кўкка чўзган” – “Саксовул” шеъридаги қиёсни кўринг:

*Ўз-кўзларин чанг босиб ёш кўринмай,
Ўз даласин ёвлардан кўриқлаган –
Қадимги массагетнинг лашкаридай,
Қурашар олов сели, жабр билан –
Йиқилса иши бўлмас қабр билан.*

Умуман И. Юсупов шеъриятидаги бадиий образлар миллий колоритни бериши билан характерлидир: Жайхун, туя, қулон, оху, турна, оққув, қарчиғай, тўрғай ва ҳоказо.

“Қамиш илдизидай оқ эди тани”, “Хумор кўзинг хурккан эгиз кўзидай” ёки тоғдаги чорва тасвирини “йилқилари сувга қўшиб юлдуз ичса, қўйлари тоғ булутидай ағдарилган” каби қиёсларни қорақалпоқ ижодкоригина ёза олади. Қўйинги, шоир бу тимсолларни шундай гўзал ифодалайдики, сиз чўл кемасининг саботини сезиб, саксовул гулининг ҳидини туйгандек, сўфитўрғай сасини тинглагандек бўласиз.

Шоир бир детал орқали бутун халқни тақдирини ҳикоя қилиб бериш маҳоратини ҳам яхши эгаллаган. “Кун чиқиш йўловчисига”, “Чўғирма” шеърлари бунга яхши мисол бўла олади:

*Амал учун Ойдўст орин сотганда
Бегиш, Миржиқ қони сенда қотганми?
Эрназарни ёв орқадан отганда,
Сен қонга бўялиб ётдинг, чўғирма.*

Бутунни қисм орқали ифодалашнинг ёрқин намунаси бу. Ибройим Юсуповнинг эпитафия, тўртлик, рубоийларидаги фалсафий теранлик, шеърларидаги янги сўзлар – неологизмларни қўллаш маҳорати, умуман тилининг жозибадорлиги, пухта ўзлаштирган бадиий санъатлари дostonларига ҳам кўчган. Шу жиҳатдан “Тўмарис” шоир ижодида алоҳида аҳамиятга эга.

Асарлари юксак бадиий савияда яратилгани учун ҳам қорақалпоқ адабиётини юқори мақомга олиб чиққан, 30 дан ортиқ китоблар чоп эттириб, дўстликни, инсонийликни тараннум этган И. Юсупов асарлари жаҳон тилларига таржима қилинган. Хусусан бугунги кунда ўзбек китобхонлари Ибройим Юсуповнинг “Булоқлар қайнайди” (1960), “Олтин қирғоқ” (1962), “Дала армонлари” (1967), “Чўл тўрғайи” (1972), “Раҳмат сенга, замоним” (1979), “Қоратол” (1988) каби шеърий тўпламларини, матбуотимиз саҳифаларида чоп этилаётган ижод намуналарини завққа тўлиб ўқимоқдалар. Шоир асарларини Зулфия, Шўҳрат, Абдулла Орипов, Жуманиёз Жабборов, Муҳаммад Али, Ҳалима Худойбердиева ва бошқа атоқли шоирларимиз ўзбек тилига ўгиришган. Ижоди хусусида ўзбек ва қорақалпоқ олимлари мақолалар, илмий тадқиқотлар ёзганлар, ёзадилар ҳам. Иброҳим Ғафуровнинг “Халқ қалбининг теран томирлари” мақоласи, Қуанишбай Ўразимбетов, Шароп Уснатдиновларнинг илмий ишлари фикримиз далилидир. Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон халқ шоири (1975), Ўзбекистон қаҳрамони (2004) Ибройим Юсуповнинг “Кўзим қароғига кел, киприқларим майса бўлсин” деган мисраси бор. Қорақалпоқ шеъриятида мактаб яратган шоир Ибройим Юсупов ижодини теран ўрганиб, шеъриятига чуқурроқ кирайликки сатрлари майса бўлиб, қалбингизга илдиз отсин. Зотан қўшиқ яратган шоирнинг ўзида қўшиқ бўлиб қолди.

Ибройим Юсуповни ўзи куйлаган тўрғайга менгаш мумкин. У шоир сифатида қорақалпоқ шеъриятини қўл етмас буюкликка кўтарган, миллат қалбини куйга солган шоир сифатида барҳаётдир.

*Мен – одам! Қалбим – битта,
Аммо мингта жоним бор,
Қалбимдан юракларга
Оқиб турган қоним бор.*

Баҳор илҳомлари
Баҳор илҳомлари
**БАҲОР
ИЛҲОМЛАРИ**

Абдулла ОРИПОВ

* * *

*Гурға лаб ёради баҳор айёли,
Қанақалар улар шарбатга хуливор.
Оқилмай тур гурға, бу рашик айёли,
Қайларда юрибсан, кел севиқли ёр.*

*Гурға хандон отди, кутмади сени,
Шенхизман дейди гул, баҳор айёли.
Тулларни таслими эт, тезроқ кел дилдор,
Мазаҳ этар мени баҳор айёли.*

Ўрик гулли кўйлагим кийсам

* * *

Ўзига ўхшаган одамни кутиб,
Одамзод меҳрга ташна яшайди.
Умрга етгулик меҳрни тутиб,
Ўтганлар ўлмайди, яшнаб яшайди.
Меҳрни тушунар экан ўзича,
Бўрилар бўрича, кўйлар кўй бўлиб.
Меҳрга суяниб юриб мусича,
Шифтга ин қуришин кузатдим кулиб.
Оғзида хас-ҳашак ташиб мажнунтол,
Уйимни уй қилган дўстга сўз қотди.
Кўнглимнинг томида очилган қийғоч
Лолақизгалдоқларни шулар уйғотди..
Ўзига ўхшаган одамни кутиб,
Одамзод меҳрга ташна яшайди.
Қишлардан ўтса дўст кўлини тутиб,
Бир умр баҳордай яшнаб яшайди!

ЎША СИЗМИ?

Ўша сизми, деразамдан гоҳ
Гул иргитиб йўқолган бесас?
Ёмғир бўлиб, чертиб ойнамни,
Хонам узра боққан серҳавас?

Ўша сизми, димоққа еллар
Билан баҳор бўйин таратган?
Сочларимни тортқилаб майин,
Мени ҳар ён ҳайрон қаратган?

Умида
АБДУАЗИМОВА

Тошкент шаҳари.

Ўша сизми, қор бўлиб оптоқ,
Йўлларимни оққа белаган,
Қошларимдан, сочларимдан шўх
Ҳислар билан шодлик элаган?

Ўша сизми, тунлари менинг
Кўзларимдан уйқумни олган?
Ширин ўйлар, ҳаяжонлар-ла
Юрагимга муҳаббат солган?

Ўша сизми, ўрик гулларин
Севган барно, севдирган барно?
Ўрик гулли кўйлагим кийсам,
Пинҳон боқиб, лол турган барно?

Ўша сизми, умр бўйи мен
Излаганим, излатганим ёр?
Ўша сизми, ҳа, ўша сизсиз,
Талпинмайди қалб ахир бекор!

* * *

Тезроқ баҳор кела қолса,
Кела қолса гулбаҳор.
Шўх сувларга тўла қолса,
Музлаб ётган шу анҳор.

Сумалаклар эриб оқса,
Тарновларни тўлдириб.
Қуёш майин-майин боқса,
Бинафшани кулдириб.

Ечиб қалин кийимини,
Ер нафасин ростласа.
Қушлар кўйиб тинимини,
Қувноқ торин созласа.

Соз бўларди, соз бўларди,
Кела қолса кўкلامим.
Қувончларга дил тўларди,
Чиққандай илк тўпламим.

Кўйлагим бор завққа тўлиб,
Қадам шахдам, қадам гоз.
Келажакка мафтун бўлиб,
Интиқ яшаш қандай соз!

Ўўлларингга тўшайин дилни

ТАБИАТ

Мўъжизакор булоқ кўз очса,
Топар эди ўзлигига йўл.
Осмон кўзин ёшини сочса,
Олам бўлиб кетар эди хўл.

Шамол сувнинг юзини силар,
Мажнунтолнинг сочин эркалаб.
Куз дарахтлар япрогин юлар,
Олиб кетар бағрим тилкалаб.

Кипригимга қўнади ҳайрат,
Кўзларимда юлдузлар маржон.
Виқор билан чорлар табиат
Ҳислар кўкка ўрлаган замон.

* * *

Юзларимни силайди қайғу
Нураб кетган хаёллар билан.
Юрагимда тугилган туйғу,
Титроқлардан тўқийди гилам.

Йўлларингга тўшайин дилни,
Товонларинг ўпмоқлик учун.
Занжирларга боғлайман тилни,
Севишимни айтмаслик учун.

Чақимчи шеър чақиб беради,
Паст девордан мўралагандек.
Ошкор этар ўзини шундай,
Худди мендан сўрамагандек.

Майли, бирга қувай қайғуни,
Лекин мендан изҳорни кутма.
Бир кун келиб ўша туйғуни,
Кашиф этамиз-буни унутма...

ХОТИРА

Бардошни соғинчлар синдириб кетди,
Бағримни эзади кечаги хаёл.
Изтироб соғинчнинг шохларин эгди,

Йиғлар кўз ёшлари қуриган алёр.

Эски хотирани титкилаб бугун,
Тиглайди кўксини армонлар такрор.
Илинжнинг маржони узилди буткул,
Сен ҳам дийдоримни қўмсадингми, ёр?

Етилмас орзудек ўшал хотира,
Мунгли кўзларимга сингиб кетади.
Қачондир юрагим оҳ ура-ура,
Барчасин жимгина енгиб ўтади.

МУҲАББАТ

Тугунингни кўтариб бугун,
Қайга кетиб қолдинг муҳаббат,
Эҳтирослар топибди яқун,
Ва сўнгига етибди суҳбат.

Йўлимизда босган изингдан,
Қолганлари безабон хазон.
Учиб тушар юлдуз кўзингдан
Юлдузларнинг ранги зафарон.

Гуноҳларни хато санайлик,
Кел, бошидан бошлайлик яна.
Кел, одамга ўхшаб яшайлик,
Висолимиз қилсин тантана.

Махлиё
УМРЗОҚОВА

Марғилон.

Соғимни тортқилаб кетади шамол

ТИЛАК

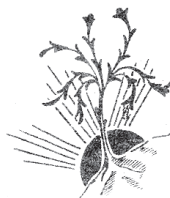
Қанча гаминг бўлса,
Барин бугун бер,
Кўзларим йиғига кўниккан фурсат.
Эртага қовоғин солмасин тақдир,
Эртага энг очиқ юзларни кўрсат.

Бахтимни тенг қилма,
Куз япрогига..
Заифман, йўлларда кетмайин тойиб.
Дунёда бир умр яшамогимга,
Арзийдиган сабаб бергин, Худойим.

ОЖИЗЛИК

Нима қилиши керак?
Япроқлар тушса..
Юлдузлар учганда номаълум тараф.
Ўзимга ортиқлик қилганда кўнглим,
Ўкинсам – бесамар йилларга қараб.

Нима қилай ахир?
Кўлларим боғлиқ,
Соғимни тортқилаб кетади шамол.
Ой осмон тоқида турар осиглиқ,
Балки у ҳам кўкда эмас бемалол...

НАСТАРИНГУЛ

Настарингул,
Тўкилсанг тўкил –
Нима қилдим сени авайлаб?
Нигоҳингга илинганди дил,
Қара, шамол келар атайлаб.

Настарингул
Тўкилсанг тўкил,
Япроқларинг қолсин ўзгариб.
Фақат сени соғинганим бил,
Суймаганим билгин ўзгани...

Настарингул
Тўкилсанг тўкил,
Очилмоққа сўз бер кун ўтиб.
Яна қайта дунёга келгил,
Баҳорни-да, мени-да кутиб...

* * *

Бу кеча –
Ёстигим юлдузга тўлсин,
Ҳавода тарқалсин гаму ўй.
Онажон, юракни иситиб турсин
Устимга осмонни ёпиб қўй...

Эртақлар айтиб бер, нурафшон
Тонгларга талпиниб юмай кўз.
Ёрилтош ёрилсин бу оқишом,
Уйқудан уйгонсин ўгай қиз.

Кўксимни тўлдириб бир нафас,
Завқ олай меҳринг рангидан.
Онажон, бу кунлар ҳисобмас,
Яшашни хоҳлайман янгидан...

Онажон – бу кунлар ҳисобмас...

Маҳфуза
ИМОМОВА

Олтинсой тумани.

Сенда орзуларнинг кўшики ўзгача

СИНГЛИМ

Қишининг қорларидан ўпкалади дил,
Қишининг қорларидан синиқди кўнглим.
Изн бер, оловтафт кафтчаларингда
Юракни иситиб олайин, синглим.
Сенда болаликнинг бахтини кўрдим,
Сенда орзуларнинг кўшики ўзгача.
Эҳ, биздан онамни қизганган синглим,
Тоza қалбим менинг, тоza юракчам.
Товонингни ўпди бу тупроқ токи,
Йиқилсанг туришини ўргангин, синглим.
Сени кўтарган шу боболар хоки
Йиғласа, юракдан ўртангин, синглим.
Бир кун бийрон бўлар чучук тилларинг,
Кўнглига эврилган шеърлар битамиз.
Мозийнинг энг гўзал сўқмоқларидан
Достонларни айтиб бирга ўтамиз.
Сен-ла ўтган дамнинг файзи бўлакча,
Тушимга айланиб кетади ўнгим.
Кел, энди қўлингни кўксимга қўйгин,
Юракни иситиб олайин, синглим.

Юзимни оқ қилиб қайтолмаяпман,
Ўша ҳаёт мени чорласа ҳамки...
Барча гуноҳларни буткул унутиб,
Қишлоқ мен ҳақимда туш кўрар, балки!..

* * *

Сен қўшига чиқаман дедим,
Мен учаман қачондир ойга.
Бизнинг орзу етгандир балким,
Ҳали оёқ етмаган жойга.

Ўтган куни радиода айтди,
Ойда ҳаёт бор эмиш билсанг.
Бирга яшаш этарди насиб,
Кетар эдик гар рози бўлсанг.

Воз кечмадинг ўз ниятингдан,
Ичимга ютаман кўзёшни.
Хавотириш, шу олов қалбинг,
Куйдириб куймасин, қўёшни!

* * *

Ярим тун.
Шаҳарда тонг отган чоғи,
Ҳар тараф чироқ, нур, тўла хитоблар.
Ижара уйимда топмай адоғи,
Тўзғиб бораётир лугат китоблар.

Ўзимча олимман, жуда билимдон,
Аммо юрагимни эзар нимадир.
Балки жиянимга эртас ўрнига,
Онам мен ҳақимда сўзлаб бергандир.

Ўн олти.
Кўксини ишиқ ўти ёриб,
Хотира измида йиқилар кўнглим.
Балки ёстигимга бошини қўйиб,
Севгидан маст бўлиб ухлайди синглим.

Кумуш
ЎСАРОВА

Жиззах.

Сен ҳамон бахтлисан ўшандай

ЁМГИРЛАР

Ёмғирлар ёғарди, ёмғирлар,
Койиниб қўярдинг ҳаводан.
Мен эса ёмғирни севгандай,
Ҳеч нени севмасдим дунёда.

Юрардинг кун бўйи бахтиёр,
Кун бўйи ёмғирда юрардим.
Севардинг, севардим бетакрор,
Жонимни сўрасанг берардим.

О, бизлар учрашган хиёбон,
Дунёнинг энг гўзал маскани.
Лек сенга сира ҳам ёқмасди,
Кун бўйи ёмғирлар ёққани.

Ўйлардим: бахтиёр келажак,
Тайиндир бир умр севмогинг.
Лек асло ўйимда йўқ эди,
Бир куни бегона бўлмогинг.

Орадан асрлар ўтгандай,
Ҳижронинг кафтида турибман.
Сен ҳамон бахтлисан ўшандай,
Мен ҳамон ёмғирда юрибман.

* * *

Толхивичдан тойчоқ миниб,
Болалигим кетиб қолди.
Қошларига ўсма иниб,
Синглим бўйга етиб қолди.

Онам дардин яширади
Сочларининг оқларига.
Отам мени соғинганда
Овунади боғларига.

Нега анов шаршаранинг
Нолалари тинмайди ҳеч?
Юр кетайлик бирга десам
Қизгалдоқлар кўнмайди ҳеч.

Боқсам, она, кўзларингда
Гуноҳларим балқиб кетди.
Турналарга қўл силтовдим,
Армонларим анқиб кетди.

Қорлар ёғди оққа бўяб
Заминнинг тўрт ёқларини.
Минг йил ёғса кўмолмайди
Юрагимнинг доғларини.

Эй муҳаббат, айвонингдан
Бошим эгиб кетарман оҳ!
Мен исмингни шивирлаб ҳам
Айтолмадим, Худо гувоҳ!

Орзу йўли олиб кетди,
Юлиб кетди қучоғингдан.
Она қишлоқ, айро ўсдим
Муҳаббатинг, ардоғингдан.

Кўргин ҳануз сарсонаман,
Берсанг, суйиб бергин, дунё.
Мен боргувчи манзилларга
Исм қўйиб бергин, дунё.

Юрагини очсин онам,
Оқартирма сочларини.
Отам кўксин кериб юрсин
Эгиб қўйма бошларини.

Мен-ку, мени қўй сўрама,
(Кўзёшларим қалқиб кетди).
Турналарга қўл силтасам,
Армонларим анқиб кетди.

МАЖНУНА

Навоий.

Айланади тақдир ~ чархпалак

БЎЛМАС ЭКАН

Умр гаштин сурган билан,
Вужуд нурга тўлмас экан.
Видолашган билан ёринг,
Муҳаббатинг сўнмас экан.

Вафо деркан, жафо деркан,
Сўзлаб дилим куярмикан.
Парча қалбга бир шеър билан,
Баъзан кириб бўлмас экан.

Илҳомидир дилим муҳри,
Гоҳи экан сабрим менинг.
Ёрдан кечиб кетган билан,
Кўнгил узиб бўлмас экан.

АЙРИЛИҚ

Видолашдик гулим иккимиз,
Айланади тақдир – чархпалак.
Мен эса бир танҳоликдаман,
Сенинг эса орзуинг юксак.

Юрагимнинг туб-тубларида,
Унутилмас болалик чоғи.
Минг йил ёмғир ёққанида ҳам,
Кетмагайдир кўнгилнинг доғи.

Ҳотам РАҲИМ

Андижон.

Мўътабар
БОЙМАТОВА

Қашқадарё.

КЎНГЛИМ

Кўнглим оловланди, куйди ҳисларим,
Юрагим ёнади оташ, чўғ бўлиб.
Руҳим шафақ узра кетди туташиб,
Тупроқда кул бўлди босган изларим.
Кетдим, аланганинг ҳовури ичра,
Бўғзимдан ҳавога сачради сўзлар.
Ўзимни англадим олов ичида,
Бош эгдим, юкиндим, чўкиб мен тизлар...
Иссиқ ёмғирларга айланиб ашким,
Заминнинг қонига туташди эвоҳ!
Лолақизгалдоқлар унди эмраниб,
Дардимдан кўпчиди кўксиди доғ...
Кўнглим оловланди, куйди ҳисларим...

* * *

Телба сой шовуллар,
Исмингни айтиб.
Паришон гиёҳлар келар ҳушига.
Мажнунтол чайқалиб маъюс эгилар,
Маҳзун хотиралар кириб тушига...
Майсалар шивирлар,
Энгашиб сойга.
Хазон кўнган кафтлар титрайди беҳол.
Кўксимга ҳижронинг тиғи қадалди,
Қийнама, ўкситма, кел, суғуриб ол!
Яралдим дунёнинг сўроқларидан,
Қалбим тилсимларин сеҳрин топдингми?
Сойга тўкиламан тун қарогидан,
Борлигинг кўрмадим, чашимим ёпдингми?
Овозинг келади хотиротлардан...
Юрагим сувга гарқ бўлиб оққанда.
Аёвсиз ўлдириб тўйгуларимни,
Умримни машъала қилиб ёққанда.
Тупроқдек тўкилар саҳро ҳисларим,
Кўнглимни ўпади соялар лаби.
Жунунваши елларга куяр юрагим,
Дўзах оловида куйгани каби...

Моҳинур
ҚОДИРОВА

Андижон.

ЧИНОР

*Сенинг нигоҳингда ажиб синоат,
Осмонга қўл чўзиб тургувчи минор.
Не-не синоатга қилиб қаноат,
Билмам неча ёшга тўлгансан чинор.*

*Сенинг сочингга ҳам оралабди оқ,
Томирларинг туташ анҳор лабига.
Оҳ, тафтинг бунчалар сирли ва қайноқ,
Гувоҳсан бобомнинг болалигига.*

*Қанча шамоллардан чекдинг азият,
Кимларни кузатдинг соянгни тўшаб.
Сен завоқ билмагил, яшагин мангу
Бепоеън осмоннинг қўлларин ушлаб!*

СОҒИНЧ

*Энди соғинчларда бўзлайди хаёл,
Сароб орзулардан оқ либос бичиб.
Юрагимда яшар девона аёл,
Ишқнинг қулогига сирларин очиб.*

*Энди кун кунлигин қилмайди сира,
Ҳа, унинг кўзлари саргайиб битган.
Муҳаббат тақдирга бўлган асира,
Афсус унинг йўллари торамайиб кетган.*

*Энди экилмоқда афсус уруги,
Тупроқнинг белида яшайди ёлғиз.
Ахир айрилиқнинг баланд довруги,
Нафратга нигоҳи-ла солади огиз.*

*Сарчашмадек ҳислар яйрар батамом,
Дилга завқ беради дайди бир ўкинч.
Бўлар зўр интиқом, гўзал интиқом,
Юракда туши кўриб ухласа соғинч!*

ЯНГИ МАҚОЛ

*Қаноти йўқ қуш бўлмайди,
Таъбири йўқ туш бўлмайди.
Бир туки йўқ бош бўлар-у
Жимжилоқсиз мушт бўлмайди.*

ЧОЙНАКНИНГ ДЕГАНИ

*Жонга тегди эгилиш,
Қора чою кўк чойлар.
Бу дунёда бормикан
Пиёлалар йўқ жойлар.*

АЖАБО

*Қандай норасо дунё,
Бу қандайин киноя:
Одамлардан одамни
Итлар қилар ҳимоя.*

ВУЛҚОН

*Ўтдир, оловдир,
Унинг асоси.
Вулқон – тоғларнинг
Сабр косаси.*

АЛДАР КЎСА

*Кийиб олдим-у
Ростнинг тўнини,
Топдим, яшашнинг
Осон йўлини.*

Мадинабону
САИДОВА

Ангрен шаҳри.

* * *

*Кўнглим тоғдай ўсди, гулим,
Суюнавер тошига.
Лола каби сен ҳам қулиб,
Барг ёзавер қошимда.*

*Тоғдир кўнглим, тош демагин,
Бошгинангни оғритсам.
Жилга мисол яшнат дилим,
Мен баҳорни соғинсам.*

*Кўнглим тоғдай салобатли,
Баланд дема, муз дема.
Қуёш бўлиб саховатли
Нур сочолсанг, муз нима?*

*Тақир дема, кўнглимни ҳеч
Баҳор келса, боғ бўлар.
Баҳорим бўл, меҳрингни соч,
Тошлардан-да гул унар.*

* * *

*Ҳали бу тош сўзлайди менга,
Бош қўйганча кўкрагимга жим.
Унсизгина бўзлайди менга,
Ўшанда мен берурман таскин.*

*Шитир-шитир дарахт шивирлар,
Кимлар ҳақда гийбатлар тўқиб.
Дунёлардан айтади сирлар,
Куз пойимга баргларин тўқиб.*

*Ҳали майса товоним силар,
Этагимдан тутади қиёқ.
Мени олам бағрига олар,
Менда фақат қолади юрак.*

*Ёмгир ювиб кетар жисмимни,
Қалбим чопар бир сўз айтгани.
Бермоқ учун ўшал таскинни,
Тошлар тилин ўргангум ҳали!*

**Бекзод
ИБРОҲИМ**

Сурхондарё.

**Умидақон
КАРИМОВА**

Сирдарё.

ЎРИГИМ ҚИЙҒОС ГУЛЛАДИ

*Бугун боғим томон ошиқар юрак,
Сочларим шаббода майин силади.
Қушларнинг чуғури этмоқда дарак,
Боғимда ўригим қийғос гуллади.
Оламга жар солиб келганда баҳор,
Табиат ўзгача пардоз қилади.
Борлиққа таратиб ёқимли ифор,
Боғимда ўригим қийғос гуллади.
Қаранг, қандай гўзал ўрик гуллари,
Қуёш порлаганча бахтлар тилади.
Тинмасдан гулларга парвона ари,
Боғимда ўригим қийғос гуллади.
Унга назар солиб шодланди кўнгил,
Болалар қувонч-ла яйраб кулади.
Эй дўстим, келақол, сен ҳам бир кўргил,
Боғимда ўригим қийғос гуллади.*

БУВИМ БИЛАН БУВАМГА

*Менинг икки фариштам
Оиламиз нақшидир.
Бувижоним ва бувам
Бир-биридан яхшидир.*

*Насиҳатларин тинглаб
Олам маъно топаман.
Хатоларимни англаб,
Гоҳо ўйга толаман.*

*Улар бизга дуоғўй,
Нияти пок, хушзабон.
Қалбларида мужжасам
Эзгулик, нури иймон.*

*Набираларин суйиб,
Бошларини силайди.
Кўзларимга термулиб,
Омад ва бахт тилайди.*

*Меҳрибонларим ҳар дам,
Дилдан бўлсин бахтиёр.
Мен уларга доимо,
Бўлиб юрайин дастёр.*

ЮЗ

Ҳикоя

Оилада фарзанд дунёга келиши бу катта қувонч ва чексиз бахтдир. Бўлажак отанинг туғруқхона эшиги олдида хушxabар кутаётган пайтдаги ҳаяжонлари эса бу бахтнинг қадрини яна бир карра ошириши айни ҳақиқат...

Билишимча, отам мени туғилганимда атиги бир марта кўрган. Ўша пайтларда эркакларни туғруқхона эшигига яқинлаштиришмас экан. Аёлларнинг бақирликлари ва эндигина туғилган чақалоқларнинг йиғисига тўлган касалхонада оталар фарзандларини фақат алоҳида хонага олингандан сўнггина кўришлари мумкин бўлган. Мен ва ойимни ҳам алоҳида хонага

Алис МУНРО

Алис Мунро 1931 йилда таваллуд топган. Унинг болалиги ўтган Антартио шаҳри асарларидаги воқеалар содир бўладиган асосий макондир. Унинг отаси – Роберт Ледлов оддийгина ферма эгаси, онаси Анна Ледлов эса мактаб ўқитувчиси бўлган.

1950 йилда Антартио университетининг журналистика факультетини ўқиб юрган кезларида босилган ҳикоялари унга шуҳрат олиб келган.

Унинг биринчи ҳикоялар тўплами 1968 йилда китобхонлар ҳукмига ҳавола этилган. Нобель мукофоти совриндори.

жойлаштиришгач, отам юрагида қанчалар ҳаяжон билан мени кўришга ошиққан бўлса, унинг эшик томон яқинлашаётган оёқ товушларини эшитган онамнинг кўркуви шунчалар ошганини тасаввур этиш мушкул эмас. Барча эркаклар орзу қилган каби у эрига ўғил туғиб берди. Аммо раҳмат ва миннатдорлик ўрнига умр йўлдошидан:

– Бир парча гўштнинг ўзгинаси... Лекин бунини уйга олиб бориш ҳақида ўйлаб ҳам ўтирма! – деган гапларни эшитганида бечора онаизорим ўзини хўрлик ва таҳқир ботқоғига ботгандек ҳис этганини қалбан сезиб тураман. Ўз зурриёдига жирканиш нигоҳи билан қараётган отани кўришга унинг бардоши қандай етди экан-а?

Юзимнинг бир томони барча болаларники каби. Бўйим ҳам, оғирлигим ҳам соғлом чақалоқлигимни ис-

бот этиб турган. Хуллас, оқ-сарикдан келган, дўндиқ-қина гўдак бўлганман.

Болалик инсон умрининг тоғ чўққисидаги қорлар каби беғубор, гул япроғи устидаги шабнамдай тоза дамлари бўлиб, уни ҳаёт йўлингизнинг ҳар бир бека-тида қўмсайсиз... соғинасиз... яна бир лаҳзага бўлса-да унга қайтгингиз келади. Аммо менинг бу ёруғ кунларим ҳасратнинг қора калхатларига ўлжа бўлгани учун, баҳорни кўрмай кузнинг совуқ елларида учиб кетган бо-лалик орзуларим учун тақдиримдан хафаман... норо-зиман... шу туфайли баъзан дунёи-дунга ўт қўйгим ке-лади. Буларнинг барига: отамнинг нафратига, ҳаётдан совишимга сабаб бўлган чап юзимдаги туғма доғни кўрмаслик учун ҳатто ойнага яқинлашмаган кунларим-нинг адоғи йўқ. Кўрган кишининг кўзларига ҳайратни ошно қилувчи бу доғ юзимга атайлабдан сепилган узум шарбатини эслатади. Гўё кимдир бир пиёла шарбат-ни чап юзимга сепган-у, унинг томчилари то бўйнимга қадар сизиб тушгандек эди. Бурнимнинг атрофи ва кўзимнинг остигача ёйилган бу чандиқ ҳаётимни алам-га тўлдиргани ҳар кўзгуга боққанимда ёдимга тушиб, юрагимни бир четдан кемирарди. Ўз-ўзимдан нафрат-ланишимни истамаган онам эса кўнглимни кўтариш билан овора эди.

– Бу кўзингни яна ҳам маънодор қилиб кўрсатади, – дея мени тинчлантирар, менинг бола кўнглим эса бун-га ишонар ва шу илиқ сўзлар тафтида исинарди. Отам эса мени тан олмас, ҳатто унинг зурриёди эканимдан ҳам тонишга тайёр эди. Аммо мени ранжитадиган нар-са аслида бу эмасди. Менинг туғилишим, борлигим ота-онам ўртасида бузилмас девор бўлганига чидол-масдим, ўзимни кечиролмасдим. Уларнинг туганмас тушунмовчиликлари, адоқсиз дилхираликларининг сабабчиси бўлганимга ишонмасдим, ишона олмасдим.

Отам кўн заводининг эгаси бўлган тадбиркор ки-шининг фарзанди эди. Бувам қурган катта ҳовли ва боғ ҳозир ҳам мавжуд. Бу оиламизнинг мулки ҳисобланади. Отам коллежни тугатиб, суғурта бизнеси билан шуғулланган. Шаҳарда унинг ўзига яраша обрўйи бор эди. Ақлимни таниганимдан буён отамнинг юзида наф-рат ва ҳазардан бошқа ифодани кўрмаганман. Бу икки сўз отам билан доимо бирга, худди унинг луғатида шундан бошқа сўз йўқдек. У ҳатто онам тайёрлаган овқатдан, мусиқадан, радиоэшиттиришлардан, теле-сериаллардан, ҳатто ўтаётган ҳар бир кунидан наф-ратланиб яшаётгандек туюларди менга. Отам ёлғиз ўзи нонушта қилар, тушлиқда уйга келмасди. Онам ҳар доим мен билан овқатланар, кечки овқатда отамни кутарди. Кечки овқат ҳам жанжалсиз ўтмасди. Мен эса бахтли турмушга сабаб бўлолмаган норасида бўлиб икки ўртада қолиб кетардим. Аммо ҳанузгача уларнинг қандай қилиб бирга яшашганига ақлим етмайди.

Онам коллежда ўқимаган, ўқитувчилар тайёр-лайдиган курсларга бировлардан қарз кўтариб қатна-ган. Атрофдагиларнинг айтишича, онам отамни ҳай-ратлантирадиган аёл бўлмаганим. Чиндан-да, унинг лаблари лаб бўёғи кўрмаган, юзи упа-эликдан йироқ, кенг пешонасига бир толаси ҳам туширилмай орқага таралган сочлари нурсиз эди. Унинг кийимларига мода деган тушунча мутлақо ёт, ваҳоланки, унинг тенгқурлари мода, деса ўзини томдан ташлашга-да тайёр эди.

Отамнинг ҳаддан ташқари кўп ичиши ва чекиши охир-оқибат ўз таъсирини кўрсатмай қолмади, уни тўшакка михлади. Эллик ёшида отам ўлим билан юз-

лашди. У бир неча ой касалга чалиниб ётди. Онам эса унинг атрофида гирдикапалак бўлиб парвариш қилди. Волидамнинг шунчалар дарё кўнгли бор эдики, эрининг хўрлашларига, ҳолдан тойгунча ҳақорат қилишларига қарамай унга ғамхўрлик қилди, бунинг ўзининг вазифа-си, деб билди. Таъзия куни бир мўйсафид аёлнинг менга айтган сўзлари ҳамон эсимда:

– Сенинг онанг авлиё.

Аммо бу аёл менга ёқмаганди. Ўшанда коллеж-нинг иккинчи босқичида ўқисам ҳам отамнинг жамо-асига қўшилмадим, биров таклиф ҳам қилгани йўқ. Хуллас, унинг ишини давом эттиришни хоҳламамдим. Дўстларимнинг бири актёр, бири ёзувчи, бири яна кимдир бўлишни орзу қилиб юрарди. Онам мени ҳеч нарсага, ҳатто касал отамнинг олдига кириб муро-саю-мадора қилишга ҳам мажбурламасди. У бутун борлиғини менга бағишлаганди. Аввал бошда уйда саводимни чиқариб, сўнг мактабга жўнатди. Бўйим баланд ва бакувват бола бўлганим учун ўзимни эпла-шимга ишонарди. Аммо катта бошим ва мурғак қалбим билан уйимиздаги ёвузлик ва нафратнинг сабабчи-си отам эканини, у туфайли уйимизда бахтсизлик ҳукмронлигини англай олардим. Беғубор нигоҳларимга отам йиртқич махлуқ, онам эса халоскор ва ҳимоячи бўлиб кўринарди. Аммо ҳикоямнинг ягона сабабчила-ри булар эмас. Ҳаётимдаги катта драманинг сабаби бошқа. Ана шу сабаб мени ёзишга ундади.

Мен актёр бўлдим. Қизиқ-а? Коллежда театрга яқин кишилар орасида ўралашиб юрардим ва охирги курсда ўқиётганимда бир пьесани сахналаштирдим. Ўша пайтларда радио орқали турли сериаллар бе-риб бориларди, улар орасида энг машҳури ҳар як-шанба куни узлуксиз узатиладиган Шекспир асарлари эди. Овозим ниҳоятда мослашувчан бўлиб, бир неча машқдан кейин қолипга тушиб кетарди. Аста-секин радиода ҳам ўз тингловчиларимга эга бўлдим. Иш фаолиятимнинг охирги йигирма йилини бир мусиқали шоунинг бошловчилигига бағишладим. Дастур катта муваффақият қозонди, мактубларнинг кети узилмас-ди. Қариялар уйдан, кўзи ожизлардан, уйларида тоза-лаш, дазмоллаш, пишир-қуйдир билан банд бўлган уй бекалари, кун бўйи рулда юрадиган ҳайдовчилардан, хуллас, барчадан мақтов эшитардик. Аммо менинг истеъфога чиқшим мухлисларга бироз бошқача таъ-сир қилди. Уларнинг айтишича, яқин дўстларидан ёки оила аъзоларидан айрилиб қолгандек ҳис этишибди ўзларини. Онамнинг вафотидан сўнг қалбимда яна тушкунлик пайдо бўлди. Бизга мерос қолган уйда яшамаганим учун уни ижарага бергандим, кейин уни сотмоқчи бўлдим. Ўзимни анчагача ёлғиз ҳис этган бўлсам ҳам, танишларим ва дўстларимнинг давраси-да бу билинмай кетарди. Бир неча аёл танишларим ҳам бўлиб, улар орасида мен ўзимга яқин оладига-ним котиба бўлиб ишларди. Мен учун жуда ажойиб ва меҳрибон бўлган бу аёл тўрт боласи билан ёлғиз қолган эди. Мен истеъфога чиқиб, эски уйимга қайтганимдан кейин у билан телефонда кўп суҳбатлашардим. Уни уйимга таклиф қилишни режалаштириб юганимда унинг турмушга чиқаётганидан ва тўйдан кейин Ирландияда яшашидан хабар топдим...

Эски уйимнинг атрофидаги бобом қурган боғ ни-ҳоятда катта бўлиб, у ерда кўп йиллик дарахтлар, буталар ўсиб ётарди. Болалигимда Пит исмли бир боғбон бўларди ва у боғда кун бўйи ишларди. Сабаби-

ни билмадим-у, негадир у бир оёғини судраб босарди. Гарчанд Пит онамнинг гулзор жўякларини тўғрилаш ҳақидаги таклифларига кулоқ тутмаса-да, онам унга мулоимлик билан муносабатда бўларди. Пит мени ёқтирмасди, чунки унга халал бериб, жиғига тегардим ва масхара қилиб қочардим. Аммо иккимиз ҳам бахтсиз тақдирнинг қурбонлари эдик. Аввал бувамнинг хизматкорлари яшаган хоналарнинг бирида Пит яшарди. Болалигимда бу ерда Шерон Сатлис деган аёл Ненси исмли қизи билан турарди. Унинг эри доктор бўлиб, бир неча йил олдин оламдан ўтганди. Ўшанда у пулсиз ва бошпанасиз қолганди. Кейин отамнинг суғурта офисига ишга кириб уйимизда яшашган. Биринчи марта Ненси кўрганимда, у уч ёки тўрт ёшли қизалоқ эди. Мен унинг онасини миссис Сатлис деб чақирардим, чунки унинг исми ўша пайтларда жуда камёб эди. У кўпинча Ненси биз билан соҳил бўйига олиб борарди ва бизга сузишни ўргатарди. Мен Ненси билан кўп тортшардим, онам эса:

– Ненси ҳали кичкина, сен унга акалик қилишинг керак, – дерди.

Кейинчалик биз яхши чиқишадиган бўлдик. Дарахтдан дарахтга сакраб ўйнаб юрардик. Қишда эса қордан коптокчалар ясаб, кўчадан ўтганларни савалардик. Ҳовли ўртасида катта қорбобо ясаб, сўнг уни бузиб ташлашдан иккимиз ҳам роҳатланардик. Ҳозир унинг юзини аниқ эслай олмайман. Фақатгина чиройли сочлари, рангли қалам билан бўяб қўйилгандек қипқизил яноқлари ҳамон кўз олдимда. Биз у билан расм чизишни яхши кўрардик. Омборхона олдида расм чизиб, бир-биримизга кўрсатардик. Кунларнинг биридан мен чизган расмимни унга кўрсатмоқчи бўлдим, у эса:

– Мен бандман. Бироз кутиб тур, – деди менга орқасини ўгирганча ва бир оздан сўнг: – Сенга ўхшадимми? – дея менга юзланди. У худди қойилмақом иш қилгандек завқланарди. Мен эса унинг юзига қилт этмай қараб турардим. Уйда онамнинг иложи борича мени кўзгуга яқинлаштирмаслигининг, барча кўзгулар менинг бўйим етмайдиган жойга илиб қўйилганининг сабаби шу эканига ишона олмасдим. Ненси кучим борича қаттиқ итариб ташладим-да, югуриб кетдим. Чопиб кетарканман, бунинг кўпол ҳазил эканини исботловчи бирор ойнани ёки кишини топишни хоҳлардим. Жаҳлим чиққанидан тишимни-тишимга қўйиб, фақат Ненсидан ўч олиш ҳақида ўйлардим. Ҳовлимиз томон шаҳд билан югуриб бориб, ҳовли ўртасида ойимга кўзим тушди-да, таққа тўхтадим. Кўнглим тўлиб кетганидан ҳиқиллаб йиғлай бошладим ва ойимга айта олган ягона гапим “Йў...ў..қ, менинг юзим қизил эмас, йў...ў..қ!” бўлди. Менга кўзи тушган ойим қандай қилиб олдимга келганини на мен, на ўзи англай олган бўлса керак. Унинг юзидаги ҳайрат ва тушунмовчилик ортимдан чопиб келган Ненси кўриши билан ғазабга айланди. Лаблари титраб кетди-ю:

– Се..е..ен ёмон қиз э..экансан, – дея йиғлаб юборди. – Бизга яқинлаша кўрма, асло... Ёмон қиз экансан! Сенга инсоний шафқатни ўргатишмаган экан!

Бақир-чақирни эшитган Ненси унинг онаси югуриб келди:

– Ҳа, нима гап, нега бақиряпсиз? – деди ойимга тикилиб.

Ойим чуқур нафас олди ва:

– Мен ҳали бақирганим йўқ. Қизингизга... шу шафқатсиз болангизга уйимизга қайта қадам босмас-

лигини айтяпман. Бировнинг нуқсони устидан кулмаслик кераклиги ўргатилмаган тарбиясиз болани ортиқ кўришни хоҳламайман, унинг тарбиясизлигига сиз айбдорсиз, – деди гўё ичидаги бутун нафратини тўкиб-солаётгандек. Мен эса унинг этагига осилганча:

– Бўлди, ойижон, бўлди!

Аммо унинг аҳволи ёмонлашиб кўзларида ёш қалқир, тинмай титрарди. Ненси унинг онаси эса:

– Эрингизнинг сизга ва болангизга бўлган нафратига биз айбдор эмасмиз. Аламингизни бор гапни айтган боладан олманг. Хоҳласангиз ёрдан беришим мумкин...

– Ба...а...ас! Бўлди қилинг! – дея бошини чангаллади ойим. Шу маҳал қўшни аёл Ненси унинг онасини чақириб қолди. – Кетинг, кўзимдан йўқолинг, – деб бақирарди онам.

Ҳаётимда кескин бурилиш ясаган кўнгилисизликларнинг бари шанба куни бўлиб ўтганди. Душанба куни улар уйимизни бўшатишди. Аммо ўша куни Ненси унинг онасида ҳеч қандай афсусни ҳам, ачиниш ва асабийлашишни ҳам сезиш қийин эди. Шундан сўнг мен Ненси анчагача кўрмадим. Тўғрироғи, ундан шунчалар хафа эдимки, ҳатто уни эслашни ҳам истамасдим. Онам баъзан у ҳақида саволларимга нари-бери, мужмал жавоб бериб қўя қолар, ўзининг ҳам, менинг ҳам, ҳали битмаган ярамизни қайта жароҳатлашни хоҳламасди. Унинг бор фикри-хаёли мени қайсидир мактабга жойлаштириш билан банд бўлиб қолди.

Отамнинг дафн маросимидан бир кун ўтгач, мен ойимдан ресторанга боришни сўрадим. Менинг бу гапим уни роса ҳайратлантирди:

– Мен шу лаънат теккан уйда бир умрга михланиб қўйилганман, деб ўйлардим.

Ўшанда онам биринчи марта мен билан вино ичди, ўзига бутунлай ёт муҳитда унинг руҳи бироз енгил тортганини сезардим. Аммо ўша куни айтган бир гапим онамнинг юрагида бир умрлик дард бўлиб қолганини асло унутмаман:

– Отам менинг ҳақиқий отам эмасди! Шундаймасми?

– Эсингни йиғ! Гапингни ўйлаб гапир! – деди онам кўз остидаги асаб толаларининг титраганини кўрсатиб.

Мен ойимга юзимдаги ва овозимдаги мунгни кўрсатмаган бўлсам-да, юрагимни эзаётган гапларнинг кўпини тўкиб солгандим. Онам ҳам менга Ненси ҳақидаги бир гапни айтди. Айтишича, Ненси онаси билан бизнинг уйдан кетиб алоҳида яшашганида бир нохуш воқеа содир бўлган экан. Куз тонглари унинг бирида онаси уни ювиниш хонасидан қонга беланган ҳолда топиб олади. Кичкина қизалоқ бўлган Ненси ёшлиқ қилиб устара билан юзининг терисини шилиб олган экан. Ўша пайтларда биз томонларга тез ёрдам машинаси келмасди, ҳисоб. Онаси бир амаллаб уни касалхонага олиб борган.

– Энди унинг яноқларида ҳам сеникидек чандиқ бор, – деди ойим чуқур хўрсиниш билан. Мен эса унинг сўзларини гўё нафас олмай эшитардим.

– Ўғил бола бўлганда ҳам майли эди. Лекин қиз болага бундай чандиқ билан юриш азоб, – қўшиб қўйди онам.

– Ҳозир пластик операциялар ривожланиб кетган. Бир иложини қилишгандир, – дедим ўзимни бепарво тутиб.

Онам то ўша пайтгача менга бу ҳақда айтишдан ёки ўзим бирор нарса сўраб қолишимдан қўрқиб юрганини ҳам айтди. Сўхбатимиз охирида Ненсига уйланишимни истаганини эшитиб бироз ажаблангандим...

Бир неча кун олдин боғимиздаги бир эски олма дарахтининг атрофларини тозалаётганимда кўзимга нимадир кириб кетганини сездим. Кўзим шунчалик ачишиб қичишдики, чидай олмадим. Қандай қилиб касалхонага борганим ҳозир ёдимда йўқ. Ўзимга келганимда эса кўзларим боғланган ва шифокорлар бир кун касалхонада қолишим кераклигини айтишди. Кўз тўқималарим жароҳатлангани сабаб икки кўзимга ҳам дори боғлашди. Касалхонадаги бир кеча ниҳоятда нотинч ўтди. Кўзларим боғлангани сабабми, билмадим, худди бутун вужудим қулоққа айлангандек ва энг паст товушни ҳам эшитаётгандек эдим. Айниқса, хонам томон яқинлашаётган оёқ товушни. Бу аёл кишининг қадам босиши, лекин ичимда нимадир бу ҳамшира эмаслигини бот-бот такрорларди.

– Нимагадир ухлай олмаяпсизми? – деган саволдан овоз келаётган томонга ўгирилдим. – Мен сизга сўхбатдош бўлишим мумкин, – давом этди у, мен эса унинг қаердалигини билиш учун қўлларимни ҳавода ҳаракатлантирдим.

– Мен шунчаки, сиз билан гаплашиб ўтирмоқчиман, – деди ёқимли овоз соҳибаси. – Агар сиз хоҳласангиз, албатта. Бу ердаги кўп одамлар кўзлари боғланган ҳолда ётишдан зеркишади.

– Сўхбат мавзусини ўзлари танлашадими ёки сиз? – сўрадим мен.

– Албатта ўзингиз танлайсиз.

– Мен шеърятни севаман.

– Мен унчалик ҳам маҳорат билан ўқий олмайман.

Буни мен аллақачон пайқагандим, чунки бу борада радиоода орттирган тажрибам бор.

– Биз бир ўйинни ҳам ўйнасак бўлади, – деди у ҳамон кўтаринки овозда. – Мен шеърнинг бир ёки икки қаторини ўқийман, сиз эса қолганини топишга уриниб кўрасиз. Келишдикми?! Маъқулми сизга?

– Яхши.

– Қирол турар савлат тўкиб... – дея шеърнинг биринчи қаторини ўқиди ва менинг жавобимни кутарди.

– Қўлда қадаҳ, вино ичиб... – ҳозиржавоблигим уни руҳлантириб юборди ва шеърнинг давомини ўқишга тутинди. Унинг қувноқ кайфияти менга ҳам таъсир қилди ва шу тариқа анчагача мушоира қилдик.

– Жуда ажойиб! Худди радиоагидек. Мен сизни радио орқали тинимсиз эшитиб борардим.

– Наҳотки! Ростданми? – ҳаяжонланиб кетдим тўсатдан.

– Албатта. Бир мен эмас, кўпчилик шундай қиларди.

У шеър ўқишни тўхтатди ва мен томонга яқинлашди:

– Жуда қисқа нафас оляпсиз, – деди у ва юмшоқ қўлларини лабларим устида секин ҳаракатлантирди...

Ўзимга урилаётган иссиқ нафасидан унинг менга қанчалар яқин турганини ҳис этдим.

– Энди мен боришим керак. Аммо бир мисрани айтмоқчиман. “Ҳеч ким йиғламайди сенинг-чун узоқ, Сени соғинаман, қиламан дуо. Ёдинг қолар қалбимда шундоқ...”

– Мен буни олдин эшитмаган эканман, – дедим шеърнинг таъсирида ҳисларимга кўмилганча.

– Ростданми? – деди у. Гарчи унинг юзини кўрмаётган бўлсам-да, унинг кўзларидаги маънони уққан-дек бўлдим.

– Ростдан. Сиз ғолибсиз...

Бу бизнинг биринчи ва охириги сўхбатимиз бўлди. Мен унинг юзини кўрмаган бўлсам-да, ҳамон кўнғироқдек овози қулоғим остида жаранглаб туради.

Кеч куз эди... Уйдаги эски китобларнинг бир қанчасини хайр-аҳсон ташкилотига бериш учун саралаётган эдим. Тўсатдан китоблардан бирининг ичидан сарғайиб кетган қоғозни топиб олдим. Унда қалам билан ёзилган бир шеър бор эди. Буни онам ёзмаганини аниқ биламан, бироқ отам ёзганига ҳам шубҳам бор. Унда ким? Билмадим! Шеърнинг ҳатто сарлавҳаси ҳам йўқ эди. Фақат қоғознинг охирида муаллифнинг номи «Волтер де ла Маре» дея қайд қилинганди. Шеърга кўз югуртирарканман, унда шундай сатрлар бор эди.

Йўқдир ҳеч қандай алам,

Руҳингга бўлай малҳам....

Қара, қуёш чарақлар,

Гуллар юзида ханда...

Аммо шеърнинг охириги сатрларини ўқиганимда бошимдан совуқ тер қуйилгандек, қалбимнинг бир четини кемириб ётган аллақандай номсиз туйғулар ғалаён кўтаргандек бўлди.

Ҳеч ким йиғламайди сенинг-чун узоқ,

Сени соғинаман, қиламан дуо.

Ёдинг қолар қалбимда шундоқ,

Гарчи сен бўласан мендан кўп йироқ.

Ҳа, бу ўша мен охирини тополмаган тўртлик... Ҳа, ўша... Бу шеърни ўқиганимдан сўнг қаттиқ туриб олган қароримни ўзгартиришни ўйлаб қолдим. Уйни сотмайман, деб таъкидладим ўз-ўзимга...

Ишончим комилки, агар мен Ненсини бирор ерда учратиб қолсам, кўчадами, бекатдами, умуман қаерда бўлсада, иккаламиз ҳам юзимиздаги доғдан уялиб, бир-биримизнинг кўзимизга қарай олмаган бўлардик. Наридан бери сўрашиб, ўзимизни шошаётгандек кўрсатиб хайрлашган бўлардик. Балки бошқача ҳам бўлиши мумкин!

Биласизми, инсон ҳаётида шундай воқеалар бўладики, у бутун ҳаётингизни ўзгартириб юборади. Бу шунчаки воқеа эмас, унинг аҳамиятини сиз бир умр яшаб ҳам билмаслигингиз мумкин...

Инглиз тилидан

Мукаррам ОТАМУРОДОВА таржимаси.

АЖИБ ДАМЛАР ЭКАН БОЛАЛИК

Эссе

Онамнинг айтишича, мурғакликда оғриган пайтларим, Зайнаб момо танглайимни пахта билан кўтариб кўярдик. Шунинг учун бўлса керак, пахтага меҳрим болалиқдан бошланган. Тўрт яшар чоғимда, онамнинг гарди рўмолини белимга этакдек боғлаб, отамнинг олдида тушиб пахта терганман. Ўшанда бўйим ғўзалардан паст бўлгани боис, кўпроқ осмонни, оппоқ булутларни кузатардим. Назаримда, улар ҳам менга улкан пахта хирмонларини эслатарди.

Кейинчалик, пешонасига чарм кўзтумор тақилган, бир шохли, серсут сигиримизни Дамариқ бўйидаги ажриқзорларда ўтлатиб юриб ҳам деҳқонлар ишини завқ билан кузатишдан толмаганман. Пахтанинг момиқ толаларини пайпаслаб, унинг қоп- қора чигитларини тишларим билан қисирлатганда роҳатланардим.

Биз – бир гуруҳ қувноқ болалар, хирмончи Ҳазрат бобонинг ҳақорату таҳдидларини назар-писанд қилмай, ўзимизни пахта хирмони бағрига отардик. Унинг тафти, иси кишига ўзгача кайфият бахш этарди. Балки, ўша сабаб, юрагимизнинг қат-қатидан пахта жой олган бўлса, ажабмас...

Пахтазорларни оралаб, дамодам этак бўшатганимизни кўрган Бахши кампирнинг: “Дети – детам, хети – хетам”, – дея эркалатишлари қулоқларим остида ханузгача жаранглаб туради. Бахши кампир, биз теримчи болаларни, гўё ўша пайтлар далаларда пахта териб юрган, терим машиналарига қиёсларди.

Ой тўлишиб чиққан паллада, Зулҳаёт опам бизни оҳиста шивирлаб, ширин уйқудан уйғотарди:

– Пахта теришга борамиз...

Бизнинг бутун фикру зикримиз далалар билан боғланиб кетарди. Гоҳо, кунлик пахта терими нормасини бажаролмай қолсак, ҳисобчимиз Бозор Қодирнинг важоҳатидан кўрқиб, далалар бағрига бекиниш пайида бўлардик...

У КУНЛАРНИ УНУТИШ ОҒИР...

*Болалик далалар бағрида қолди,
 Пахта терар эдик ҳатто қорларда.
 Опа, Бахши кампир қайга йўқолди,
 Ёки пул тегдими пахтакорларга?*

*Хушмўйлов йигитнинг даласи қайда,
 Қамчилаб юрибди кўкка отини.
 Чиқиб уч юз кило пахта терганмиш,
 Шўрлик Жангибойнинг дардманд хотини.*

*“Уйим куйди”, – дея титрар Шариф чол,
 Қулоққа кўндаланг қўйиб ўзини.
 У шундай қилмаса эди эҳтимол,
 Сел олиб кетарди ризку рўзини.*

*Дала дарсхонадек бўлмаган бежиз,
 Бош эгиб юрардик, ниҳолларга қул.
 “Тузнинг ози ҳам туз, кўпи ҳам бу туз,”
 Маҳзун сўз бошларди уста Жумакул.*

*Хирмонлар осмонга бўйлашиб борар,
 Унда тошдан эди балки жонимиз.*

АХТАМҚУЛИ

1964 йилда Сурхондарё вилояти Сарисий туманининг Шотирўд қишлоғида туғилган. Ўзбекистон Миллий университети қошидаги Олий Адабиёт курсида таҳсил олган. “Бодомгинам”, “Қорачиқда асраганимсан”, “Баҳоримдан кечиккан гул”, “Қирқ ғазал” номли шеърлий тўпламлари ҳамда “Ибратли ҳаёт”, “Бахт излаган одам” номли биографик қиссалари ва “Тоғлар ҳам қарийди” китоблар муаллифи. Ўзбекистон Ёзувчилар уюмиси аъзоси.

*Ҳар кун бармоқларни тешиб қон олар,
Сўнеги чаноқларда қолган нонимиз.*

*Опа, у кунларни эслагим келмас,
Пинҳона кўз ёшим оқаверади.
Юракка заррача ҳаловат бермас,
Ҳижронлар дилимни ёқаверади.*

*Яна бир кунимни ўғирлайди тун,
Кўзимни узмайман қора чодирдан.
Нормамни бажармай қочганим учун,
Уялиб юрибман Бозор Қодирдан...*

Ажиб дамлар экан болалик...

Онам куну тун олов билан сирлашишдан толмасди. Назаримда, кўкда кезиб юрган Ой ҳам онамни нон ёпишга ундаётгандек бўларди...

Ой...

*Онам қувлаб адо бўлган нон,
Оқармади қисмат тандири.
Бизлар эса йўлдамиз ҳамон,
Бўйнимизда ҳаёт занжири...*

Онамнинг тандири оқарганини эслаёлмайман, оғзидан аждар каби ловуллаб ўт пуркаётган қоп-қора тандир, онамнинг гулгун кунларини юлиб кетди.

Шўрлик, дунё ташвишларидан ҳориққан пайтлари бир сўзни бизга бот-бот уқтирарди.

– Бир куни пешонанг дунёнинг кўҳна устунига тек-кач, биласан, менинг қанчалар ҳақлигимни...

Дунёнинг ҳам кўҳна устуни бўладими, дея ўйлардим. Йиллар ўтиб борган сари волидамнинг ўша сўзлари нечоғлик ҳикматга лиммо-лим эканлигини англаб етаяпман.

Қишлоғимизнинг чеккасидаги жойлашган боғдаги сархил меваларни негадир ҳеч ким қўриқламасди, у ҳамма учун бирдек эди. Номи ҳам ғалати: Ўғрилар боғи. Эмишки, бир замонлар у ерда беҳисоб бир тўп қароқчилар яшаган экан. Балки, ўшалар ўзларининг қингир ишларини ювиш илинжида бу ерга дарахт кўчатларини ўтқазиб кетишгандир. Яна, ким биларди дейсиз.... Қишлоқ болаларининг қийқириб бе-миннат балхи тут ейиши марҳум ўғриларнинг қилган гуноҳларини бир йўла юваётган бўлса, ажабмас.

Ўшанда мен нега бу қадар пахтазорларга маҳлиё бўлиб қолганлигимнинг моҳиятини ҳанузгача англаёлмайман. Илк бор севган қизимнинг қўлига гулпахта ясаб тутқазганимда, унинг ичида қалбим сирлари қоришиб кетган хат ҳам бор эди...

Менинг энг аянчли, қоронғу куним, боғларни зарҳал япроқларга буркаган зарғалдоқ куз, онамнинг ўлтирган сўрисини хазонларга тўлдирганида келди.

– Оёқларим зирқираб оғрияпти, болам... – дея нолиётган онамизни куз ўзининг хазонлари билан қориштириб кетди...

Ўшанда, бошим дунёнинг кўҳна устунига илк бор тўққиллаб текканини ҳис қилдим.

Болалигим кечган ҳовли бир зумда хувиллаб қолди...

ОНАМНИ СОҒИНДИМ

*Қийшайган тандири қорайди,
Дунё кўз олдимда торайди,
Пандлари коримга ярайди,
Онамни соғиндим, О н а м н и...*

Бўғзимни куйдириб чиққан сатрлар мени чексиз соғинч домига тортади. У пайтлар мен тупроқ билан сирлашиб юрган зироатчи эдим...

Онамни тупроққа қўйгач, орзу-ҳавасдан кўнглим буткул совигандай бўлди. Умр бўйи бизларни деб ташвишларга кўмилиб яшаган у муштипар аёлни йўқотиб қўйгач, дунёдаги энг катта бойлигимдан айрилганимни фаҳмладим. Ўн иккита фарзандни оқ ювиб-оқ тараган онамиз, борлигини фарзанд тарбиясига бағишлаб, ўзини унутиб қўйганди. Онамиз бизлардан бир зайил эзгу мақсадларга эришиш учун яхши ният қилишни талаб қиларди.

Онам ерга тушган бир парча ёзуви бор қоғозни ҳам, гарчи саводи бўлмаса-да, эътибордан четда қолдирмай, бизларга: "...ўқиб кўр-чи, бунда нима ёзилган", – деб ихлос билан узатарди. Мактаб кўрмаган волидамнинг зукколигидан доим ҳайратланганман...

Ҳар гал қабри бошига борсам, қулоқларим остида: – Оёқларим зирқираб оғрияпти, болам... – деган нидо янграётгандек бўлади.

Бугун яна шу ердаман. Баҳор бўлгани учун майсалар ҳам ўзларининг ям-яшил сепини ёзибди. Лолақизғалдоқлар ловуллаб онамнинг юрак доғлари билан қоришиб унгандек эди. Қабр – ҳомиладор она вужудига ўхшайди. Бир пайтлар мен онамнинг қорнида бўлганман, бугун эса онам ер бағрида ётибди. Назаримда бунда бир ҳикмат бордек туюлади. Ўзимча неларнидир илғагандай бўламан.

БУ МАЙСАЛАР УСТИМДАН КУЛДИ

*Мен ким бўлдим дунёда, она,
Бу майсалар устимдан кулди.
Мендан олдин мазорингизга,
Бориб сизни зиёрат қилди.*

*Тушунмай бу дунё ишларин,
Орқасидан қувиб толганман,
Балки ўша сабаб, онажон,
Майсалардан ортда қолганман.*

*Қабристонда қизғалдоқларнинг,
Қанчалар қон бўлганин кўрдим.
Табиатнинг танбеҳларидан,
Қаршингизда хижолат бўлдим.*

*Тупроқ каби беозор онам,
Энди сизни қайдан топаман.
Кўнглим каби ҳувиллаб ётган,
Далаларга қараб чопаман.*

*Топдим барча йўқотганларим,
Ҳамроҳ бўлди менга шухрат-шон.
Аммо сизни қанча изласам,
Тополмайман энди, онажон.*

*Мен ким бўлдим дунёда, она,
Бу майсалар устимдан кулди.
Мендан олдин мазорингизга,
Ўзларини пояндоз қилди.*

Она, дунёнинг ноҳақликлари билан тўқнашган чоғимда, сизнинг ибратли пандларингиз менга ёр бўлади. Сиз, ҳар бир инсоннинг елкасида доимий икки фаришта туради, дердингиз. У фаришталар кишининг қилган ниятлари ижобат бўлиши учун “Омин”, деб турар экан. Шунинг учун ҳам, тилак доим яхши бўлишини бот-бот уқтирардингиз. Биз – болалар у пандларни момоларнинг кўҳна нақли, деб кулардик.

Баҳор қуруқ келган палла, ғўза ниҳолларининг ердан униб чиқиши қийинлашган лаҳзалар, ҳали тонг отмай туриб далалар бағрига сингиб, қоронғу тушганда уйга қайтардик. Сахар пайти хўжалик боғида бир булбул сайраяпти, юракларни тилка-пора этиб куйлаяпти, бағри қон гулларни кўксига босиб куйлаяпти. Наводан дилим яйраб кетди. Булбулнинг овозига маҳлиё бўлдим.

*Гул ишқида ёнган булбул,
сен менга ёнишни ўргат,
Тилларингдан айланайин,
энг ширин хонишни ўргат.*

*Эй сен боғнинг ҳукмдори,
ошиқ дилларнинг сардори,
Менга фақат битта гулнинг
кўнглини олишни ўргат.*

*Наво қилдинг гулни қучиб,
гулдан гулга бординг учиб,
Белларидан олай қучиб,
унга ёлворишни ўргат.*

*Сочиға боғлаб жонимни,
хино қилди дил қонимни,
Балки қийнаб ўлдирмоқчи,
ўлмай соғ қолишни ўргат.*

*Қачон чиқар менинг гулим,
дарддан тўлиб кетди дилим,
Устозим бўлгин булбулим,
энг дардли нолишни ўргат.*

*Ким бўлди деб, Ахтамқули,
лол қолса кўпларнинг тили,
Ўзалардан узр сўраб
Тошканга боришни ўргат.*

Опа, у кунларни унутиш оғир...

Тилагим ижобат бўлди, ғазал кўпларни ҳаяжонлантирди. Елкадаги фаришталар “Омин”, деб турган эканми, ғўзалардан изн сўраб, Тошкентга боришимга имкон топилди... Катта минбарларда, элнинг ичида ҳаяжонланиб шеър ўқиётган чоғимда, дуоғўй онаминг айтган фаришталарию, хўжалик боғида тинимсиз куйлаётган куйчи булбулнинг навоси хаёлимдан кечадди. Ниятни доим яхши қилиш керак экан, деган хаёлга бораман...

Она, онажон, бу ёруғ оламда илм олиш илинжида дунёнинг бир қанча боши берк кўчаларига кириб чиқдим. Улкан билим даргоҳлари менга кучоқ очди. Аммо сизнинг дарсхонангиздек, меҳрли, беминнат даргоҳ, дунёнинг ҳеч бир ғўшасида йўқлигини англадим.

Юртбошимизнинг “Адабиётга эътибор – маънавиятга, келажакка эътибор” рисоласида бежиз:

“Ёзувчилик – бу оддий касб эмас, Худо берган истеъдоддир. Бу касбга ҳеч қаерда ўқитиб, ўргатиб бўлмайди. Ёзувчиликнинг мактаби ҳам, дорилфунуни ҳам битта. У ҳам бўлса ҳаёт ичида, ўз халқи билан ҳамдарду ҳамнафас яшаш, ҳақиқат ва адолатга садоқат билан хизматқилишдир...” дейилмаган.

Тўшақда михланиб ётган онам ҳақида шеър ёзиб боргандим, у киши шеъримни тинглаб, мунгли кўзларини менга тикиб дедилар:

– Шеър эшитган билан, тузалмаяпман-ку, болам?!..

Кейин билсам, мени не-не куйларга солган бу ношуд байтларим, онаминг ҳам дардига малҳам бўлолмаган экан.

*Оқ булутдек тўзилади борган сари,
Қисматимнинг битилмаган дафтарлари,
Бу ҳолатни сезмаганман мен илғари,
Она, сизни бир соғиндим, Она, сизни...*

Шотирўд, менинг барча орзу-армонларимни борлиққа тараннум айлаган она қишлоғим! Унинг сод-

дадил, кўнгли осмон одамларининг ҳар бири менга устозлик қилишган. Дарвозаси кечаю кундуз ланг очик, меҳмон қабул қилишдан завқланадиган Кокил бободан тортиб, қирлар бағрида яланг оёқ юрган омонатбон Девона бобогача ҳамма-ҳаммаси, ҳаётимда ибрат мактаби бўлган.

Она, бугун мен сизнинг кўнгил мактабингиз ҳақида кенгроқ фикр юритишни ният қилдим. Тарбиянинг бошланиши дунёни теран нигоҳ билан кўра билишда, у даргоҳнинг муаллимидадир. Биз – ўн икки фарзанд, қишнинг узун тунлари сандал атрофида ғуж бўлиб “Кўк сигир” ҳақидаги ғаройиб эртакни эшитганимизда, кўқдан хум тўла сут ёғилишини орзу қилиб чиққанимиз сир эмас. Айниқса, сингилларим – Фотима-Зухра туғилган йили қиш қаттиқ келганди. Қисир қолган бир шохли, серсут сигиримизнинг қадри билиниб турган бир пайтда, қишлоғимизга четдан келин бўлиб келган химия ўқитувчиси – Баҳринисо опанинг ҳар куни ярим пақир сутни бепул, беминнат, эгизаклар учун бериб юборгани оғиримизни енгил қилган. Унинг қилган яхшиликларига онамнинг беҳисоб дуолари ёғиларди. Дуоларни Аллоҳ ижобат этди. Ўқитувчимиз ҳам пайти келиб, эгизакларнинг онаси бўлди.

Она, менинг ижодим замирида ётган ғояларнинг барчаси, болалиқдан олган таассуротларим ҳосиласидир. Сизнинг осмондек чексиз бағрингизда улғайиб, дунёни танидим. Ҳарбий хизматда юрган кезларим москвалик бир тилласоч аёл, оилада нечта фарзандсизлар, деб сўраб қолди.

– Биз оилада ўн икки фарзандмиз.

Аммо бу жавобимга шаҳарлик хоним ишонмагандай бўлди.

– Наҳотки, бир аёл ўн иккита фарзандни дунёга келтирган бўлса?! Мен борлигимни Иринага бағишлаганман, иккинчи болага меҳр беришни тасаввур ҳам қилолмайман.

Кулдим. Ажабландим. Кулдим.

Она, сиз ўн иккита фарзандга бирдек меҳр бера олган, дунёдаги энг жасоратли аёлсиз!

Мана, яна ўша юрак-бағримни тилкалаб юборувчи зарғалдоқ куз келди. Куз ҳавоси сизга ёқмагани каби, мен учун ҳам ёқимсиздир. Айни дамда шифохонада ётибман, дардимнинг ҳам тайини йўқ.

У кун қадрдон далаларимни соғиниб, пахта далаларига чиққандим. Пахтазорда кўлимни нимадир чақиб олди. Маҳаллий аҳолининг айтишича, зулмкорнинг исмини сир тутиш керак эмиш. У ердагилар уни “номсиз” дейишаркан. Унинг нишидан сочилган заҳар ҳаловатимни бузди. Етти кун шифохонага қатнадим. Асорати битай деб турганда яна бир “номсиз” “юрагим-

ни чақди”. Таппа йиқилдим, кейин нима бўлганини билмайман. Бугун ўн тўрт кундир, шифохонанинг оппоқ шифтига тикилиб ётибман. Қақраган томирларимга шифокорлар дори томчилатаёпти.

*Кафтимга кўй кафтингни, пахта,
“Номсиз” чақиб олди кўлимни!
Қирқ йил бўлди эгитлар ичра,
Излаяпман сархуш йўлимни.*

*Юрагимни чақди “номсиз”лар,
Ғафлат аро қолдим билмайин.
Дард дилимни тилкалаб борар,
Зўрлигимни писанд қилмайин.*

*Эл бўлмаган бу хумкаллалар,
Бир-бирига етказар зиён.
Кўзларимнинг ёғини ялар,
Оёғимга чирмашган илон.*

*Одамзоднинг қисмати тахир,
Ҳайратингга ҳайрат солади.
Машрабни дор остидан чақир,
Йўқса дунё куйиб қолади.*

*Улуғбекнинг олтин бошига,
“Номсиз”ларнинг номи битилган.
Фарзандининг кўллари билан,
Хуросонда қатл этилган.*

*Тупроғини тарк этди Бобур,
Ихтиёри кетгач ўзидан.
Соғинчлари мисли жавоҳир,
Бўлиб ёғди унинг изидан.*

*Ҳамроҳимиз қувғинди шайтон,
Йиртилмаган кўҳна ниқоби.
Меҳробдаги меҳрсиз “чаён”,
Қодирининг дард изтироби.*

*Бухорийни излар Бухоро,
Астрободда бенаво Ҳазрат...
Мендан кўнгил тиласанг, дунё,
Бардошимни тоғ қилиб ярат!*

Майли, онажон, нима бўлганда ҳам, ҳаммаси хайрли кечди. Пешонам дунёнинг кўҳна устунига иккинчи бор унсиз урилди. Мен ҳам бугун аста-секинлик билан яшашни ўрганияпман...

ОҚ ОВУЛНИНГ ОЗОДАСИ...

Ҳикоя

Тахририят эшигидан киришим билан котиба олдимга югуриб келди.

– Сизга хат бор. Бир йигит ташлаб кетди.

Қизиқ, ким бўлди экан? Нега айнан хат? Телефон қилса ҳам бўларди-ку. Ё бирор дўстим ҳазиллашдимиз? Гоҳо, ҳамсабоқ дўстлар бир-биримизнинг ишхонамизга шу тахлит мактуб йўллаб ҳазиллашиб турамиз. Ҳойнаҳой, қўлимдаги ҳам шундай шўхликлар маҳсули бўлса керак.

Хатни олиб хонамга кирдим. Шошиб кимдан келганини ўқидим. Конверт устига газетамиз номидан бўлак ҳеч нарса ёзилмаган. Очдим. Биринчи навбатда имзога қарадим. Қарадим қотиб қолдим: “Оқ овулнинг Озодаси...” Ҳаётда шундай лаҳзалар бўладики, ўша лаҳза учун бутун ҳаётингни тиксанг арзийди. Яна шундай лаҳзалар бўладики, бутун ҳаётинг ўша лаҳза сабаб издан чиқиб кетади.

Болалик якуни йўқ тушга ўхшайди. Бу олтин дамларда кўнглинг тусаганини қиласан, ҳаёллар қанотида беармон учасан. Биров сени айбламайди. Баъзан йи-

гирма кун олдин юз берган бирор муҳим воқеани тузук-қуруқ эслаёлмайди киши. Аммо йигирма йил аввал содир бўлган ғира-шира ҳодиса ҳамisha хотирасида туради. Нега? Ҳойнаҳой, биз болалиқдан кетсак-да, у биздан айрилишни истамай доимо таъқиб қилиб юради. Гоҳ қувончли, гоҳ ғуссали нимаси биландир ўзини эслатаверади. Ҳаётимизнинг ҳар бўлагига пайдо бўлаверади. Мана, бугун менинг юрагимнинг қай бир четиди беркиниб ётган бир исм тилимга қалқиб чиқди. Оқ овулнинг Озодаси. У бизнинг болалик осмонимиздаги ёруғ юлдуз! Ахир, у илк севги, илк талпиниш, илк изтироб! Айнан шу қиз шарофатидан илк бор уст-бошимизга эътибор берадиган, кўзгуга қараб соч тарайдиган бўлганмиз. Эҳ, Озода! Унутмабсан-да. Бу одамзор дунёда одамлар орасида ҳамон мени эслаб юрганнинг учун раҳмат. Шу кичкинагина мактубинг мени овулга олиб кетди. Оқ овул...

Мўйлаби эндигина сабза ура бошлаган ўспиринлар эдик. Баҳор адоқлаган кунларнинг бирида беш бўйинса тоққа ўтинга чиқдик. Баҳайбат арчаларнинг қуриган шох-шаббаларини йиғиб-териш ашакка ортиб келамиз. Бу аслида тинка қуритар юмуш. Лекин биз болалар ўйинқароқлик билан ҳамма машаққатларни енгамиз. Йўл-йўлакай ҳатто Оқовулга қўниб ўтишга ҳам улгурамиз Оқ овул биз ўтинга борадиган тоғнинг шундоққина биқинида. Кенг, кўм-кўк яйлов. Сон-саноксиз сигирлар ўтлаб юради. Озодалар ҳар баҳорнинг адоқларида су-

Санжар
ТУРСУНОВ

1986 йилда Сурхондарё вилоятининг Сарисий тумани Сангардак қишлоғида туғилган. Ўзбекистон Давлат санъат ва маданият институтининг журналистика бўлимини битирган. Айни пайтда “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетасида хизмат қилмоқда.

рув-суров сигирларни ҳайдаб келишади. Куз кўз очиб мўралай бошлагунга қадар шу ерларда макон тутишади. Озода қорамғизгина, истараси иссиқ, биз тенги қиз. Қуёш баланд тоғ тепасига қўнган пайт овул олдида пайдо бўламан. Хуржунимизда қишлоқ дўконидан олинган помидор бодринг. Озода помидорни шошиб тишлайди. Қип-қизил суви уст-бошига сачрайди. Биз куламмиз. У ҳам жилмаяди. Озоданинг онаси чўнтақларимизни тўлдириб-тўлдириб қурут беради. Бизнинг муродимиз ҳосил бўлиб, раҳмат айта-айта тоққа чиқиб кетамиз. Тоғ бошидан уларнинг ўтови кафтдагидек кўринади. Теварак ям-яшил. Ўн иккита ола-қуроқ ўтов. Ана, ўртадагиси Озодаларники. Қиз қўлида каттакон ойина. Биз томонга тутади. Аҳён-аҳён кўзларимиз илкис ёғдудан қамашиб кетади. Биз ойна акси қаён тушса ўша томонга юғраммиз. Озода буни сезади чоғи, ойина тутмай кўяди. Энди бизлар худди келишгандек болтани жўр бўлиб арчага урамиз. Бир... Икки... Уч. Зарблар акс- садоси худди “О-зо-да” дегандек бўлади. Озода сезади ва яна ойнани қўлига олади. Шундай ўйинлар билан қуёш ботганда пастга бир эшак ўтинни ортиб тушамиз. Озода олдимизга югуриб чиқади. Овулда нундан бошқа яна ўндан ортиқ, ёшлари биздан катта қизлар бор эди. Улар бизни менсимас, “миттилар” дейишарди. Опаларининг атамасидан уялгандек, Озода нигоҳлари билан биздан узр сўрарди. Яна чўнтақларимизни қурутга тўлдириб уйга қайтамиз. Йўлда уруш-жанжал бошланади: “Озода мени яхши кўради.” Шу сўз барчамизни кучли, ўтда ёнмас, сувда чўкмас қилиб қўяди.

Орадан уч кун ўтиб яна ўтинга чиқдик. Чунки мактабга боргандик. Ўша ҳар доимги вақтда овулда пайдо бўлдик. Ёши катта қизлар сигирларни соғар, эркаклар бузоқларнинг арқонидан тортқилаб қизларга нималардир деб турарди. Бизни биринчи бўлиб овул итлари пайқади. Дараларни бошига кўтариб ҳура кетишди.

Озода катта тошнинг устида, биздан юзини ўгириб ўтирарди. Эшакларимизни халалаб у томон юрдик. У ўрнидан туриб ўтов ичига кириб кетди. Биз нима қиларимизни билмай қотиб қолавердик. Сут соғаётган опалар хондон отиб кулишди. Ёнидаги йигитлар ҳам жўр бўлишди. Биз... карахт эдик. На кетамиз, на эшакдан тушамиз. Бир маҳал ўтовдан Озоданинг онаси чиқиб келди. Барчамиз салом бердик. У алик олиб биз билан сўрашди.

– Нега кўринмай кетдинглар? Озода ичкиб қолдику, – деди жилмайганича.

– Эна, унақа деманг – деб ичкаридан Озода пиқилаб йиғлаб чиқди. – Мен буларни ёмон кўраман. Айтинг, энди ҳеч қачон келишмасин.

– Ҳай-ҳай, уят бўлади-я, қизим. Меҳмонни ҳам қувадиларми? – деб онаси Озодани бағрига босди. Сўнг бизга юзланиб кулди. – Хафа бўлманглар, шўрлик неча кундан бери, бир этак қурут олиб сизларни пойлайди. Ким ўтса, югуриб тош устига чиқади. Шунга аразлаган. Қани болаларим, ичкарига киринглар.

Шу пайт бўсағада бир қоп-қора йигит пайдо бўлди. Уни биринчи кўришимиз эди. У бизларга ётсираб қараб турарди.

– Аброр, акаларингнинг эшагини боғласанг-чи, – деди Озоданинг онаси, сўнг яна бизга юзланди, – Аброр кеча келди. Ҳали сизларни танимайди. Шунга уялиб турибди. Ўзи яхши бола. Сизлар кираверинглар.

– Ҳозир, холажон, бир жўраммиз етиб келсин. Унинг эшаги чарчаб қолди. Ана, кўринди, – деди дўстим Олим. Ногоҳ Озода югуриб тош устига чиқди-да, ортда қолган жўраммиз томон ишоралар қилди, ҳойнаҳой,

тезроқ кел, демоқчи бўлди. Жўраммиз эшагини ўз ҳолича ҳайдаб, ортидан аранг пиёда келарди. Биз у етиб келгунча кутиб турдик. Сўнг ҳаммамиз ўтовга кирдик. Дастурхон ёзилган экан. Бир косадан иссиққина сут ичдик. Кейин катта карсонда қаймоқ келтирилди. Роса маза қилдик. Айтганча, биз ҳам қуруқ қўл билан борганиммиз йўқ. Хуржунимиздаги мева-чева, сабзавотлардан тортиқ қилдик. Хуллас, Озода билан ярашдик. У бизни кечирди. Ташқарига чиққаниммизда Озода дабдурустан Қайнарга танбех берди.

– Нега доим орқада қолиб юрасан? Отанга айт, сенга бошқа зўр эшак олиб берсин.

Табиатан камгап бу ўртоғимиз қулоғигача қизариб кетди. Нима дейишини билмай эшагини бир калтак урди. Онаси Озодага қараб “тилингни кесаман” дегандай ишора қилди. Озода ҳамон Қайнарнинг ортидан алланечук қараб турарди. Биз ўтовдан йироқлашдик. Ҳалиги Аброр бизни анча ергача совуққон кузатиб кўйди. Биз ўша куни ўз ақлимизга яраша нималарнидир тушунгандек бўлдик. Озода Қайнарни ёмон кўради. Ҳа, бўлмаса эшагининг устидан кулармиди? Демак, Қайнар ўйиндан чиқди. Ҳа, биз шундай қарорга келдик, кимнинг эшаги зўр бўлса Озода ўшани яхши кўради. Не бахтки менинг эшагим барчасининг эшагидан кучли ва чопқир эди. Демак, Озода меники! Болалар нима дейишларини билмай қолди. Биз келишиб олдик. Озода! Сен меникисан! Фақат меники...

Орадан бир ойлар вақт ўтди. Бу орада барча бўйинсаларим ўзлари истамаса-да, Озодадан умид узган бўлишди. Овулга яқинлашган пайтимиз мен мағрур тарзда олдга ўтардим, ўтовга ҳам биринчи кирардим. Сут улашиш ҳам мендан бошланарди. Ҳатто, Озода тутган ойна ёғдуси қаёққа тушса, болалар мени ўша томонга йўллашарди. Хуллас, дориломон кунларимиз шундай ўтарди. Бора-бора болалар иккиланиб қолишди: “Озода сени севмайди. Бирор марта овлқда гаплашганларингни кўрмадик.”

Албатта, бу эътирозда жон бор эди. Бу камчилик мени ҳам анчадан бери қийнаб келардики, буни бировга айтолмай ўртанардим. Рост, у бирор марта ҳам кўнгил мойиллиги ҳақида менга ишора бермаганди-да. Ҳеч бўлмаса, Қайнарга айтганидек, бошқа эшак ол, демаган. Йўқ, у менга бир оғиз ҳам гапирган эмас. Буни ўзим ҳам сезардим. Барибир худбинликми ёки манманликми, шунга ўхшаш бир туйғу менинг паст келишимга бўйин бермасди. У меники. Тамом. Ҳа, у мени севади. Фақат айтишга уялади. Ўз-ўзимни шундай ишонтирардим. Лекин жўраларимни қуруқ гап билан ишонтириш қийин. Демак, қандайдир чора-тадбир қилишим керак. Шундагина барчасининг уни ўчади. Шу хаёллар билан юрган кунларимнинг бирида Олим шундоғам ёниб турган оловга мой сепди.

– Қачон исботлайсан? Бўл энди. Қани кўрайлик-чи?

– Шу бугун ярим кечаси овулга кетамиз. Тун ярмидан ўтганда мен ўтовга кирарман. Ва Озода билан чиқаман. Ўша катта тошнинг устида ўтираммиз. Шу етадимми?

– Етади.

Олим ҳамма болаларни кечаси ўтинга кетишга кўндирди. Биз гапни бир жойга қўйиб, кеч соат ўнда қишлоқдан чиқиб кетдик. Аммо Қайнар негадир боришни истамади. Эшагим тунда юролмади, деб баҳона қилгандай бўлди. Уни ва албатта эшагини беармон сўка-сўка йўлга чиқдик. Овулдан бир тепа

берида тўхтадик. Эшакларни боғладик. Пиёда борамиз. Эшакни сезиб қолиши мумкин. Мен йўлбошчи. Қанчалик ўзимни шер билмай барибир қалтирардим. Ич-ичимдан бу ишим яхши эмаслигини билиб турсамда, барибир ўртоқларим олдида ўзимни оқлашим, Озода меники эканлигини исботлашим керак эди. Ана, овул. Ўтовлар денгизда турган кемалардек оқариб-бўзариб кўзга ташланади. Бир зум барчамиз тикилиб қолдик. Барча уйкуда. Қизиқ, ҳатто, итларнинг саси чиқмасди. Илдамладик. Кичкина жилға ёнида тўхтадик. Дарёдан ўтсак бўлди. Овулга қадам босамиз. Тўхтадим. Олим, юрмайсанми, дегандек биқинимга туртди. Тумшуғига бир туширмоқчи, ҳаммасига қўл силтаб кетмоқчи бўлдим... лекин... Озоданинг қўлдан кетишини ўйлаб ноилож, тишимни тишимга босиб қадам босдим. Юрагим қалтираб кетди. Мана тош. Шунинг устига Озода ўтирарди. Биз тош ортига беркиндик. Паналаб турибмиз. Тун осуда. Сукунат. Фақат ҳашоратлар чириллаши дашт бўйлаб таралади. Олим яна туртди. Бўйнимга биров арқон солгандек олдинга интилдим. Икки қадам босдим. Ортга қарадим. Жўраларим тошнинг панасида барчасининг кўзи менга тикилганча, нафас олмай кузатиб туришарди. Яна икки қадам босдим. Мана, Озоданинг ўтови. Бир томони сал очилган. Шамол кириши учун шундай қилган бўлса керак. Мўраладим. Ҳеч кимни кўриб бўлмайди. Қараб туравердим. Кўзим қоронғуликка ўрганди. Бир маҳал қулоғим остида кимнингдир нафас олиши эшитилди. Юрагим товонимга тушиб кетди. Қарадим... ит экан. Мени искаб турарди. Кўзидан кўзимни узмадим. Таниди шекилли, нари кетди. Ўзимни қўлга олиб яна ичкарига қарадим. Аста-секин қайси бири Озода эканлигини билиб олдим. Ичкарига кирдим. Энди... Бутун вужудим музлаб қолган, нима иш қилаётганимни идрок қила олмасдим. Миямда фақат бир хаёл ўрнашиб олганди. Озодани уйғотиб, ташқарига олиб чиқаман. Тош устига борса бўлди. Бир лаҳзагина... Мен барчани енган бўлардим. Ғолибга айланардим. Қаҳрамонга айланардим... Озоданинг қошига бордим. У туш кўраётган бўлса керак, қулгичлари ўйнаб турарди. Тикилиб қолдим. Қорагина, қорамағизгина қизалоқ, жуда- жуда чиройли! Ёнбошига ағдарилди. Бақариб юборишимга сал қолди. Қўлимни сочига олиб бордим. Силадим. У ҳеч нарсани сезмади. Юзига қўлимни тегиздим. У бир нимани сезгандек, қоши чимирилди ва бақариб юборди. Худди шу лаҳзада мен ҳам дод деб юбордим. Билмадим, нима учун. Қочдим. Шошганимдан кимнидир босиб кетдим. "Ваҳ" этган овоз эшитилди. Овулда шовқин бошланди. Ит изимдан қувиб кетди. Қочяпман. Осмонга ўқ узилди. Бутун овул оёққа қалққан эди. Кетяпман. Ортимдан одамлар югуриб келяпти. Кучук... бунча қувмаса бу. Нимагадир қоқилиб йиқилдим. Қолгани эсимда йўқ...

Кўзимни очганимда аппақачон қуёш чиқиб кетганди. Утовда ётибман. Бошим оқ латта билан танғиб боғланган. Оёқ томонимда Озоданинг отаси. Бош томонимда жўраларим. Тамом. Энди ҳаммамизни итдай отиб ташлайди. Озода кўринмасди. Аброрга ҳам кўзим тушмади. Сездим, кеча мени айнан ўша тутиб олган. Онаси ўтовнинг бир бурчагида бир нуқтага тикилганича жим турибди. Ўзимга келганимни кўрган отаси

ташқарига чиқиб кетди. Ҳеч қанча вақт ўтмай қайтиб келди. Қўлида коса. Қатиқ. Менга тутқазди. Олдим. Шу пайт коса ичига бир сиқим қоракуя солди.

– Оппоқ эди-я. Ҳа, энди қора бўлди. Сенга топшириқ, қатиқни ўз ҳолига келтир!

Қўлимда коса, нима қиларимни билмай қотиб туравердим. Ўрнимдан турдим-у, ташқарига отилдим. Югуриб кетдим. Бошим лўқилларди. Қўлимда қора қатиқ тўла коса. Югуриб кетаяпман. Нега? Қаёққа кетаяпман, бунга ўзим ҳам билмасдим. Лекин югураяпман. Кетаяпман...

Озода! Мени кечир. Мана, бугун хатинг қўлимда туриб шуни тушундимки, ўшанда дунёдаги энг разил одам бўлган эканман. Сени унутганим йўқ. Фақат эслашдан кўрқардим. Хаёлимга келсанг, отанг менга тутқазган қопқора қатиқ кўзимга қадалиб қолаверади. Билдим, сени ўша тонгда Аброрга кўшиб шаҳарга жўнатишган экан. Мен сени бошқа кўрмадим. Сени излашни, топишни қанча хоҳлаган бўлсам, шунча кўрқдим. Ўзинг биласан. Менинг нима мақсадда кирганимни, кейин бўлса ҳам, ҳарнечук эшитгансан. Олим айтиб берган. Барибир... яхши иш бўлмаганди. Тўғри, бу воқеадан кейин сизлар ўша яйловга бошқа кўчиб бормадингиз. У ерлар қайсидир фермернинг мулкига айланди. Мен ҳам ўша йили пойтахтдаги лицейга кетдим.

Хонамдан чиқувдим ҳамки, котиба жилмайди.

– Ким у Озода?

Индамдам. Ташқарига чиқдим. Тахририят эшиги олдида бир йигит турган экан. Бу Аброр. Ўша, бир кўришдан танидим. Назаримда, Озода шунга теккан. Ўн қадамлар сўзсиз кетдик.

– Икки йил олдин овулга боргандим. Томоша учун. Овулнинг файзи қолмабди, – у шундай деб бироз жимиб қолди. – Озода менга ҳам тегмади. Уни азалдан яхши кўрардим. У... биласизми, кимни яхши кўрарди? Қайнарни!

Илкис бошимни кўтардим. Ҳозироқ бошимга осмон қулайдигандек беихтиёр кўзларимни юмиб олдим. Бутун баданим бўйлаб чақмоқ чақилди.

– Ҳа, менга бунга ўзи айтди. Мен шунча гапни билад туриб, унга уйланишга ҳаракат қилдим. Биласиз, бу пайтда Қайнар оғир касал эди. Лекин то сўнги нафасигача Озода ундан кўнгил узмади. Унинг Қайнарнинг қабри бошида йиғлаганини эсласам, ҳамон дунё кўзимга тор кўринади. Қайнар яхши йигит эди. Афсус, умри қисқа экан... Озода бир чўпон йигитга тегиб кетди.

Аброр қисқагина хайрлашиб, қўлимни қаттиқ сиқди-да, мендан узоқлашди. Мен-чи?! Мен йўл ўртасида, чорраҳада қайси томонга юришни билмай туравердим. Туравердим. Нега? Нега? Қайнар вафот этганида, онаси "бечорагинам" деб йиғлаганди. Йўқ, Қайнар бечора эмас экан. Ҳа, у гарчи жуда эрта вафот этган бўлса-да, дунёдаги энг чиройли қизнинг юрагида мангу яшамокда. Зеро, севилган одам бечора бўлмайди... Озода ҳаммаша эшаги ортда қоладиган Қайнарни севар экан! Нега биз шуни тушунмадик? Ахир у ҳам қадрдон жўрамиз эди-ку. Қайнар, эшитяпсанми? Озода сени яхши кўраркан? Ҳа, сени...

Мен... Бўлди, бошқа гап йўқ...

РУҲИЙ ИЗТИРОБЛАР ТАЛҚИНИ

Улуғ ёзувчи Одил Ёқубов ўзбек романчилигининг тараққиётига сезиларли ҳисса қўшган ижодкорлардан биридир. Айниқса, тарихий романлари билан ўтмиш воқелигини, ўша давр ҳаётини, тарихий шахслар сиймосини асосли тасвирлаган. Шу жиҳатдан Абу Райҳон Беруний, Ибн Сино, Мирзо Улуғбек каби тарихий шахслар образи характерлидир. “Улуғбек хазинаси” романининг бош қаҳрамонларига реал тарихий шахсларни олар экан, уларнинг хилма-хил зиддиятларида нутқнинг диалог шаклидан, руҳий кечинмалар, ўз ботинидаги зиддиятларда эса ички монологлардан унумли фойдаланади. Шунинг учун бу асарда тил характерга, характер эса тилга ўтади. Бундай диалектик қонуният романдаги диалог ва монологларда, персонажларнинг ўзаро тўқнашувларида янада яққолроқ кўзга ташланади.

Мирзо Улуғбек даврида илм-фан, санъат юксак даражага кўтарилди. Аммо тахт учун курашлар аста-секин авж ола бошлади. Мирзо Улуғбек ижтимоий муҳитни ўзгартириш учун тинимсиз кураш олиб борди, оддий халқнинг ҳаётини яхшилашга интилди. Бу ҳолат куйидаги парчада ҳам ёрқин бўёқларда тасвирланади:

«Ё тавба! Бу тожу тахтда не сеҳр, не сир-асрор бор эканким, унга ўлтирган ҳар бир кимса дарҳол ўзгаради? Одамийликни, умр бебақо бир фақир ҳақир эканини дарҳол унутади? Бу тожу тахт, бу салтанат ҳеч бир кимсага вафо қилмаслигини ёдидан чиқаради? Наинки шаҳзода, бу тахт ҳаттоким амирул муслимин аталмиш Амир Темурга ҳам вафо қилмаганини тушунмайди?»

Тарихий манбалар ҳам Мирзо Улуғбекнинг халққа бўлган муносабатини, Мовароуннаҳр фаровонлиги учун фидоийлигини исботлайди. Романда эса, худди шу ижтимоий муҳитдаги зиддиятлар бадиий ифодасини топади. Бу йўлда ўз пуштикамаридан бўлган фарзандига қарши боришга мажбур бўлади: «Водариф! Мовароуннаҳр тахтига бу мутаассиб ўлтирса салтанатнинг ҳоли не кечадиги? Илм аҳлининг бошига не андух, не кулфатлар тушади? Улардан бурун кўзи қонга тўлган бу нобакорнинг ўз тақдири не бўлади? Ақл-идрок ўрнига қилич бирла иш тутган қайси мустабид ҳокимнинг тақдири яхши бўлибдурки, бул нодоннинг тақдири яхши бўлсин?».

Ўз даврининг буюк мутафаккири олам сирларини аниқлашга интилган Мирзо Улуғбек, ўз фарзандининг қалб оламини англамайдими? Йўқ, у жуда яхши ҳис этади ва англайди, аммо ўша муҳит Абдуллатифдек фарзандини отасига қарши курашга имкон яратади. Абдуллатифнинг асосий мақсади тожу тахтни эгаллашдан иборат эди. Мирзо Улуғбек шоҳликдан воз кечиши мумкинлигини ҳис этар, аммо тахт тепасига ўз манфаатини

кўзловчи шахслар келишидан изтироб чекарди. Тарихий шароит мураккаб зиддиятларни юзага чиқармоқда эди. Мирзо Улуғбек атрофидаги яқин беклар ҳам Абдуллатифни зимдан қўллаб-қувватларди. Мирзо Улуғбекнинг кечинмаларидаги изтироблар орқали муҳитнинг зиддиятли курашлари ифодасини топади. У шоҳлик салтанатидаги ҳукмронликдан эмас, аксинча, қарама-қарши кучларнинг кураши авж олиб бораётганлигидан, яна ўзаро курашлар, ғолибу мағлубликлардан, фарзандига қилич кўтаришдан руҳан азобланади. Улуғбек Мирзо руҳий қийноқлар исканжасида қолган эди. Ахир қирқ йилга яқин адолат, ҳақиқат ва илм-санъатнинг ривожини учун курашган бўлса-да, аммо бу кун шоҳлик, олимпик, яъни икки қутбнинг бир қалбда мужассамлашгани ва уларнинг зиддиятга келиши ҳам бежиз эмас эди. Халқнинг эса шоҳлик салтанатидан, низолардан озорланиши тарихий воқеалар асосида талқин этилади. Халқнинг аянчли қисмати Мирзо Улуғбекка тинчлик бермасди. Бу эса психологик воситалардан бири хотира орқали қаҳрамон руҳиятидаги конфликтларда ёрқин лавҳалар орқали акс этади: «Не қилай? Бу аёвсиз шаҳзода қабринга сажда қилмоққа ҳам ижозат бермади. Ўзинг афв этгайсен, жаннатмакон! ...ўзинг сабр ато қилгайсен, Раббано! Наҳот энди у чиндан ҳам бу сокин

Азмидин
НОСИРОВ

1969 йилда Самарқанд вилоятининг Каттақўрғон туманидаги Андоқ қишлоғида туғилган. 1993 йилда СамДУнинг ўзбек филологияси факультетини тамомлаган. Ҳозирги кунда СамДУда талабаларга адабиётшуносликдан сабоқ бермоқда. Кўплаб адбий, илмий ва маърифий мақолалар муаллифи.

кўчалардан юрмаса? Ўзи бунёд этган, чорак аср мударислик қилган, энг масъуд дамлари ўтган бу мадрасаи муаззамни қайта кўрмаса?».

Тарихий воқелик ва ижтимоий ҳаётдаги зиддиятлар шу асосда ёритилади. Улуғбек яшаб ижод этган тарихий шароит қаҳрамон кечинмалари орқали шахс, жамият ўртасидаги боғлиқликни эпик тасвирида намоён қилади. Қирқ йилга яқин ҳукмронлик даврида муруватли фуқаропарвар подшоҳ бўлишга интилди, бутун иқтидори, бор салоҳиятини темурийлар давлатининг ривожи, эл-улус осойишталигига сарф қилди. Аммо ҳаётнинг шафқатсиз қарама-қаршиликлари кексайган чоғида қўлига қилч олишга мажбур этди. Адибнинг «қаҳрамоннинг ўтмиш биографиясига қайтувчи усул» орқали тарихий воқеаларни эмас, қаҳрамон кечинмаларидаги руҳий конфликтларни ҳам чуқурроқ, таҳлил этганлигини кузатамиз.

Асарда тожу тахт курашлари эмас, ота ва ўғил ўртасидаги зиддиятлар, адолат ва адолатсизлик, ҳақ ва ҳақсизликлар ҳам жиддий ифодасини топган. Чунки у инсон шаклланишида муҳит рол ўйнайди. Шахс характерига ўз таъсирини кўрсатади. Бу жиҳатдан ўрта асрларда ёрқин юлдуз бўлиб порлаган Мирзо Улуғбек ҳаётининг сўнги дамларида, унинг нодир илм хазиналаридан, битган асарлари-ю, суюкли шогирдларидан, расадхонаси-ю, буюк темурийлар пайтахт этган Самарқанддан бенаиб бўлиш арафасида ўғли Абдуллатиф билан қилган куйидаги диалогга эътибор қаратайлик:

“...Менга ҳеч нарса керак эмас. Бу тожу тахт, салтанат, шон-шухрат бари ўзингга буюрғай! Отангга ёлғиз расадхонани инъом этсанг бас! Бир бурда нон, бир қумғон совуқ сув бўлса етар. Азим қолган умримни “Зижи Кўрагоний”ни тугатиб, мутолаа билан кун кечирмоқдур!..

Шаҳзода кескин бурилиб қаради. Сийрак мўйловининг учлари дикрайиб, лаблари титраб:

– Тагин расадхона! Тагин “Зижи Кўрагоний”, – деди бўғилиб. Мударрис дасторини ўраган барча муртадларни қанотингиз остига олиб, дин пешволарини оёқ ости қилмишсиз! Бул учун ҳақ таолонинг қаҳрига, пайғамбар алайҳиссаломнинг қарғишига учраб, тахту тождан, салтанатдан айрилмишсиз. Аммо истиффор айтмоқни тиламай, тавба-тазарру қилмоқни истамай, тагин расадхонани ўйлайдурсиз!..”

Ота ва ноқобил фарзанд ўртасидаги бу диалог икки хил характернинг ички моҳиятини кўрсатишга хизмат қилади. Диалог билан танишган китобхон Улуғбек билан Абдуллатифни ота-бола бўлса-да, бир-бирига зид икки олам деб тасаввур қилади. Мирзо Улуғбек ота сифатида фарзанди Абдуллатифга ачинади, куйинади ва ўғлига оталик меҳри жўшиб, насиҳат қилмоқчи бўлади. Лекин фарзанд Абдуллатиф буни, отанинг беғараз ниятини тўғри қабул қилмайди.

Соҳибқирон Амир Темурнинг суюкли набираси, бутун умри эъзозда ўтган, буюк аллома Мирзо Улуғбек “бир бурда нон, бир қумғон совуқ сувга” рози бўлиб, қолган умрини илмга, асарларни тугатишга сарфламоқчи бўлганида ноқобил ўғил отасининг бу олийжаноб, пок ниятини ўзича масхара қилади. Ота илм-фандан, расадхонадан гап очса, очкўз фарзанд бобоси Амир Темур тиллаларининг яширинган жойини отадан дағдаға билан сўрашга журъат этади.

Бу ўринда Улуғбекнинг ўзига хос оталик бурчи, фарзандига айтмоқчи бўлган насиҳатлари, илм йўлидаги

заҳматкашлиги унинг донишманд кексаларга хос куйидаги нутқи орқали намоён бўлганлигини алоҳида таъкидлашни истардик:

“– Бу суҳбатдан ёлғиз муддаом – оталик насиҳатимни бермоқ эди. Таассуфлар бўлғайким, сенга падар насиҳати эмас, олтин керак экан!.. – Шаҳзода гапини бўлмоқчи эканини кўрган Мирзо Улуғбек кескин қўл силтаб: “Тўхта!” деб буюрди. – Ота сўзи амри вожиб, деб билурсенми, йўқми – ихтиёр сенда. Ва лекин сўнги насиҳатимни эшит, хоҳла ўз падарингни қатл эт, хоҳла Мовароуннахр сарҳадидан ҳайдаб, дарбадар қил – боз ихтиёр сендадур. Лекин ёлғиз тилагим: илм йўлида отанг қилган ишларга, унинг шогирд ва устодларига тегмагайсен. Тегсанг... ота қарғишига учраб тоабад бадном бўлурсен!.. Ота рози – Худо рози, ёдингда бўлсин: ал қасос-ул миналҳақ! Ҳеч бир ёмонлик интиқомсиз қолмасдур! Сенга айтадурғон бошқа сўзим йўқ! Чақир ясовулингни!”

Кўринадики, бу диалогнинг охири Мирзо Улуғбекнинг монологик нутқига айланиб кетгандек туюлади. Улуғбек ўзи билан ўзи гаплашгандек, юрагини кемираётган зардали сўзларни нобакор ўғлига тўкиб ташлайди. Фарзандига амримни, насиҳатимни эшит, деб даъват қилади. Айни вақтда тахтга ўтирган шаҳзода ўғлининг мавқеига мос ҳолда “боз ихтиёр сендадур”, дейди. Бу ўринда аламзада отанинг дил сўзларини ўғлига айтишдан бошқа илинжи қолмаган эди. Бу ҳолат эса юқорида келтирилган диалогда ўз ўрнида берилган, яъни Мирзо Улуғбек нутқи таркибида “ота қарғишига учраб тоабад бадном бўлурсен”, “ота рози – Худо рози”, “ҳеч бир ёмонлик интиқомсиз қолмас”, “ал қасос-ул миналҳақ” каби афоризмларнинг берилиши улуғ аллома Улуғбек характерини типиклаштиришга хизмат қилади. Чунки ҳеч бир ота ўз жигарбанди, фарзандига ёмонликни раво кўрмайди, уни ноҳақ қарғамайди. Лекин Абдуллатиф тоифасидаги фарзандлар ўз отасининг илмини, устозлари-ю шогирдларини оёқ-ости қилар экан, бу нобакор фарзандларнинг қилмишлари интиқомсиз қолмаслиги ота билан ўғил ўртасидаги диалогда реал аксини топган. Реал ва типиклашган ота ва ўғил образларининг руҳий ҳолатларини шундайгина кўрсатиб қўя қолмай, балки диалоглар воситасида, шиддатли тортишувлар асосида кўрсатишга интилади. Бу романдан олинган қайси бир диалогнинг жумласига эътибор берманг, улар асар ғоясини очишга, персонажларнинг характеридаги типиклик хусусиятларини тўлиқ гавдалантиришга бўйсундирилган. Ёзувчининг бу тарихий романида диалогларга жуда кўп ўрин берилганлигини алоҳида таъкидлаш зарур.

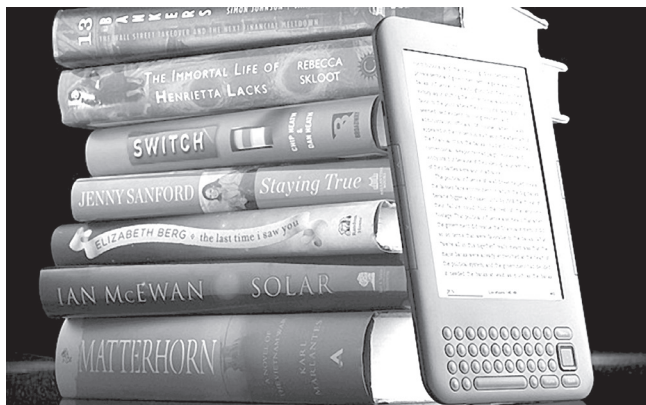
Адабиётшунос Й. Солижонов бадий асардаги диалог ва монологлар ҳақида сўз юритиб шундай ёзади: «Ёзувчи ўз қаҳрамонини яратар экан, унга маълум маънода муносабат билдиради: уни ё ёқлайди, ёки инкор қилади, учинчи йўл йўқ! Бундай муносабат автор нутқи орқали қаҳрамон портретини яратишда, унинг хатти-ҳаракатларини тасвирлашда, ён-атрофдаги нарса-буюмларни ифодалашда, руҳий дунёсини таҳлил этишда кўринади».

Шуниси муҳимки, асарда фақат Мирзо Улуғбек, Абуллатиф, Али Қушчи каби тарихий шахсларгина эмас, Салоҳиддин заргар, Қаландар Қарноқий сингари тўқима образлар руҳиятини ёритишда диалог ва монологлар ҳам етакчи услубий восита бўлиб хизмат қилган.

ИНТЕРНЕТНИНГ ОМАДИ ЧОПМОҚДА

Дунёдаги энг катта китоб сотувчи компания – “Amazon”нинг хабар беришича, ҳозирда дунёда бестселлер бўлган китобларнинг 25 фоизи ҳали нашриётлар томонидан чоп этилмасдан туриб муаллифлар бевосита интернетга жойлаган асарлардир. Компания раҳбарларининг таъкидлашича, муаллифларнинг ўзи интернетда эълон қилган китоблар йилдан-йилга кўпайиб, муваффақиятга эришмоқда.

Интернетда машҳур бўлган китобларнинг муаллифлари билан катта нашриётлар шартнома тузиб, асарларнинг босма вариантини ҳам чоп этмоқдалар. Британия университети профессори Пол Рикингтон “Pan Macmillan” нашриёти билан “Amazon”га жойланган икки романини 150 000 нусхада чоп этиш юзасидан шартнома имзолади. 19 ёшли талаба Бет Рикс “Random House” нашриёти билан интернетда эълон қилинган асарининг босма нусхасини чоп этиш бўйича шартнома тузди.

Интернетда эълон қилинаётган асарларнинг мазмун-мундарижаси ҳақида хавотирлар ҳам мавжуд. Лекин асарга асл баҳони ўқувчилар бермоқдалар.

МУРАКАМИ БАЛОГА ҚОЛДИ

Agence “France-Presse” ахборот агентлигининг хабар беришича, Хоккайдо губернаторлигининг Накатомбецу шаҳри кенгаши машҳур япон ёзувчиси Харуки Муракаמידан маҳаллий аҳолининг феъл-атвори ҳақида ишончсиз маълумот бергани учун қаттиқ хафа бўлган. Япониянинг машҳур “Bungeishunju” журналида чоп этилган 24 саҳифалик ҳикоянинг маълум

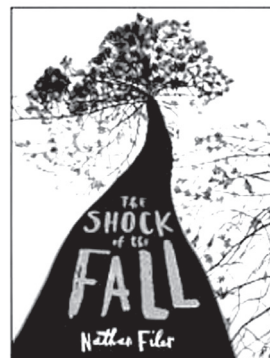

воқеалари ушбу шаҳарда юз бериб, эпизодлардан бирида бош қаҳрамон ўз сигаретини ойнадан улоқтиради. Буни кўрган ҳайдовчи: “Афтидан, Накатомбецуда ҳамма шундай қилса керак”, дейди. Айнан шу қатор 2000 киши яшайдиган шаҳар аҳолисининг жиғига теккан.

65 ёшли Харуки Мураками 13 та роман, бир қанча ҳикоя ва эсселар ёзган. У жаҳондаги энг машҳур замонавий ёзувчилардан бўлиб, асарлари 40 дан ортиқ тилга таржима қилинган.

ШИЗОФРЕНИК ҲАҚИДАГИ РОМАН

Reuters ахборот агентлигининг ёзишича, “Costa адабий мукофотининг “Йил китоби” номинациясида руҳий касалликлар шифохонаси собиқ хизматчиси

Натан Файлернинг “Тушқунлик шоки” (“The Shock of the Fall”) романи голибликни қўлга киритди. Романнинг бош қаҳрамони шизофреник бўлиб, муаллиф

унинг рухий ҳолатини маҳорат билан тасвирлаган. Тақризчиларнинг таъкидлашича, Файлернинг узоқ йиллар рухий касаллар билан ишлагани деталларни ҳаққоний тасвирлашига имкон берган ва роман муваффақиятини таъминлаган.

“Costa” мукофоти ҳар йили Буюк Британия ва Ирландиялик муаллифларга 5 номинация (энг яхши роман, энг яхши биография, энг яхши шеърӣ китоб, болалар учун энг яхши китоб ва энг яхши дебют) буйича тақдим этилади. Ушбулар орасидан ҳакамлар йил китобини аниқлайдилар. “Йил китоби” ғолиби 30000 фунт-стерлинг, бошқа номинация ғолиблари 5000 фунт-стерлингдан оладилар.

МАНА СИЗГА САВДО!

Ротшилдлар оиласининг дуо китоби сифатида дунёга машҳур бўлган “Вақтлар китоби” «Кристис» аукциониди 13,6 миллион долларга сотилди. 25x17 сантиметр ҳажмга эга бўлган ушбу китобга Инжил матнлари, дуо ва диний қўшиқлар киритилган.

150 саҳифали “Вақтлар китоби”га ўз даврининг энг машҳур безакчи рассомлари чизган 67 та сурат киритилган бўлиб, у 1505 йилда Голландияда чоп этилган. Китоб 1938 йилгача Ротшилдлар оиласи мулки ҳисобланган. Нацистлар томонидан мусодара қилинган ушбу китоб 1998 йили оила вакилларига қайтарилган. 1999 йили китоб 13,4 миллион долларга сотилган. Daily Mailнинг хабар беришича, дуолар китобининг янги эгаси кимлиги сир тутилмоқда.

МАЪРИФАТДАН ЙИРОҚ ОДАМЛАР

Россия жамоат фикрини ўрганиш фонди ўтказган сўров натижаларига кўра, сўралганларнинг 30 фоизи кутубхонага ҳеч қачон бормаганликларини, 52 фоизи борганларига 1 йилдан ошганини маълум қилганлар. Кутубхонага қатнайдиغانларнинг 38 фоизи уйга китоб олиш учун, 12 фоизи кутубхона залида китоб мутулаа

қилиш учун, 2 фоизи китоблардан ксеронусха кўчириш учун, 1 фоизи у ердаги компьютер ва интернетдан фойдаланиш учун, 2 фоизи ўзлари билан китоб олиб келиб, сокин залда ўқиш учун зиё масканига келишларини таъкидлашган.

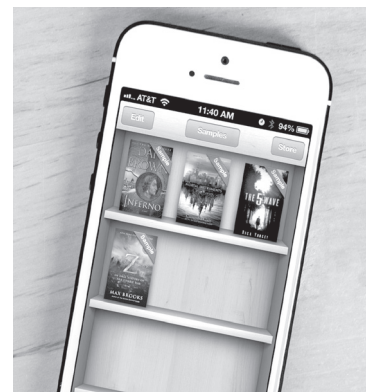

70% қатнашчиларнинг фикрича, сўнгги 10-12 йилда кутубхонага бориш жуда камайган. Бунга сабаб интернетнинг тез тараққий этишидир. 2 фоиз респондентларнинг фикрича, электрон китобларнинг пайдо бўлиши, одамларни кутубхонага боришдан қайтарган.

59% иштирокчининг фикрича, Россия кутубхоналарини замонавий техника билан қуролланган маданият марказларига айлантириш лозим.

АЛДОВ УЧУН ЖАРИМА

Электрон китоблар нархини сунъий равишда ошириб, истеъмолчилар ҳуқуқини поймол этгани учун Apple корпорацияси 840 млн. доллар миқдориди жаримага тортилиши мумкин. Ҳақиқий зарар 280 млн. доллар бўлгани ҳолда адвокатлар уч барабар кўп суммани даъво қилмоқдалар.

АҚШнинг 33 та штатида истеъмолчилар манфаатларини ҳимоя қилаётган ҳуқуқ посбонларининг сўзларига кўра, Apple нашриётлар билан ўзаро келишган ҳолда электрон китоблар нархини сунъий равишда оширган. Apple компанияси 2013 йилда 158 миллиард доллар даромад қилган.

**Интернет материаллари асосида
Даврон ТОЖИАЛИЕВ тайёрлади.**